

magazin istoric

ANUL XXI NR. 7 (244) IULIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 7 (244)
iulie 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Glorios început de epocă: Congresul IX al Partidului Comunist Român 2

Mărăști, Mărășești, Oituz, în conștiința istorică a poporului român:

Ion Coman 4

1916. Jurnal de campanie:
Nicolae Costăchescu 6

În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului:
Eugen Preda 12

Radu Greceanu — cronicar al lui Vodă Brîncoveanu:
I.C. Chișimia 16

1940-1944. Răspunderea horthyștilor pentru sălbatica teroare din nord-vestul României:

Ion Ardeleanu, Oliver Lustig, Mihai Fătu 24

Fotografii document:
Emanuel Bădescu 31

Pe urmele strămoșilor (XX):
Ion Popescu-Pufuri 33

În București, acum 50 ani 48

Borșa — incursiune istorică:
Vasile Smărăndescu 56

● **Viena 1914-1916. Agonia unui imperiu (II):** *Irina Mavrocordat* ...19 ● **Monumentele rupestre din Yungang:** *Ana Budura* ...36 ● **1774-1789. Monarhia franceză încearcă să se salveze:** *Gheorghe Eminescu*...39 ● **1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă — Downing Street 10:** *Corneliu Bogdan*...52 ● **În Egiptul lui Ramses II:** *Claire Lalouette*...58

● **Un nou concurs Magazin istoric, ediție specială pentru tineri**...45 ● **Cărți sosite la redacție**...55 ● **Poșta Magazin istoric**...63

COPERTELE NOASTRE

① „Măria-ta ești cu daruri vrednice împodobit și ai îngrijit de această țară cu o așă adîncă pricepere și înaltă privighere, cu alita blîndete și răbdare, pornită din sufliteasca dragoste ce li porți...”. Cu aceste cuvinte, cărturarul logofăt Radu Greceanu își mărturisea admirația față de Constantin Brîncoveanu (1688-1714). În imagine: mărturie ale artei brîncovenesti: broderie lucrată din catifea vișinie, cu fir de aur și argint, păstrată la Muzeul de Artă al R.S.R.; în centru, stema Cantacuzinilor (vultur bicefal), executată din pietre prețioase, detaliu dintr-un obiect de podoabă, aflat în Tezaurul Muzeului de istorie al R.S. României (Radu Greceanu — cronicar al lui Vodă Brîncoveanu, p. 16)

② O statuie a lui Budha, înaltă de aproape 14 metri, descoperită între monumentele rupestre din Yungang, datînd din sec. V; mărturie, ajunsă pînă în vremurile noastre, a bogăției și complexei civilizații chineze (**Monumentele rupestre din Yungang**, p. 36)

③ Reprezentativ for de cultură din patria noastră. Biblioteca Academiei R.S. România — înființată în 1867 și al cărei actual edificiu a fost inaugurat în urmă cu cîinci decenii — păstrează în fondurile sale un bogat fond de manuscrise și tipărituri rare, de stampe și fotografii, de hărți și periodice, de alte valori artistice, științifice, istorice etc., făurite de-a lungul secolelor pe pămîntul românesc sau în alte țări ale lumii. Imagini din tezaurul Bibliotecii Academiei R.S.R.: a) Miniatură dintr-un manuscris (sec. XIX) al epopeei **Șah-Name** de Firdousi; b) Gravură din incunabulul tipărit la Nürnberg în 1493; c) Miniatură dintr-un manuscris bizantin din sec. XI (**În București, acum 50 ani**, p. 48)

④ Arta Egiptului antic, expresie a unei civilizații avansate, a durat peste milenii și prin monumentele arhitecturale, sculpturile și picturile sale. În imagine, regina Nefertari, soția faraonului Ramses II, jucînd șah. Pictură din Valea regilor (**În Egiptul lui Ramses II**, p. 58)

GLORIOS ÎNCEPUT DE EPOCĂ

În viața fiecărui popor există evenimente majore, care, prin încălcarea lor de sensuri și semnificații, prin perspectivele pe care le deschid, capătă dimensiuni simbolice, de momente de răscruce. Istoria noastră multimilenară cunoaște numeroase asemenea acte ce au încununat dirze lupte și ardente aspirații și care, totodată, au deschis noi orizonturi devenirii istorice a patriei. Așa au fost, peste vremuri, unirea țărilor române în hotarele vechii Dacii, sub sceptrul marelui Mihai, la anul 1600, Unirea de la 24 ianuarie 1859, proclamarea independenței depline de stat, la 9 mai 1877, făurirea statului național-unitar la 1 decembrie 1918, victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947.

În această succesiune din care am amintit doar cîteva mari evenimente ce ilustrează sensul evoluției noastre istorice, la loc de frunte se înscrie Congresul IX al Partidului Comunist Român, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 18 și 22 iulie 1965 — eveniment de crucială însemnătate, care a marcat începutul de epocă nouă, legică, în dezvoltarea generală a patriei noastre pe trepte tot mai înalte, calitativ superioare, ale progresului și civilizației, ale construcției socialiste.

În perspectiva celor 22 ani care au trecut de atunci, Congresul IX se înfățișează ca un moment hotărîtor, care a dat aripi largi, a imprimat un suflu proaspăt și dinamic întregii noastre vieți sociale, economice, politice și spirituale. Prin analizele lucide asupra stadiului social-economic și cultural al țării, prin obiectivele anunțate cu îndrăzneală viziune științifică, Congresul IX a declanșat un amplu proces de revitalizare și potențare a gândirii teoretice și a practicii revoluționare, a determinat trecerea la abordarea frontală, îndrăzneată, constructivă a tuturor problemelor și sferelor vieții social-politice și spirituale, constituind o autentică pledoarie pentru a restitui materialismului dialectic și istoric funcțiile și virtuțile sale creatoare, ca teorie activă, permanent deschisă vieții, noului, pentru lărgirea orizontului cunoașterii științifice, pentru un climat de rigoare și vigoare științifică. Prin larga deschidere spre înnoiri și perfecționări în toate domeniile de activitate, prin impulsul fără precedent dat dezvoltării întregii vieți social-economice a patriei, Congresul IX a generat un nou și eficient stil de muncă, cu efecte benefice asupra întregii opere de edificare socialistă a țării, descătușînd, la o scară nemaîntîlnită, toate energiile națiunii, punînd puternic în valoare capacitatea de creație a comuniștilor, a maselor largi de oameni ai muncii, care a dat dimensiuni istorice opere de construire a noii societăți românești.

Perioada inaugurată de Congresul IX s-a înscris în marea carte de istorie a României drept etapa cea mai înfloritoare și bogată în realizări în mileniară vîrstă a patriei. În anii care au trecut de la acest eveniment crucial, România și-a schimbat fața, noi centre industriale au apărut pe harta țării, s-a dezvoltat agricultura, s-au înnoit orașele și satele noastre, au cunoscut o puternică înflorire știința, învățămîntul și cultura. România este astăzi o țară puternică și liberă, care se afirmă cu demnitate în constelația țărilor libere și independente, bucurîndu-se de un prestigiu internațional niciodată egalat în trecut.

Cu îndreptățită mîndrie, poporul nostru numește această perioadă drept „Epoca Nicolae Ceaușescu”. O asociere ce-și are temeiul în faptul că toate marile împliniri obținute în acești ani care au trecut de la Congresul IX al partidului sînt legate indestructibil de activitatea prodigioasă desfășurată cu clarviziune și fierbinte patriotism de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, ales de istoricul congres să conducă destinele partidului și ale poporului, eroul național care slujește cu neîmormur devota-ment interesele supreme ale întregului popor, genial gînditor și om politic, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

„De-a lungul vremurilor, în decursul multimilenarei sale existențe — se arăta în Omagiul adus tovarășului Nicolae Ceaușescu de către Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Național al Frontului Democratiei și Unității Socialiste, Consiliul de Stat și Guvernul Republicii Socialiste România, cu prilejul aniversării a două decenii de la Congresul IX — harnicul și înțeleptul nostru popor a știut înoldeauna să-și aleagă marii conducători de țară dintre cei mai vrednici fii ai săi, care au apărut cu prețul vieții valra străbună, libertatea și neafirmarea națiunii”. Alegearea tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al partidului, reinvestirea în această supremă demnitate de către Congresele X, XI, XII și XIII, alegerea și realegerea sa ca președinte al Republicii au dat expresie în cel mai înalt grad dragostei și încrederii nemărginite a tuturor fiilor patriei față de partid și conducătorul său. Prin activitatea sa revoluționară de excepțională importanță de peste cinci decenii, în care s-a identificat, într-un devotament neîmormur cu idealurile partidului, cu cele mai nobile aspirații de independență și suveranitate ale poporului, prin modul exemplar în care își exercită mandatul de covîrșitoare răspun-dere încredințat de partid și popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a cîștigat profunda dragoste și recunoștință a poporului nostru, izvo-rite din acele nobile și trănice sentimente ce

au generat înalta prețuire cu care oamenii acestui pământ își înconjură conducătorii, ctitorii de țară. Promotor curajos al noului, adversar neîmpăcat al oricăror dogme, aplicînd creator adevărurile generale ale materialismului dialectic și istoric la realitățile concrete ale țării noastre, secretarul general al partidului a adus o viziune științifică, un puternic suflu înnoitor în înțelegerea și desfășurarea întregului proces de transformare revoluționară a societății și a oamenilor, din care a făcut participanți entuziaști și conștienți la cea mai grandioasă operă pe care a înfăptuit-o poporul nostru în îndelungata sa istorie.

Deschizător al unei etape noi în dezvoltarea României socialiste, Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu Congresului IX a întruchipat cu strălucire virtuțile unei gândiri dialectice, riguros științifice, capabilă să se dezvolte și să se îmbogățească necontenit prin generalizarea experienței istorice proprii, a mersului revoluției socialiste în condițiile concret-istorice ale țării noastre. „Avem —

sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, de la înalta tribună a istoricului forum comunist de acum 22 ani — o țară frumoasă și bogată, un popor harnic și culezător, care timp de peste două milenii, în anii grei de restriște, înfrățit cu codrii, râurile și văile și-a apărât glia, iar acum, sub conducerea partidului, își zidește o viață nouă”, reliefind astfel adevărul că întreaga evoluție de azi a patriei își are rădăcinile puternic împlintate în istorie, partidul fiind în viziunea secretarului său general „moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor populare pentru formarea poporului român, pentru dezvoltarea limbii și culturii proprii, pentru afirmarea națiunii române și a statului național unitar — România”. Din această perspectivă de analiză unitară a istoriei patriei s-au decantat adevărurile esențiale ale experienței istorice a poporului român, coordonatele fundamentale ale existenței sale: vechimea, continuitatea și unitatea — esența glorioaselor pagini de muncă și luptă necurmte ale înaintașilor noștri. Punînd în reala lor lumină aceste adevăruri, etapa inaugurată de Congresul IX a restituit

Congresul IX a ales în fruntea partidului pe cel mai iubit fiu al națiunii române, tovarășul Nicolae Ceaușescu

conștiinței naționale întreaga ei aură de demnitate, a redat poporului istoria sa reală.

Azi istoria își poate valorifica imensul ei potențial formativ-educativ, constituind „fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative”, cum a definit-o secretarul general al partidului în cuvîntarea rostită la Plenara din 1-2 iunie 1982, document de excepțională valoare ideologică, integrat organic Programului Partidului Comunist Român.

În relația trecut-prezent-viitor, definitorie pentru înțelegerea epocii inaugurate de Congresul IX, istoria — sintetizînd experiența trecutului — este, pentru prezent, lecția de patriotism și umanism pe care ne-au lăsat-o strămoșii ca o neprețuită moștenire, iar prezentul socialist devine argumentul suprem al viitorului patriei, temelia și garanția că pe aceste meleaguri de străveche istorie și dăinuire românească se vor adăuga statornic noi împliniri, noi valențe de progres și prosperitate pe drumul săuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate și al înaintării spre comunism. ■

MAGAZIN ISTORIC

MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ

în conștiința istorică a poporului român

ION COMAN

In vara anului 1917, după o prelungită perioadă de acalmie, „frontul românesc” reintra brusc în centrul atenției taberelor beligerante și a opiniei publice internaționale. Nu numai pentru că în poarta Focșanilor se declanșaseră și se succedau cu repeziune bătălii uimitoare prin înclinarea forțelor și schimbările rapide de situație, ci, mai ales, datorită faptului că deznodământul aprigelor confruntări se contura a fi decisiv pentru viitorul României și, pe plan mai general, pentru teatrul de război răsăritean.

Dirza rezistență românească a trezit pretutindeni sentimente de stimă și respect, fiind o substanțială ajutorare a statelor aliate și provocând o puternică lovitură și o vie îngrijorare Puterilor Centrale, care scontaseră să obțină o victorie ușoară, rapidă și definitivă. La începutul acțiunilor s-au făcut auzite și unele opinii sceptice în rîndul comentatorilor străini: cum să învingă românii experimentatele trupe ale Puterilor Centrale, superior înzestrate cu armament modern și conduse de un corp de comandă reputat, în frunte cu feldmareșalul Mackensen, invincibil pînă atunci, supranumit și „sfărgătorul de fronturi”?

Cei care, din prima pînă în ultima clipă, împotriva calculelor savante și a prejudecăților de tot felul, au crezut neabătut în victorie au fost românii — popor și oștire, într-o deplină unitate de voință, conștiință și simțăminte patriotice. Fie-

care fiu al gliei străbune a reprezentat un luptător gata să apere, cu prețul oricăror sacrificii, drepturile imprescriptibile la libertate, unitate și independență în vatra unde s-a născut și a trăit dintotdeauna neamul românesc.

Rezultatele memorabilelor confruntări de acum șapte decenii se cunosc: 11-19 iulie, bătălia de la Mărăști — strălucită victorie românească; 24 iulie-21 august, bătălia de la Mărășești — strălucită victorie românească; 26 iulie-10 august, bătălia de la Oituz — strălucită victorie românească. În iulie, cînd plecase din București spre Moldova pentru a comanda personal puternica concentrare de forțe de pe frontul românesc, Mackensen își luase rămas bun de la cei ce-l conduseseră la gară cu cuvintele: „La revedere, peste două săptămîni, la Iași!”. O lună mai tîrziu, după ce i se năruiseră planurile și asistase neputincios la măcinarea și fugăria vestitelor divizii bavareze, feldmareșalul dădea cu inimă grea ordinul de renunțare la ofensivă și se întorcea, fără glorie și fără speranțe, în capitala României vremelnice ocupată de trupele Puterilor Centrale.

Așa cum au remarcat, la timpul lor, cu obiectivitate, specialiști militari din ambele tabere, în cursul marilor bă-

Printre monumentele care evocă eroismul ostașilor ce s-au jertfit pentru patrie, se află și Victoria de la Mărășești, simbolică statuie inaugurată la Tișița (jud. Vrancea), la 21 septembrie 1934

tălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz trupele române și-au depășit reductabili adversari în toate compartimentele — de la planurile de operații, definite prin măiestrie și realism, pînă la calitățile morale, de voință și combativitate ale maselor de soldați. „Românii — scria în acele zile ziarul britanic *Times* — s-au bătut cu un eroism care-i mai presus de orice laudă. Soldații germani au fost așa de violent atacați, încît aruncau armele pentru a fugi mai îute sau pentru a fi făcuți prizonieri. Această înfrîngere este lovitură cea mai importantă pe care au primit-o germanii în Orientul european. Românii au luptat cu o tenacitate extraordinară”. Aprecieri elogioase sînt consemnate și într-o telegramă a mareșalului italian Cadorna: „Vă rog să exprimați via mea admirație comandamentului suprem român, pentru proba măreață dată de către trupele române în luptele din regiunea Mărăști, Oituz și Mărășești”.

Realitățile au confirmat unul din adevărurile fundamentale ale istoriei române: poporul nostru nu și-a plecat niciodată capul în fața invadatorilor străini, oricît de puternici vor fi fost aceștia. Dragostea nestînsă de țară, setea neostoiită de libertate, dorința fierbinte de a trăi unit în hotarele aceluiași stat, conștiința că nici un sacrificiu nu este prea mare în lupta pentru apărarea pămîntului străbun au constituit izvorul nesecat al bărbăției, demnității și eroismului cu care poporul nostru a înfruntat vitregiile vremurilor, s-a regăsit după înfrîngerile trecătoare, și-a urmat neabătut drumul spre împlinirea zburciumatului și mărețului său destin istoric.

La Mărăști, Mărășești și Oituz, ca în toate bătăliile susținute în decursul războiului, idealul făuririi statului național unitar a generat hotărîrea neclintită a ostașilor noștri de a reperta victoria finală, stimulînd puternic eroismul individual și colectiv. Soldatul Nicolae Cristea, deși

își pierduse brațul stîng pe cîmpul de bătălie, a cerut insistent și a obținut aprobarea să fie repartizat „din” nou în serviciul frontului pentru ca, în calitate de grenadier, să poată, cu brațul drept ce i-a mai rămas, să arate dușmanului voinicia românească”. Mitraliorii din compania comandată de căpitanul Grigore Ignat, deși copleșiți de inamic, nu și-au părăsit poziția, făcînd pînă la unul supremă jertfă. Atacurile și contraatacurile la baionetă date de ostașii noștri au devenit coșmarul trupelor Puteilor Centrale, de care acestea aveau să-și amintească cu groază peste ani, așa cum, cu secole în urmă, unitățile romane păstrasera mereu vii în memorie cumplitele „sece-rișuri” făcute în rîndurile lor de daci... Întreaga populație a susținut moral și a încurajat lupta dîră, eroică a ostașilor români. În acele zile de epopee, o mamă, Neli Cornea, ai cărei fii plecaseră pe front din primele ore ale războiului, animați de idealul întregirii neamului, mai găsea resurse sufletești pentru a scrie: „Este cea mai frumoasă, cea mai glorioasă epocă din istoria noastră de două mii de ani încoace. Ne se împlinește visul ce însuflețește generațiile din veac în veac, îndemîndu-le să sufere cu răbdare schingiuirile ce ne înfîșeau stăpînirile străine. Dacă numai prin război se poate izbui idealul întregirii tulpinii dezmembrate, am primit și eu ideea războiului, deși cu inima înșingărată, căci îmi plecaseră trei fii, trei stejari, la lupte crunte... Să mă las copleșită de mîhnire? O, nu! Copacul cu rădăcini adînci nu se teme de furtună!”¹.

Victoriile răsunătoare de la Mărăști, Mărășești și Oituz au determinat intensificarea eforturilor întregului nostru popor în vederea împlinirii marelui vis al unității statale,

redîndu-i încrederea că ceasul cînd barierele artificiale dintre frați aveau să dispară nu putea fi departe. La scurt timp după aceste memorabile evenimente, era difuzată o proclamație către țară ce exprima fidel sentimentul național: „Vom învinge, oricare ar fi întîmplările nestatornice și trecătoare ale acestui război uriaș... În locul României de ieri vom dobîndi România de mîine, așa cum au mîngîial-o în visurile lor pîrîntii noștri, așa cum o vom lăsa moștenire urmașilor noștri”.

Viața a confirmat pe deplin această încredere: în anul următor, prin acte energice, de voință și autodeterminare națională, au fost eliberate ultimele ținuturi istorice românești care se mai aflau sub opresiune străină și s-a înfăptuit statul național unitar român în hotarele consacrate de drept și istorie, pe vatra Daciei străbune. „Desfășurarea evenimentelor istorice — arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, — demonstrează în modul cel mai categoric faptul că Unirea nu a fost efectul unei întîmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordante legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități”.

Marile biruințe de la Mărăști, Mărășești și Oituz au rămas adînc și pentru totdeauna înscrise în conștiința națională, alături de glorioasele fapte de arme ale trecutului. așa cum au fost cele de la Tapae și Posada, Rovine și Trigoște, Vaslui și Călugăreni, Dealul Spirii și Plevna. Ele se constituie, peste timp, în nepieritor simbol al hotărîrii poporului român de a apăra, în orice condiții și împotriva oricărui cîmpitor, bunurile sale cele mai de preț: vatra străbună, libertatea, unitatea

¹ A sosit timpul, credem, ca paginile nepieritoare de eroism ce alcătuiesc epopea întregirii neamului și pămîntului românesc să fie adunate într-un volum, ca o vibrantă expresie a cînstirii și recunoștinței pe care le datorăm înaintașilor noștri.

1916: JURNAL DE CAMPANIE

NICOLAE COSTĂCHESCU

La puține zile după intrarea României în Marele război, cum a fost adesea caracterizată prima conflagrație mondială, unul dintre cei mulți aflați pe front nota în jurnalul său: „Nu plecasem în război minat de vînt: pornisem cu convingerea adîncă și fermă care nu se poate zdruncina cu una cu două”. Convingerea sa, ca de altfel a tuturor românilor, era aceea că prin implicarea țării în război și deci prin acceptarea unor mari sacrificii, care nu vor fi niciodată îndeajuns relevante, idealul unității naționale urma a fi convertit, în sfîrșit, în realitate.

Cel care — alături de sute de mii de fii ai țării — plecase în război cu gînduri atît de înalte era profesorul universitar Nicolae Costăchescu. S-a născut la Huși, în 18 februarie 1876; a absolvit cursurile Liceului Național din Iași (1894), iar în 1901, după ce și-a încheiat studiile universitare, și-a început cariera didactică ca șef de lucrări în laboratorul de chimie minerală din cadrul Facultății de științe a Universității ieșene. Patru ani mai tîrziu, suplinitor al titularului catedrei de chimie minerală, a devenit și primul care a obținut titlul de doctor al sus-numitei facultăți. Obținînd o bursă de studii, și-a desăvîrșit pregătirea științifică la Universitatea din Zürich, la întoarcerea în țară (1912), fiind numit profesor, succedîndu-i la catedră fostului său profesor Petru Poni¹.

Afirmîndu-se ca un profesor de autentică vocație, care a slujit catedra mai mult de un sfert de veac, N. Costăchescu a fost totodată preocupat de cercetarea științifică, contribuind la explorarea și valorificarea bogățiilor naturale ale României. A încetat din viață la Iași, la 14 iulie 1939.

Văzînd în unire „expansiunea voinței naționale, în baza dreptului de liberă determinare” și subliniînd faptul că „noi nu trebuie să uităm acel act de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia”, N. Costăchescu s-a aflat printre cei angajați în efortul de refacere și consolidare a statului național unitar. Așa se explică faptul că în noiembrie 1918, împreună cu Paul Bujor, Ion Borcea, C.I. Parhon, Octav Băncilă ș.a., a fondat la Iași Partidul Muncitor. În februarie 1919, în biroul lui Vasile Pârvan de la Univer-

sitatea bucureșteană, s-a produs fuziunea Partidului Muncitor cu Partidul Țărănesc, adoptîndu-se programul acestuia din urmă. În cadrul mișcării țărăniste, N. Costăchescu, I. Mihalache, V. Madgearu, Gr. Iunian, I. Borcea, I. Răducanu ș.a. reprezentau curentul de centru. În urma fuziunii Partidului Țărănesc cu Partidul Național și organizarea, în octombrie 1926, a Partidului Național-Țărănesc, profesorul ieșean a rămas fidel convingerilor sale, după care adevărata propășire a României nu era posibilă fără ridicarea economică, socială și politică a țărănimii.

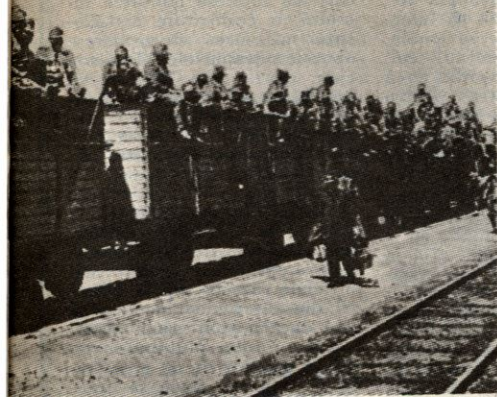
În intervalul noiembrie 1928-aprilie 1931, N. Costăchescu a făcut parte din trei formațiuni guvernamentale național-țărăniste, încredințîndu-i-se Ministerul cultelor și instrucțiunii publice. Cunoscător al școlii românești și al generațiilor ce reprezentau viitorul neamului, noul ministru a încercat să deînească rostul școlii în funcție de realitățile caracteristice poporului, care, declara el, „trebuie să-și pună temelia solidă în rădăcinile adînci de acolo de la țară”, întrucît progresul va deveni posibil numai atunci „cînd temelia acestei țări nu va mai fi în întuneric”. În același timp, școala trebuie să activeze contribuția românilor la dezvoltarea culturii generale a umanității.

Odată cu trecerea anilor, cînd fascismul a devenit un pericol pentru independența și integritatea statului român, el s-a pronunțat pentru dizolvarea Gărzii de fier. În noiembrie 1937, cînd Iuliu Maniu a încheiat nefastul pact electoral cu Codreanu², împreună cu Armand Călinescu, M. Ralea ș.a., N. Costăchescu s-a îndepărtat de formațiunea politică ce renunșase la programul său inițial.

Participînd la operațiile militare care s-au desfășurat între 15 august 1916 și 18 ianuarie 1917, N. Costăchescu a trăit, alături de soldații pe care-i comanda, atît bucuria victoriei, cît și tristețea unor înfrîngerii inevitabile în confruntările de amploare celor survenite în primul război mondial. Hotărît să-și facă datoria pînă la capăt, el nu s-a lăsat niciodată copleșit de cortegiul unor dificultăți ce păreau la un moment dat insurmontabile, considerînd

² Datele sînt pe stil vechi, ca și acelea menționate în cronologia și în fragmentele de jurnal.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8-10/1981; 4/1974.

Insuflețiți de idealul unității naționale, ostașii români au răspuns chemării patriei

că fiecare sacrificiu „va fi grăunțele de nisip în cumpăna dreptății neamului”. Nici chiar atunci când în urma cotropirii de către inamic a celei mai mari părți a țării totul părea pierdut, el nu s-a descurajat, convins fiind, așa cum nota de altfel la 22 decembrie 1916, că dincolo de „toate lipsurile și inferioritatea înzestrării noastre, noi trebuie să rezistăm”.

Ipostaza de ostaș l-a întărit convingerea că nici un sacrificiu nu era prea mare pentru împlinirea idealului național. În zilele retragerii în fața armatelor invadatoare, după ce se întreba „ce ne-a mai rămas de apărati?”, își răspundea ca un adevărat patriot: „Vom apăra cu toate puterile noastre ultimul petec de țară în care să mai avem loc de ținut steagul, care mai vorbește de existența noastră [subl. ns.]”.

Paginile pe care le publicăm reprezintă o selecție din Jurnalul de campanie al lui N. Costăchescu — impresionantă mărturie înedită despre patriotismul și vitejia ostașilor români în războiul pentru desăvîșirea unității naționale. Autorul relatează evenimente desfășurate pe frontul Carpaților Orientali, acolo unde a acționat Armata de Nord. Cum se știe, în noaptea de 14 spre 15 august 1916, trupele de acoperire au forțat frontiera de atunci cu Austro-Ungaria, deschizând drum grosului de forțe care aveau misiunea să împingă inamicul spre vest. În cadrul Grupului Oituz al Armatei de Nord intra și Regimentul 13 infanterie „Ștefan cel Mare”, o companie a acestuia fiind comandată de locotenentul N. Costăchescu.

Fragmentele publicate în acest număr se referă la ofensiva trupelor române în Transilvania (acțiune care a durat pînă spre mijlocul lunii septembrie) și apoi retragerea lor, prin luptă, și trecerea în apărare pe crestele Carpaților. Curmarea ofensivei române a fost determinată de un complex întreg de factori, între care cel mai important a fost acela al lipsei de coordonare a acțiunilor Antantei pe diferitele teatre de operații. Profitînd de acalmia intervenită pe fronturile din Franța și Galiția, Puterile Centrale au concentrat importante efective pe frontul românesc și, în condiții de evidentă superioritate, au supus România unei puternice presiuni pe două fronturi. La sfîrșitul lunii septembrie, armata română se apăra cu înverșunare de-a lungul lanțului carpatic și graniței de sud a țării, ceea ce, atunci, însemna cel mai lung front al războiului. Deși în inferioritate numerică și tehnică, forțele române au luptat eroic cu trupele invadatoare, stăvilind ofensiva inamică, iar în vara anului 1917, în cursul marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz vor provoca grele înfrîngeri armatelor Puterilor Centrale.

Facem loc fragmentelor din amintitul jurnal, precizînd că în preluarea textului, în afara intervențiilor impuse de normele ortografice în vigoare, s-a respectat originalul; întreruperile sînt marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Notele de subsol ne aparțin; cele ale autorului sînt marcate prin sigla n.a.

Gh. I. FLORESCU,
Constantin CLOȘCĂ

Infanteriști români în trecătoarea Predeal, la începutul eliberării Transilvaniei

[Miercuri], 17.8. Poiana Sărată. Mă scol cu dispoziție bună și odihnit. O minunăție dimineață de toamnă. Aflu că noi formăm trupele de acoperire ale Armatei de Nord, de sub comanda generalului Prezan. Liniile de invazie sînt: Oituz, Palanca, Tulg[heș] etc. în sus și ne legăm aripa dreaptă cu rușii.

Ca să-mi încerc calul, încălec și plec în defileu să văd cum se execută reparația podurilor, unde lucra o companie din R[egimentul] 25, a 10-a de la noi [din Regimentul 13 infanterie], precum și sub[loco]tenentul Teodorescu cu al treilea pluton din compania mea. Pînă la reparare, căruțele treceau prin apă, pe drumuri săpate pe lături în grabă. Era un chin și pentru cai și pentru oameni. Fac o vizită Companiei a 10-a, care-și instalează bivacuul între podul al doilea și al treilea pe latura șoselei, pe o așezătură, în marginele căreia se vedeau măști [gropi] săpate de austrieci pentru a ne opune rezistență la înaintarea în defileu...

Azi prînzim în liniște; fiecare alegă la treabă, preocupat de gîndul momentelor ce ne-a fost dat să trăim. La ora 4, compania, înșirată pe două rînduri în curtea bisericii, de la poartă pînă la ușă. Corpul locotenentului Macarie stă în raclă în mijlocul bisericii!... Un modest funcționar în poliție, locotenent de rezervă..., comandant al unei companii în Bat[alionul] 4, cade ca cea dintîi jertfă în acest război... Ceea ce mă impresionează e plînsul în care izbucnesc umili săteni ardeleni...

[Sîmbătă], 20.8. Poiana Sărată... Devale, în fața pichetului de grănicieri, cîțiva ofițeri sau în picioare, în grup, într-o mică grădiniță, călcată și distrusă; în mijlocul lor un caporal de grănicieri istorisește cum s-a făcut trecerea prin punctul Oituz, în seara mobilizării:

„Un grup, cu foarfeci, trebuia să alege imediat să taie firele telefonice ale posturilor, pentru ca să nu se poată anunța în interior ce se întîmplă aci; un alt grup trebuia să luăm, fără focuri de se va putea, postul de la trecere; dl. col. Piparescu ne-a dat ordin nouă să executăm acestea, pentru că cunoaștem bine oamenii și locul... Și, în sat, nimeni nu știa absolut nimic, era liniște completă”.

Primeam înfățișarea celui caporal cînd istorisea cele de mai sus. Scund, blond, cu o mustață abia mijindă, plin la față, expresia lui trăda bunătațe și liniște. Povestea simplu, fără gesturi sau accente patetice, fără cea mai mică urmă de lăudăroșenie sau pretenție de curaj. Vorbea liniștit, învîrtind între degete codița unei frunze... Am înaintat, ca o viziune, chipul celui caporal. El face parte din mulțimea eroilor anonimi, de care a avut mulți armata noastră, dar care în majoritatea lor azi dorm în pămîntul scump inimii lor. Asemenea eroi, simpli, modești, necunoscuți, am mai văzut în decursul campaniei; ei mi-au încălzit sufletul și mi-au alinat durerea ceasurilor amare ce am avut în urmă de trăit... La întoarcerea în bivacu, găsesc ordinul ca să pregătesc compania de plecare cu totul a doua zi la ora 8; voi merge în defileul Oituz, făcînd gardă de la cota [necompletat în original] la satul Oituz; vom înlesni trecerea pe poduri a coloanelor.

[Duminică], 21.8. Oituz-Pas. De dimineață, îndată ce luăm ceaial, în zece minute, ridicăm bivacuul și sîntem gata de plecare... În coloață, pornim spre apus... În tăcere, unui mai aruncă priviri înapoi spre valea și poienile Hîrjiei, ca pentru un ultim adio. Trecînd satul Poiana Sărată, ne înfundăm în cotiturile defileului... și ne oprim în apropierea cotei 624. Bivacu pe malul Oituzului sub brazi, în pădurea ce coboară pînă la malul apei...

Dormim pe așternut de cetină, care răspîndește din picăturile sevei un miros puternic, răcoritor...

[Joi], 25.8... În sfîrșit, era înțîia oară cînd ne aflam sub focul inamicului. Nu m-am gîndit nici un moment la pericol; mă interesa noutatea lucrului, o curiozitate nemăsurată mă făcea să urmăresc obiceiul și șrapnele... Primeam cum, de la cota 779, ieșeau din pădure lanțuri de trăgători ale infanteriei noastre (Divizia 7-a)... Vedeam bine cum, la loviturile primite, lanțul dispărea și soldații, ca iepurii, cite unul, se strecurau scoborînd în goana mare la vale... Ne mișcam în salturi, apropiindu-ne de sat. Soarele cobora spre asfințit, reflectînd ultimele raze în cupola bisericii din sat unde binoclam să văd dacă n-ar fi vreun observator... Ordinea plutonului din stînga un salt de 50 pași înainte. Patrulele mele se apropiu de marginea satului și mă așteptam la o rezistență, așa că am pus ambele plutoane în linie în șanțul unei grădinișii. Vedeam cum la casele din margine se ridică steaguri albe pe prăjini înfipte pe garduri și pe stîlpi. Totodată, patrulele îmi comunică din sat că trupe de ale Diviziei a 7-a străbat satul de la est spre vest. Fac o oprire, pentru a raporta în urmă situația...

Ordinul ne vine: ...să înaintăm pe dreapta Oltului, pînă la cota 718 (în fața orașului Miercurea Ciuc²), unde vom rămîne astăzi seară. Duce, asta cere să trecem Oltul iarăși.

— Sergent Andrușca, ia o nuia lungă, ceacă apa în sus și cantă o trecere.

Imposibil, apa trecea peste brîu; eram uzi destul și să mai rămînem uzi complet și pe noapte, așa de pomană și fără nici un zor, ar fi păcat.

— În sus dar băieți; pe hartă văd o moară și un pod. Vom găsi măcar o punte...

Mai rămăsese ca o secție de trecut, cînd, iată că văd lingă noi, pe mal, pe generalul nostru. Cercase să treacă Oltul călare, dar, cum avea malurile drepte, nu putea coborî în apă. Un călăreț îi ducea calul de dîrlogi, iar el căuta

¹ Locotenentul N. Macarie a căzut în noaptea de 14 spre 15 august, în timp ce trupele Regimentului 13 infanterie au forțat frontiera cu Austro-Ungaria.

² În manuscris, autorul folosește denumirile de atunci ale localităților, așa cum erau ele menționate în hărțile operaționale; pentru ușurarea lecturii, am dat denumirile de azi — n.r.

un loc pe unde să treacă. Un sergent, înalt și zdravăn, Andrușca, îl ia în spinare și îl trece pe celălalt mal; a scăpat; nu și-a udat decît cizmele.

Îi raportează situația; găsește că am adăpostit bine compania în unghiul mort ales și îi explic pentru ce n-am pătruns în sat; căci [ne] încrucișăm cu trupele care-l treceau perpendicular. Îmi dau ordin să mă sui pe creastă și să văd, cit e lumină, de unde bat tunurile, care trag în noi. Îi aduc răspunsul că din apropierea drumului ce pleacă din Miercurea Ciuc înspre Odorhei; după fumul de la piese se pare a fi trei la număr. Sînt așezate la poalele dealului într-un loc împădurit...

Un general în prima linie, printre soldați! Ce mare lucru e acesta puțini își dau seama! În principiu e discutabil; fiecare trebuie să stea la locul lui și să se ocupe numai de ceea ce-i cade în atribuțiune. Cînd un comandant înalt se expune astfel, se poate întîmpla să se piardă și aceasta să fie o pagubă cu urmări grele. El trebuie să se păzească, să conceapă și să ordone; totuși în practică este de neînchipuit ce efect are controlul „de visu” a celui care a conceput asupra execuției. Dar nu aceasta-i totul. Mai mult e partea psihologică. Este efectul moral asupra trupe. Cînd vede soldatul că de la cel mai mare și pînă la dînsul, cel mai umil soldat, toți sînt expuși la fel, toți împărtășesc aceeași primejdie a morții, atunci capătă o tărie și o creștere a conștiinței care-l face cu adevărat erou...¹

[Arși]. 30.8. Ciuc-Mihăileni. Intrînd în localul pregătit după protocol, unde fiecare aveam să ne luăm locurile însemnate [pentru a servi masa] după grade, dăm de ofițeri cu teancuri de jurnale mai vechi și mai noi. În fine, după două săptămîni, putem vedea ce s-a mai petrecut în țară, cel puțin cît era permis să se scrie. Îmi amintesc cu ce furie s-au aruncat cu toții asupra lor; au uitat un moment și de masă și de serbare. Îmi cad în mîna cîte un exemplar din

Universul și Viitorul. Dintr-o aruncătură de ochi, văd: „Turtucaia, după numeroase asalturi, a căzut”. Scurt și clar; o lovitură din acele pentru care îți trebuie timp să te dezmeticești. Cum? Ce a fost? Cum s-a întîmplat?... Caut să mai citesc cîte ceva, dar mi-e imposibil; ochii aleargă peste rînduri fără a putea prinde nimic din sensul știrilor publicate. Același gînd mă obsedează: „Turtucaia a căzut”. Începem campania cu o înfrîngere. Ce tulburare va produce în mersul general? Ce influență morală va avea asupra celor ce abia încep luptele!

Nu plecasem în război mînat de vînt: pornisem cu convingerea adîncă și fermă care nu se poate zdruncina cu una cu două. Deci nu demoralizare mi-a produs faptul în sine, ci mînie. Turbam de necaz... Trebuie să luptăm; să facem toate eforturile posibile, întîmplîndu-se ce s-o întîmpla cu noi. Această hotărîre îmi dădea puteri noi. Să dăm dușmanului lovituri care să-l coste cît mai mult, fie ce o fi... Să ne facem datoria.

[Ioi] 1.9. Murș Tincani-Voslăbeni-Tamaș. Aici, pe malul stîng al pîrului Sicasău (1018), batalionul pune a[van]t p[osturi]. Se pare că ne apropiem de inamic. Avem bucuria de a trece printr-un sat românesc: Voslăbeni... La trecerea noastră, populația ne întîmpină și ne urează reușită... Mă impresionează o femeie în vîrstă cu un copil în brațe, pare a fi un nepoțel, care ne spune: „Veți avea noroc, căci mergeți la dreptate”.

Într-o jumătate de oră am plecat cu compania, explicînd tuturor, ofițeri și soldați, mișcarea și felul cum o vom executa. Aveam în mine mare grijă și simțeam răspunderea mea pentru reușita operației. Cînd am trecut prin compania din a[van]t p[ost], unii se uitau la noi cu oarecare îngrijorare; tăceau, dar se vedea pe fața lor o seriozitate neobișnuită; știau că mergem la gloanțe pline, nu de manevră. Iau dispozitiv de înaintare precaută și trimit patrulă pe flancuri. Cum lucrăm izolat, în necunoscut, fără informații precise se putea ca o înaintare imprudentă să mă pună cu

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

Conform dezideratelor sale naționale, România a început acțiunea militară din 1916 prin declarația de război contra Austro-Ungariei, în vederea eliberării teritoriilor românești subjugate de dubla monarhie. Marele Stat Major a întocmit un plan de campanie, în virtutea căruia forțele românești au fost împărțite în patru mari grupări cu misiuni distincte. *Armata 1*, comandată de generalul I. Culcer, acționa în sectorul cuprins între Vîrciorova și izvoarele Argeșului; *Armata 2*, sub comanda generalului Al. Averescu, se afla la centru, de la Argeș pînă la riul Putna, și făcea legătura cu *Armata 4* (de Nord), comandată de generalul C. Prezan. Această din urmă grupare acționa de-a lungul Carpaților Moldovei, făcînd legătura, în nord, în zona Dornei, cu flancul de sud al trupelor ruse din Bucovina. *Armata 3* se afla dispusă de-a lungul Dunării și a graniței dobrogeiene, cu misiunea de a preîntîmpina un atac prin surprindere organizat de inamic prin sud.

Subunitatea locotenentului N. Costăchescu a intrat în componența Armatei de Nord. Pentru a înțelege mai ușor evenimentele la care se referă paginile din jurnalul ce îl vom reproduce, am schițat cîteva repere cronologice ale întregii campanii din 1916 și ale celei din vara anului 1917 (toate datele sînt menționate pe stil vechi).

1916, August 4: La București se semnează tratatul de alianță între România, pe de o parte, și Franța, Rusia, Marea Britanie și Italia, pe de altă parte. Tratatul politic recunoștea dreptul României de a se uni cu teritoriile românești aflate sub stăpînire Austro-Ungariei. Convenția militară, încheiată în aceeași zi, stabilea detaliile cooperării: „Armata rusă se obligă să ata-

¹ Din această parte a textului, unele mici fragmente au apărut și în revista *Ateneu*, nr. 8-10/1983.

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

ce în chipul cei mai energice pe tot frontul austriac pentru a ușura României aceste operații... Rusia se obligă să trimită în Dobrogea în momentul mobilizării armatei române două divizii de infanterie și una de cavalerie, pentru a coopera cu armata română contra [unui eventual atac al] armatei bulgare.

Aliații se obligă a executa o hotărâtă ofensivă prin armata lor de la Salonic cel mai târziu cu opt zile înainte de începerea atacului României, în scopul de a ușura mobilizarea și concentrarea armatei sale... Rusia, Franța, Anglia și Italia se obligă a furniza muniții și materiale... [și], în limitele posibilităților, cai, medicamente, provizii și echipamente."

14 august: România declară război Austro-Ungariei.

14 spre 15 august: Armata română forțează Carpații și pătrunde în Transilvania, începând operațiile militare.

16 august: Trupele române eliberează Brașovul.

17 august: Germania declară război României.

18 spre 19 august: Trupele bulgare atacă elementele înaintate ale armatei române din Dobrogea; Bulgaria și Turcia declară război României.

19-24 august: Bătălia de la Turtucaia; trupele române sînt înfrînte.

22-26 august: Bătălia de la Bazargic; trupele române-ruse sînt silit să se retragă, orașul fiind ocupat de forțele germano-bulgaroturce.

23 august: În sectorul Armatei I, trupele din grupul „Cerna”, comandate de generalul I. Dragalina, intră în Orșova, preluind sub control calea Dunării.

26 august: Trupele române evacuează Silistra.

27 august: Bătălia de la Șelimbăr; trupele române împing frontul pe alinamentul Râșinari-Orlat.

1 septembrie: Forțele române-ruse din Dobrogea încep retragerea pe linia Rasova-Cobadin-Tuzla.

toată compania într-o situație grea. Terenul foarte accidentat, munți împăduși la dreapta și la stînga făceau ca legătura cu patrulele să fie foarte anevoioasă și, din această pricină, înaintarea încetă. În lumina soarelui, pe care-l aveam în față acum, înaintăm într-o regiune deschisă în direcția vest. Priveam o clădire de scinduri ce părea a fi o moară instalată pe pîrîul Sicasău și observăm cu atenție dacă avangarda noastră trece de nivelul ei fără a primi focuri. Imediat însă, după ce ai noștri au trecut de moară, au fost întîmpinați cu focuri, de pe o creastă perpendiculară pe șosea, în lungul pîrîului Bake. Desfășor plutonul I cu sublt. Obreja pe dreapta șoselei în fața inamicului; de asemenea, eșalonat pe stînga, plutonul III cu sublt. Teodorescu. Plutonul I răspunde bătînd creasta și se urmă un schimb de focuri. Cea dinții senzație de război. Dispun: plutonul I ține inamicul sub foc și face înaintarea în salturi repezi.

Privesc cu admirație cum lucrează sublt. Obreja; într-un genunchi, în rînd cu lanțul de trăgători culcați. Liniștiți, conducea ca la un exercițiu de manevrare; am prins mare dragoste pentru acest ofițer, căci era om al datoriei. Cu dispreț de moarte, executa ordinele fără a fi nevoie de supraveghere¹. Bun cu soldații, fără pretenții, stoic, suferă toate mizeriile fără a se plînge...

[Sîmbătă], 3.9. De dimineață după ceai pornim mai departe în recunoaștere... Înaintarea se face însă prea încet din cauza patrulelor. Pe direcția lor de mișcare se află vîroage adînci de munți, care cer timp lung spre a fi trecute. Pînă la amiază ajungem la valea rîului Rohat, pe care-l cercetăm în lung cu de-amînnuntul. Din patrulele de pe stînga ne vine soldatul V. Bosinceanu rănit. Este primul din companie pe care-l trimit la spital. Un post fix de observare inamic a fost surprins

¹ Acum doarme somnul de veci în cîmîrîul de la Onești (n.a.).

de patrula noastră și a tras fugind.

Din pădurea apropiată vine un soldat inamic și se predă. Ne dă unele informații. Așa aflăm că ieri am avut în față un pluton de jandarmi unguri care au venit din jos și au schimbat o trupă de bosniaci; că dinșii întîrzie numai înaintarea noastră, dînd informații în urmă asupra mișcărilor noastre. În ciocnirea de ieri ei au avut trei morți pe care i-au dus la Odorhei...

[Joi], 20.10. Seara scoborîm în Slănic [în retragere spre Moldova], fiind schimbați de altă companie...

[Marti], 25.10. Zi agitată; neliniște pe front; schimb viu de focuri între linii, în diferite puncte. Artileria și-a intensificat tragerea. Ne onorează și poziția noastră cu proiectile de calibrul mijlociu. Trimit pe sublt. Obreja în recunoaștere spre Nemira, prin valea Dof-tanei. Drum lung și greu; eu nu cred să poată avea rezultat precis; în adevăr, a plecat din zori și nu s-a reîntors decît pe la miezul nopții, umblînd în continuu și fiind extenuați complet la sosire... Curios este cum acei care pleacă în astfel de servicii își iau rămas bun de la acei care rămîn. Des-părțirea, scurtă, poate fi definitivă și atunci acel rămas bun capătă semnificația unui „adio”.

[Miercuri], 26.10. Primesc ordinul ca astăzi după-amiază să atacăm demonstrativ Șandorul [cota] (1645), probabil pentru a ușura situația în altă parte, unde inamicul atacă cu forțe proaspete. Plec cu comp[ania] la [cota] (1413). Piciorul Șandorului; las la 1070 numai un post. Poteca o străbatem greu din cauza trunchiurilor enorme de brazi răsturnați de furtuni în curmezișul cărării. Ajungem la un loc unde în fața noastră se ridică un perete aproape vertical de vreo 200 m înălțime. Căutăm să ne încredințăm dacă nu cumva poteca înconjură în sus sau în jos acest perete. Trimit cîțiva să cer-

ceteze terenul și ne convingem că trebuie să urcăm pe aici... Subtl. Obreja mă întreabă: — Ce facem d-le locot[enent]?

Suim, trebuie să suim; fără discuție. Toată lumea, armele în curea pe umăr, ca să aibă mâinile libere; cu ajutorul baionetelor, înfipți în pământ, ca punct de reazăm, urcăm; ne ținem de colțuri de stincă, de rădăcini de brazi, de ce vom putea și urcăm...

În sfârșit, oboșiți de eforturi, ajungem sus la 1413, punct zis la Piciorul Șandorului, punct de graniță care încă mai păstra movila rotundă, turnată în beton, ca semn de frontieră. Aci găsim un pluton adăpostit în pădure și cu o santinelă stînd la o distanță de 20-30 m în dosul rădăcinii unui brad, răsturnat la pământ de vreo furtună. În răsturnarea sa, a scos rădăcina cu pământ și pietriș, care acum servea santinei drept adăpost. Sus pe Șandor, inamicul în bună poziție, cu posturi de mitraliere, din care zvîrlea jos cite o jerbă de gloanțe, așa ca pentru distracție...

Adun compania și dau un timp de odihnă; în acest timp iau arma pe umăr [și] împreună cu grupul capor[alului] Frunză „mergem în vizită la domnia lor”, arătînd sus. Pun soldații adăpostiți să meargă în marginea pădurii și luăm poteca spre vîrf; mergem o bună distanță; nimic. Intrăm în pădurea de la poalele muntelui Șandor; urcăm și în fine dăm peste santinele austriece, care ne salută cu focuri. Aci ar trebui să fie linia noastră, iar la picior 1413, rezerva. Mă întorc spre a pleca și a da atacul cu două plutoane desfășurate în pădure...

[Ozi], 27.10. *Bitca Pufului* (1970). Pe front, împușcături rare; artileria bate ca de obicei. Spre seară primesc ordinul să trec cu compania la Piciorul Șandor (1413). Părăsim cu părere de rău Bitca Pufului, unde era un loc bun

de odihnă; prevăd că de acum vin zile grele. Au trecut frumoasele zile de la Aranjuez¹, îi spuneam subtl. Obreja...

Ajunși sus am făcut în grabă o colibă acoperită cu o foaie de cort și am adăpostit compania pentru astă seară în pădurea din stînga. Noaptea am suferit toți de frig.

[Vineri], 28.10. Cum ne sculam dimineată, ocup poziția cu un pluton în linia I-a pe Șandor; vor face tranșee perpendiculare pe poteca ce duce sus în vîrf muntelui; vor fi în contact cu inamicul; iar la [cota] 1413, linia a doua, de rezervă, unde iar începem a lucra tranșee. Aici merge greu, căci dăm de stincă și trebuie să sfărîmăm piatra cu cazmalele. Aceasta este a treia poziție care o lucrez cu compania...

Primesc ordin spre a ataca demonstrativ Șandorul din nou, probabil spre a ușura situația la Giros. La ora două și jumătate atac cu două plutoane; unul de front pe potecă, altul din flancul stîng prin pădure, dinspre poteca Girosului... Atacul mi-a servit ca să știu tot ce au și dispoziția lor de apărare... Cu surprindere și părere de rău am constatat ceva mai tîrziu că acesta atac, pur demonstrativ, ne-a costat doi morți și doi răniți din grupul din pădure de la stînga. Un rănit a fost adus într-o foaie de cort, grămadă; era în bună dispoziție, i-am dat o țigară și l-am trimis cu brancardieri, împreună cu celălalt rănit, care putea merge pe jos, la postul de ajutor. Lipsese doi, mi se spune, morți, rămași în pădure. Nu trece mult și unul este adus înfășurat în foaie de cort. Am fost impresionat. Sub impresia acestui regret, ordon ca să se sape un mormînt pe linia de frontieră, chiar lîngă coliba mea, așa ca să calce jumătate în pămîntul Ardealului și jumătate în vechiul regat... ■

¹ Aluzie la celebrul vers cu care începe poemul dramatic *Don Carlos*, de Schiller, devenit o locuțiune universală.

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

1-9 septembrie: Bătălia de la Merișor-Petroșani; sub presiunea ofensivei germano-austro-ungare, trupele române se retrag pe linia de frontieră.

3-8 septembrie: Bătălia de pe aliniamentul Rasova-Cobadin-Topraisar-Tuzla; trupele româno-ruse stăvilesc ofensiva forțelor germano-bulgaro-turce comandate de feldmaresalul von Mackensen.

12 septembrie: Contraofensivă română în sectorul Jiului; orașul Petroșani este recupat de români.

13-15 septembrie: Bătălia de la Sibiu; forțele române sînt nevoite să se retragă.

16-20 septembrie: Bătălia de la Praid-Sovata — ultima acțiune ofensivă a trupelor române pe frontul din Transilvania.

18-20 septembrie: Bătălia de la Petroșani; armata română se retrage pe linia de frontieră.

18-22 septembrie: Încercarea de contraofensivă română în Dobrogea („Manevra de la Flămînda”); după un succes inițial, acțiunea este oprită, iar o parte din trupe sînt mutate pe frontul din Carpați, spre a putea face față presiunii inamice tot mai amenințătoare.

20 septembrie: În urma ofensivei generale inamice, declanșată la 13 septembrie, armata română din Transilvania începe retragerea generală.

24-25 septembrie: Bătălia de la Brașov, trupele române din Armata 2 ocupă poziții de apărare pe crestele Carpaților.

28 septembrie-14 octombrie: Prima bătălie de la Oituz; trupele române comandate de generalul Eremia Grigorescu rezistă ofensivei inamice și, treind la contraofensivă, restabilesc frontul pe linia de frontieră.

30 septembrie-10 octombrie: Bătălia de la Predeal; trupele române opresc înaintarea inamicului spre Valea Prahovei.

Mărturii din rapoarte diplomatice

ÎN SLUJBA

TELULUI SUPREM —

lichidarea fascismului (IV)*

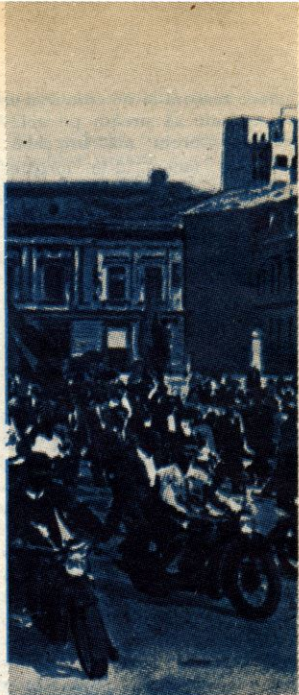
Dr. EUGEN PEDA

„O veste bună”, și-a însemnat în seara de 24 august 1944, în jurnalul său, Harold MacMillan, ministru rezident pentru Mediterana centrală, cu rang de membru al guvernului de la Londra¹, după ce asistase după-amiaza la o ședință a Cartierului general al Teatrului de operații din Mediterana (METO), consacrată evenimentelor din România și implicațiilor lor. Într-un timp, la palatul de vară al Casei regale italiene de la Caserta, la nord de Neapole, unde se instalase METO, a parvenit știrea că România declarase oficial război Germaniei. Informațiile au fost comunicate, de asemenea, primului ministru W. Churchill, aflat din 11 august în Italia și care duminică, 27 august, revenise la Caserta. A doua zi, H. MacMillan nota: „Am fost la aeroportul Pomigliano [în apropiere de Neapole — n.n.] să asist la plecarea [primului] m[înistrului]. Era într-o excelentă stare de spirit, mai ales datorită ultimelor știri de pe cimpurile de luptă și neașteptatelor evenimente din România”.

Din aceeași însemnare rezultă că premierul W. Churchill fusese pus la curent cu informațiile aduse de „un ofițer al forțelor aeriene române, sosit aici noaptea trecută”. Într-adevăr, la 27 august 1944, la Bari, aterizase, trimis de comandamentul român, căpitanul Constantin (Băzu) Cantacuzino, care îl adusese cu sine și pe locotenent-colonelul Bernard Gunn, din aviația militară a Statelor Unite, aflat, pînă la istoricul act declanșat în 23 august, ca prizonier în România. După cum scria istoricul britanic A. Cave Brown, el au comunicat generalului Charles F. Borne, din comandamentul celei de a 15-a Forțe Aeriene a S.U.A., că „noul guvern [român] și-a declarat dorința de a transfera pe aviatori [foști prizonieri în România] și să ajute la evacuarea lor”.

* Articolele anterioare ale acestui ciclu, consacrat mărturiilor străine privitoare la eoul internațional al rezistenței antihitleriste din România și al Actului de la 23 August 1944, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982, 8/1983 și 7/1984.

¹ Născut în 1894; numit ministru rezident la Cartierul general aliat în Africa de Nord-Vest, din Alger, în decembrie 1942; după semnarea armistițiului cu Italia (septembrie 1943), șef al Comisiei aliate de control pentru Italia, ministru rezident pentru Mediterana centrală pînă în mai 1945; între 1951-1957, deține, succesiv, funcțiile de ministru al locuințelor, apărării, afacerilor externe, finanțelor, iar între ianuarie 1957 și octombrie 1963, cînd a demisionat din motive de boală, a fost prim-ministru; cancelar al Universității din Oxford, din 1960 și pînă la deces (29 decembrie 1986); în 1984 a acceptat să fie făcut conte; însemnările sale zilnice din anii 1943-1945 au fost publicate în 1984.

Populația Bucureștiului salută cu entuziasm victoria insurecției din august 1944

În dimineața de 28 august, cei doi au ajuns la Caserta, iar în după-amiaza următoare, primul grup al misiunii americane care avea să preia pe cei 1 274 aviatori² a sosit pe aeroportul de la Popești-Leordeni. În aceeași zi, la cele mai înalte eșaloane din Washington a parvenit telegrama: „Sursa: de încredere. Data informației: 29 august 1944. Teatrul: METO. Bucureștiul este ferm deținut de trupele guvernamentale, deși pungi de rezistență germană pot fi încă întîlnite în nordul și nord-estul orașului... Galați, orașul și portul, greu avariate de raiduri aeriene și aruncate în aer de către germani. Ofițeri de legătură ruși au sosit la București în 28 august și au fost bine primiți”.

„Fotolii de orcheastră”

„Domnule consilier federal. Cred că sînt în măsură să vă fac astăzi o relatare fidelă și completă a faptelor care, în

² *Magazin istoric*, nr. 8/1974, 8/1982.

citeva ore, au transformat România, satelit al Germaniei, în aliată Națiunilor Unite". Astfel începe un raport, datat 4 septembrie 1944, adresat ministrului de externe al Elveției, Marcel Pilet-Golaz, de către ministrul acestei țări la București, René de Weck (1887-1950)¹. Deși războiul restrânseră relațiile diplomatice ale României, ea a menținut și dezvoltat legături cu toate statele neutre din Europa — Turcia, Elveția, Suedia, Portugalia, Spania —, iar pînă la începutul anului 1942, la București, a continuat să funcționeze Legația Statelor Unite ale Americii. Sosit în capitala română, în iulie 1941, noul ministru al Italiei, Renato Bova Scoppa, după cum își reamintea într-unul din volumele de memorii apărut în 1961, avea să constate: „corpul diplomatic s-a bucurat de o largă ospitalitate în rîndurile bunei societăți române. Chiar și Curtea [regală] era deosebit de ospitalieră". Într-adevăr, răsfoind ziare și reviste ale vremii preocupate de cronică mondenă, se poate lesne constata frecvența contactelor în ceea ce constituia atunci „înalta societate". Desigur, era și una dintre modalitățile de a urmări evoluțiile de pe scena politică românească în acei ani dramatici.

Modul în care diplomații acreditați la București au perceput cursul evenimentelor din România poate prezenta interes în completarea unor trăsături ale tabloului general. Deși au trecut mai bine de patru decenii de la evenimente, accesul la rapoartele lor nu este încă posibil decît în mod parțial. Totuși, datorită aducerii din străinătate de către Direcția Generală a Arhivelor Statului a numeroase documente privind istoria României, unele opinii ale diplomaților străini pot fi cunoscute. Aceste opinii reprezintă două categorii distincte: unele provin din rapoarte întocmite personal de diverși diplomați și trimese ministerelor de externe respective, iar cea de a doua ca-

tegorie o constituie păreri ale unor diplomați străini acreditați la București, care au fost împărțite altor persoane și au fost consemnate în rapoarte diplomatice americane sau britanice.

În timpul celui de-al doilea război mondial, îndeosebi, Istanbulul și Ankara, precum și Stockholmul deveniseră „fotolii de orcestră" pentru serviciile diplomatice și de spionaj ale tuturor beligeranților. Într-o măsură mai restrînsă, acest lucru a fost valabil și pentru Berna și Geneva, Lisabona și Madrid, țările unde se află respectivele orașe neîntreținînd relații diplomatice cu toate statele aflate în război. La Consulatul general al S.U.A. din Istanbul, un experimentat diplomat, Burton Berry, supraveghea desfășurările din Balcani, îndeosebi din Bulgaria și România, dispunînd de o amplă rețea de informatori locali sau în tranzit prin metropola de la gulful Cornul de Aur.

Sprijin din toată inima

Născut la 31 august 1901, B. Berry, diplomat de carieră, deținea în faza inițială a războiului funcția de consul general la Atena, unde se afla din 1936. De fapt, primul post în străinătate — cel de consul — îl avusese tot la Istanbul (1928-1934), unde revenise în 1942. Numeroase rapoarte ale lui B. Berry din 1943 și anii următori² au putut fi cercetate în arhive sau în colecțiile de documente diplomatice publicate de Departamentul de Stat. La 6 iulie 1943, un raport al său comunica la Washington concluziile desprinse dintr-o „lungă convorbire" cu Jacques Truelle, aflat în trecere prin Istanbul, după ce acesta din urmă își încheiasă misiunea de ministru al regimului de

la Vichy la București³. Jacques Truelle (1891-1945), de formație jurist, intrase la Quai d'Orsay, sediul Ministerului de externe francez, în 1917, după ce fusese rănit pe front. În aprilie 1938 devenise consilier, iar în februarie 1939 ministru plenipotențiar la Washington. La București, și-a prezentat scrisorile de acreditare la 19 martie 1941. Truelle era deci binecunoscut diplomaților americani și numele lui figura, ca sursă de informare, și din rapoarte diplomatice ulterioare, parvenite Departamentului de Stat de la Ambasada S.U.A. la Madrid. În raportul lui B. Berry se menționa că J. Truelle plecase din România cu intenția de a ajunge la Alger, unde se aflau atunci atît Comitetul Francez de Eliberare Națională (C.F.L.N.), cît și Cartierul general al forțelor aliate de sub comanda generalului D.D. Eisenhower. C.F.L.N. fusese constituit la 3 iunie 1943, avînd drept copreședinți pe generalii de Gaulle și Giraud (demisionat în luna octombrie). În *Jurnalul* lui Grigore Galencu (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1985 și 1/1986), la data de 21 decembrie se menționează primirea („printr-un curier elvețian") a unei scrisori de la Madrid „de la Truelle, care, după ce a fugit de la București, în Africa, a ajuns reprezentantul oficios al lui de Gaulle în Spania". În scrisoare, Truelle susținea ideea că în România trebuia „să aibă loc o mișcare spontană de rezistență, organizată de acord cu vecinii dv. de la vest" (referire, probabil, la iugoslavi). Așa cum e citată scrisoarea, devine semnificativ faptul că, în încheierea

² Succesorul lui J. Truelle a fost diplomatul și romancierul Paul Morand, sosit la București la 28 august 1943. Născut la 13 martie 1888, Morand își începuse cariera diplomatică în 1912, între 1926 și 1928 s-a aflat în concediu pentru a scrie și călători; în 1935 i-a apărut cartea *București*, în ciclul de portrete de orase în care publicase volumele despre New York și Londra. În poezie a debutat editorial în 1919, iar primul roman i-a apărut în 1924. Cariera diplomatică și-a încheiat-o, de fapt, la Berna, în septembrie 1944, unde, din acelasi an, era ambasador în Elveția. Excluz din corpul diplomatic la eliberarea Franței, a fost restabilit în drepturi în 1957. În 1968 a fost ales membru al Academiei Franceze.

¹ Din 1945 a fost numit ministru al Elveției în Italia; în 1948 i-a apărut volumul *La Suisse parmi les Nations*.

³ În toamna 1944, a fost numit reprezentant politic al S.U.A. la București, cu rang de ministru. În 1947 a fost director al Biroului pentru problemele Africii, Asiei de Sud și Orientului Apropiat din Departamentul de Stat, iar în 1952 a fost numit ambasador în Irak. A deținut posturi diplomatice și în Columbia, Egipt, Iran, Italia.

ei, Truelle afirma: „Cred că veți simți din aceste rânduri simpatia unui prieten, care, găsindu-se el însuși într-o situație penibilă în România, a putut aprecia valoarea afecțiunii pe care toți concetățenii dv. o purtau propriei lui patrii”. În raportul din 6 iulie 1943 asupra convorbirii cu J. Truelle, B. Berry scria cu privire la starea de spirit din România: „Războiul a devenit tot mai nepopular pe măsură ce trupele române pătrundeau în Rusia, deoarece poporul român, în întregime, dorea să se oprească la fostele frontiere. Cu marea înfrângere de la Stalingrad, opoziția românească față de război a atins o nouă culme, deoarece pierderile românești au fost foarte grele. Dezamăgirea și amărăciunea au devenit, în consecință, larg răspândite, în timp ce indignarea, rezistența și dușmănia împotriva germanilor au căpătat caracter deschis”. Raportul mai sesiza: „Simfămintele proaliate sînt atât de puternice, încît sursa de informații este sigură că armata română nu va lupta împotriva democrațiilor occidentale. Atitudinea românilor față de americani, britanici și francezi [cei din forțele comandate de generalul de Gaulle — n.n.] este de sprijin din toată inima”. Raportul îl prezenta pe I. Antonescu drept un „tip de soldat îndărătnic, care nu este deosebit de inteligent”. În ce îl privește pe Mihai Antonescu „este categoric, desigur, că în trecut el a cooperat pe deplin și din toată inima cu germanii în exploatarea economică a țării, dar, acum, nu există nici o îndoială că dorește ca actualele lui sentimente pro-americane și pro-britanice să le devină cunoscute [acestora]”. Truelle și-a mai împărtășit impresiile că opoziția lui I. Maniu și C.I.C. Brătianu, liderii național-tărănist și național-liberal, este doar verbală și că nu are „un plan concret în jurul unei linii constructive” și că „relațiile între regina-mamă și rege, pe de o parte, și mareșal [I. Antonescu], pe de altă parte, sînt foarte rele”.

După două luni, la 11 septembrie 1943, un nou raport al lui B. Berry cuprunea aprecieri desprinse dintr-o con-

vorbire cu noul ministru al Spaniei la Ankara, José Rojas y Moreno, pe care îl prezintă ca „tocmai sosit de la fostul post din București”.

Patrick de Reuterswärd...

Într-adevăr, José Rojas y Moreno, conte de Casa Rojas, născut în 1892, doctor în drept și scriitor, intrat în cariera diplomatică în 1915, fusese ministru în România din 1940 și pînă în vara 1943. Prezentînd o discuție a sa cu Mihai Antonescu, care deținea și portofoliul afacerilor externe și care „i-a apărut foarte istovit și descurajat, declarînd deschis că el consideră România «complet pierdută», Rojas y Moreno a precizat: „Mihai Antonescu a spus că dorința de a negocia cu anglo-americanii a fost blocată, deoarece germanii nu vor permite nici unui om cu suficient prestigiu să părăsească țara. Astfel, o încercare recentă de a-l trimite pe Gheorghe Brătianu în Elveția, în aparență din motive de sănătate, a eșuat”. Dacă în creionarea crizei regimului militar-fascist astfel de informări puteau furniza o serie de date, este clar că interlocutorii lui B. Berry nu știau sau nu i-au comunicat că, prin diferite canale diplomatice, la Madrid și Stockholm începuseră „tatonări”, chiar cu Statele Unite, ba mai mult, din aceeași lună, ele aveau să se amplifice la Ankara și Istanbul. O întrebare la care, în actuala fază a posibilităților de documentare, nu se poate răspunde

este în ce măsură astfel de surse erau de conveniență cu M. Antonescu sau manipulate de acesta pentru a-și crea platforma de „interlocutor valabil”? Fiindcă iată ce mai consemnează B. Berry din convorbirea cu Rojas y Moreno: „M. Antonescu și regele, chipurile, au fost totdeauna amicali. Se afirmă că există o înțelegere politică între Mihai Antonescu, dr. Maniu și Gheorghe Brătianu. O retragere germană din România ar atrage ajutorul după sine prăbușirea regimului Antonescu, căruia i-ar succeda, ca prim-ministru, doctor Maniu și Gheorghe Brătianu, ca vice-premier”.

Dincolo de citirea presei

„Press Reading Bureau” (Biroul de citirea presei) era un organism sub acoperămin-

...Jacques Truelle...

tul Legăției Marii Britanii din Suedia. Istoricul britanic Walter Laquer știe că dincolo de această anodină denumire lucrau 30 analiști, care cerneau zilnic întreaga presă disponibilă din Europa cuprinsă de vîlvătaile războiului, inclusiv din țările neutre. Un avion special al forțelor aeriene britanice transporta săptămînal de la Stockholm la Londra rezultatele operațiunii de „decorticare” a presei. Lectura unora dintre comunicările trimise la Political Intelligence Department (Departamentul de informa-

tii secrete politice — P.I.D.)¹ arată însă că preocupările și sursele „Biroului de citirea presei” erau mai ample și că ele includeau cercurile diplo-

...și José Rojas y Moreno, conte de Casa Rojas, trei membri ai corpului diplomatic din București, ale căror opinii s-au aflat în centrul de interes al serviciilor de informații

matice din capitala suedează, inclusiv un canal prin care parveneau documente ale Ministerului de externe din Ungaria. Astfel, în martie 1944, Press Reading Bureau furniza o relatare a ministrului ungar la București privind vizita din februarie a lui I. Antonescu la Hitler. În aceeași lună și din aceeași sursă se atrăgea atenția că „mișcarea comunistă se răspîndește în totul cu o neașteptată extindere în România”.

La începutul lunii ianuarie 1944, la Stockholm se găsea, în concediu, Patrick de Reuterswärd, ministrul Suediei la București. Se apropia atunci de 59 ani și intrase în cariera diplomatică din 1907, cînd și ocupase primul post în străinătate, ca atașat la Legația din Washington. Peregrinările diplomatice l-au pur-

tat la Paris, Tokio, Shanghai, din nou Washington, Oslo, Copenhaga, Berlin, Londra, Viena, Budapesta, pentru ca, în 1928, să devină ministru plenipotențiar la Riga, Tallin și Kaunas. La București sosise în aceeași funcție, în 1935 și, ca vechime, la începutul anului 1944, era întrecut numai de ambasadorul Turciei, Suphi Tanrioer, care își prelucra postul în 1931², și de ministrul Elveției. „Cronica mondenă”, a reținut frecventa participare a lui Patrick de Reuterswärd la partidele de bridge. Press Reading Bureau a transmis la Londra o convorbire pe care ministrul suedez o avusese cu un diplomat iugoslav (Avakumovici), făcînd următoarea remarcă: „Monsieur [în original — n.n.] Reuterswärd a fost totdeauna considerat ca unul dintre cei mai progermani membri ai serviciului diplomatic suedez, așa că remarcările făcute lui Monsieur Avakumovici nu sînt lipsite de interes”. Din raport rezultă adîncirea crizei regimului antonescian, incertitudinile față de consecințele politicii mioape și fatale care fusese dusă. „Mareșalul Antonescu admite, acum completamente de bunăvoie, că germanii au pierdut războiul. Pentru a-și scuza politica sa inițială, el a arătat ministrului suedez cîteva hărți pe care Statul Major General German i le-a dat în 1941, avînd marcate pe ele, zi cu zi, proiectata înaintare în Rusia. Această înaintare urma să aducă trupele germane în Moscova și Stalingrad în a 45-a zi a invaziei. În aparență, mareșalul Antonescu intenționează mai curînd să încerce să se mențină la putere și să ajungă la o învoială cu Aliații, dacă poate, decît să demisioneze și să lase pe alții să facă aceeași”. În cursul convorbirii Patrick de Reuterswärd mi a exprimat opinia că „opozitia

Maniu-Brătianu pierde teren”, iar „comuniștii cîștigă în putere dinspre stînga”.

Dat fiind faptul că dispunem de copia unui raport din Ankara al lui José Rojas y Moreno, tot din aceeași perioadă, să completăm percepția din cercurile diplomatice a unor chestiuni care frîmțeau atunci viața politică românească. Este de precizat că ministrul spaniol în capitala turcă păstra legături politice, dar și familiare în România. În raportul adresat la 8 ianuarie 1944 Ministerului de externe din Madrid, intitulat *Situația în România*, Rojas y Moreno evocă preocuparea existentă la București de a se ajunge la constituirea unui guvern „care ar include pe reprezentanții tuturor partidelor politice, inclusiv a comuniștilor, cu excepția numai a legionarilor și a altor partide progermane... Un astfel de guvern ar urma să semneze armistițiul cu Aliații... Noul guvern român ar urma să încheie un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, similar celui încheiat recent la Moscova de președintele Beneș [în decembrie 1943]”. Conform informațiilor sale, Rojas y Moreno considera că în România se plănuește să se declare război Germaniei și că, după acest act, „trupele române s-ar uni cu forțele aliate, în măsura în care aceasta va fi posibil, și împreună cu ele ar întreprinde misiunea de a expulza pe germani din România”. ■

(Va urma)

¹ Eduard Beneș (1884-1948), președinte al Republicii Cehoslovace (1935-1938 și 1940-1948); în 1939 a fondat, în exil, la Londra, Comitetul Național Ceh, al cărui președinte a fost. La convorbirile cu Stalin, de la Moscova, din decembrie 1943, Beneș a ridicat și problema ieșirii României din război. Conform mărturiilor omului de stat cehoslovac, Stalin ar fi indicat ca România să se adreseze celor trei aliați. La întoarcere, Beneș a comunicat că sovieticii „sînt hotărîți să-i sprijine pe români în ce privește Transilvania”. Această poziție a fost făcută publică de E. Beneș, într-un interviu acordat ziarului britanic *Daily Express*, din 10 martie 1944, în care arăta că Stalin „ar fi gata să sprijine cererile României asupra Transilvaniei întregi”.

² P.I.D. făcea parte din structura Ministerului de externe (Foreign Office), încă dinainte de război, cînd răspundea, între altele, de controlul și îndrumarea propagandei împotriva țărilor potențial inamice. În cursul marii conflagrații, denumirea a fost folosită și pentru a desemna organismul însărcinat cu războiul politic, creat în 1942 — *Political Warfare Executive* (Direcția războiului politic). Pentru P.I.D. vezi și *Magazin istoric*, nr. 7/1984, p. 29 și *Bumerangul... cuvintelor, în Lumea. Caiet de vacanță* '85, pp. 66-72.

³ Pînă în 1939, relațiile diplomatice între România și Turcia au fost la rang de legăție; în urma ridicării lor la rang de ambasadă, S. Tanrioer și-a depus, la 8 iulie 1939, scrisorile de acreditare ca ambasador.

RADU GRECEANU —

CRONICAR AL LUI VODĂ BRÎNCOVEANU

Prof. univ. dr. I.C. CHIȚIMIA

„Multe și vrednice istorii fiind lucrurile și întâmplările ce s-au întâmplat în zilele lumina-
tului și preacreștinului domnu Țării Rumă-
nești Io Constantin Brîncoveanu Băsarab-
voievod, și de vreme ce ale altor domni vieți
și istorii mai denainte întru neuitare de alții
au rămas la letopiseșul țării, așa și noi a
pomeni de viața acestui preacreștin domnu
Io Constantin - voievod Băsarabă ne-am ispi-
tit numai den cîte a ținea minte am putut,
care în zilele noastre și prin vederea noastră
s-au întâmplat după multe vrăjbi și turburări,
caril de la o vreme încoace între Împărăția
Turcului și a Neamșului s-au întâmplat de
cînd răposatul Șarban-vodă la Beci [Viena]
au oștit cu Cara Mustafa-pașa vezirul, dem-
preună împărășind sultan Mehmet, leat 7191
[1683], cîte războaie și turburări într-aceste
doao împărății s-au întâmplat, care la viața
acestuiasi Șarban-vodă pare-mi-să că scris
vor fi, iar noi de alcea începem viața aces-
tuiasi, care mai sus am zis cum și în ce chip
s-au rădăcat și domniia au luat, apucînd stră-
moșescul scaun, de vreme ce strănepot bătri-
nului Matei-vodă Băsarab să trage”.

Cu aceste cuvinte se deschide cea mai cu-
prinzătoare cronică din sec. XVII-XVIII,
închinată strălucitelor domnii a lui Constantin
Brîncoveanu (1688-1714).

Dacă scrierea este destul de cunoscută,
circulînd vreme de aproape două secole în
copii manuscrise, fiind tipărită apoi în mai
multe ediții în secolul trecut și în veacul
nostru, autorul ei — Radu Greceanu — a
fost dat uitării.

Este unul dintre acei oameni de carte din
vremea noastră veche a căror viață s-a petrecut — după cum arăta istoricul literar Nicolae
Cartoian — în modestie, deși opera lui a
marcat, în epocă, o merituosă contribuție la
dezvoltarea scrisului și culturii naționale.

Logoștul cronicar Radu Greceanu

Singurul țiitoriu gînd

Despre viața cărturarului, datele păstrate sînt puține și neconcludente. Radu Greceanu s-a născut în 1655 într-o familie de mici boieri — după cum presupune I.C. Filitti — din satul Greci al fostului județ Vlașca, astăzi în Dimbovița. A urmat probabil școlile timpului cu destulă stăruință, deoarece ni se vedește ca un remarcabil elenist și bun cunosător al limbii latine. Învățătura dobîndită l-a ajutat să urce și treptele unor ranguri boieresti, pînă la dregătoria de logofăt la curtea domnească a Țării Românești, funcție în care își va petrece tot cursul vieții.

Însuflețit de dorința de a lumina poporul cu învățătura cărților în limba națională, Radu Greceanu a desfășurat o susținută activitate de traducător, transpunînd în românește importante scrieri ale vremii. În 1693, a fost numit cronicar oficial al lui Constantin Brîncoveanu, calitate în care a redactat principală sa operă, închinată domniei acestui ilustru voievod al Țării Românești.

S-a stins din viață prin 1725, în jurul vîrstei de șaptezeci de ani.

Fratele său, Șerban, a fost logofăt al doilea și apoi mare logofăt în aceeași cancelarie domnească. Era înzestrat, de asemenea, cu remarcabile cunoștințe din cultura clasică, colaborînd cu Radu Greceanu în opera de traducător.

Cei doi Greceni au fost, astfel, coautori de bază în traducerea și publicarea unui monument de seamă al vechii noastre culturi — *Biblia* de la 1688 sau, cum a rămas în istoria tipăriturilor românești, *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, domnitorul din a cărui inițiativă a apărut această lucrare. Folosind texte românești mai vechi (în special traducerea *Vechiului Testament* a lui Nicolae Milescu Spătarul și alte contribuții ale mitropolitului Dosoftei), cei doi frați au realizat prima transpunere integrală a acestei opere în românește, într-o limbă bogată și expresivă¹.

Traducerea, după cum s-a observat, este făcută în spirit laic și umanist. Mai mult, în redactarea lor, traducătorii din 1688 au inclus și texte care nu au mai fost păstrate în redacțiile de mai târziu. Astfel, a fost preluată o scriere apocrifă antică de filozofare, privind cultul rațiunii (atribuită lui Ioseph Flavius), cu titlul *A lui Iosip la Macavei carte pentru singurul țiitoriu gînd*, ceea ce constituia un act de cutezanță al cărturarilor români, acest text neexistînd în bibliile altor popoare, atît din Răsăritul cît și din Apusul continentalui.

Traducînd din grecește această scriere, cărturarii români au avut de biruit atît dificultățile unui text original greoi, cît și cele datorate lexiconului românesc care le stătea la dispoziție și care avea multe elemente învechite. Ei au făcut, astfel, și o operație de purificare și primenire a limbii române de unele cuvinte și expresii vetuste. Realizarea lor este cu atît mai apreciabilă, cu cît în cele mai recente redacții românești ale scrierii se găsesc aidoma și frecvent foarte multe din formulările tipăriturii din 1688.

Colaborarea stolnicului

Hărnicia și înzestrarea culturală a lui Radu Greceanu s-au vădit și în traducerea românească a altor importante scrieri. Astfel, în 1691, împreună cu Șerban, a publicat o selecție din cuvîntările lui Ioan Hrisostom (cu numele românizat Ioan Gură de Aur), sub titlul *Mărgăritare*. Cartea se deschide cu „Versuri politice 8 asupra stemelor luminatului înălțatului domn Io Constandin Basarabă Voevod”, semnate „mică și plecată slugă Măriei tale Radul Logofăt”. Acestea sînt urmate de două predoslovii: una închinată lui Constantin Brîncoveanu, din îndemnul și cu cheltuiala căruia s-a realizat și s-a tipărit lucrarea, și o alta adresată „citiitorului”.

În predoslovie către domnitor, cei doi Greceni subli-

„G. Călinescu”, împreună cu cercetători din cadrul altor institutii, pregătește, pentru anul 1988, o ediție critică a acestui monument al vechii culturi românești.

niază faptul că strădania lor a fost de a face o traducere pe înțelesul tuturor „ca să poată fieștecare român, ce și puțină învățătură ar avia, să înțeleagă. Sînt enumerate apoi lucrările traduse și cele care le au în lucru, „ca și acele în tipăriu să se bată, și altele multe bune să să facă, spre folosul de opște”. În prefața către cititor, cei doi cărturari menționează sprijinul acordat de „cinstitul și blagorodnicul și prea înțeleptul dumnealui Constandin Cantacuzino, biv vel stolnic”.

Tot în 1691, Radu Greceanu a publicat tîlmăcirea românească a *Mărturisirii ortodoxe* a lui Petru Movilă, apoi, în 1693, o *Evangelhie greco-romană* (împreună cu Șerban), iar în 1698, 12 volume de *Minee* la a căror traducere, după cum mărturisește, a lucrat zi și noapte („că și noaptea am mai făcut-o în unele vremi în loc de zi”).

Trebuie apreciată în mod deosebit această osîrdie de traducător a lui Radu Greceanu (ca și a altor cărturari din sec. XVII-XVIII, precum un Udriște Năsturel sau Nicolae Milescu), avînd în vedere faptul că activitatea sa se desfășura pe un tîrim încă nedeșfrîșat, unde trebuia să birui serioase dificultăți. O mărturisește însuși cărturarul logofăt: „Cu greu iaste a tîlmăci neștine singur, ales despre limba elinească spre cea românească; că sînt cuvinte elinești și vorbe dupre locuri [dialectale], carele unele nici la lexicoane nu să află; altele de să și află și să înțeleg, iară pentru îngustimea limbii românești nu pot veni la tîlmăcit”.

În fine, Radu Greceanu este și autorul unei așa-zise traduceri din grecește (originalul nu s-a aflat) a unei poeme intitulate *Povește de jale asupra nedreptei morți a preacinstiului Constantin Cantacuzino, marelui postelnic al Țării Românești* și păstrate într-o copie manuscrisă din 1735. Scrierea este închinată doamnei Stanca Cantacuzino, mama lui Constantin Brîncoveanu.

În 1693, după cum am văzut, Radu Greceanu a început cronica sa intitulată *Începutura istoriei vieții luminatului și preacrestinului domnului Țării Românești, Io Constandin Brîncoveanu*.

¹ Un colectiv de cercetători de la Institutul de istorie și teorie literară

coveanu Basarab voievod, *dăcând Dumnezeu cu domnia l-au încoronat pentru vremile și împlinirile ce în pământul acesta, în zilele Măriei-sale s-au împlinit.*

110 capitole

Devotat domnitorului, Greceanu a alcătuit cea mai amănunțită și întinsă cronică din câte s-au scris, în vechime, la noi asupra unei domnii. Redactat în mai multe etape, le-topiseșul înregistrează cronologic principalele fapte din timpul celor 26 ani ai domniei lui Brîncoveanu.

Astfel, primele 43 capitole ale lucrării (din cele 110) au fost alcătuite până în 1698, când cronicarul prezintă voievodului scrierea sa, însoțită de o predoslovie. O altă parte, redactată până în 1707, a fost revizuită la cererea domnitorului, pentru a fi consemnate faptele vrăjmașilor lui Brîncoveanu. După acest an, până în 1714, anul morții tragice a voievodului, Greceanu notează, cu virulență, tot mai multe detalii din conflictul dintre Brîncoveanu și Cantacuzini. Cronică se întrerupe brusc cam cu o lună de zile înainte de mazierea lui Brîncoveanu, dată după care nu se mai știe nimic despre cronicar. După unele opinii, Radu Greceanu ar fi fost exilat în Asia Mică, împreună cu alți boieri devotați domnitorului, căzut victimă otomanilor.

Consemnând principalele fapte și evenimente din timpul domniei lui Brîncoveanu, Radu Greceanu nu-și ascunde admirația față de voievodul care adusese un nou curs în viața politică și culturală a țării. „Eu — scrie el în prefața cronicii — numai faptele măriei-tale cele mai laudate și de toată suflarea țării acesteia cinstite și iubite, numai pe acelea am pus gând să le povestesc prin condeiul meu, și împlinirile și tulburările ce s-au petrecut în Ungrovlahia sub domnia măriei-tale... Căci măria-ta ești cu daruri vrednice împodobit și ai îngrijit de această țară cu o așa adîncă pricepere și înaltă privilegere, cu atîta blîndețe și răbdare, pornită din sufleasca dragoste ce fi porți...”. Este relevant, astfel, prestigiul de care se bucura

domnul în relațiile internaționale ale vremii, legăturile sale cu principii vecini, din Transilvania și Moldova. Sînt astfel consemnate schimburile de solii între curtea de la București și cea de la Iași sau Alba Iulia. La nunta fetei lui Gh. Bánffy, guvernatorul Transilvaniei, Brîncoveanu își trimite reprezentantul, în persoana vel stolnicului Radu Izvoranu însoțit de „4 cinstiți feciori de boieri... închinîndu însuși prizenția, adecă chipul mărie-sale lui vodă, cu scumpe și frumoase domnești daruri la acea cinstită nuntă...”.

Cu vădită satisfacție este descrisă primirea de către Brîncoveanu a ambasadorului englez la Poartă, William Paget, cronicarul înregistrînd întreg protocolul vizitei în pagini unice în literatura noastră veche. „Intrîndu deci în divan era foarte în bună tocmală orînduiți, toată căpită-nimea, i ceașii, i stegarii slujitoresti. După aceea mai în-lăuntru intrîndu în spătarie era toată boierimea țării pusă în orînduiala lor și așa deci și în spătăria cu stêlile unde zic intrînd îndată au dat 4 tunuri, care mai înainte era gătite. După aceea în scaun domnescu pre dînsul punîndu-l și măria sa pre pat șă-zînd, după multă vorbă ce au avut singuri numai, și la masă l-au pus, căruia mare cînte făcîndu-i: de o parte despre dreapta toți boierii lui puînd, iar despre partea stîngă, decînto măria sa vodă șă-dea, boierimea țării; de cîteva ori cu tunurile dînd și cu pușcile, închinîndu pentru sănătăți...”.

Un ziar oficial

Epoca în care domnește Brîncoveanu este deosebit de grea pentru Țara Românească. În fața presiunilor tot mai mari ale Porții, domnitorul trebuie să desfășoare multă abilitate și diplomație, spre a menține neatîrnarea țării. Dificultățile domniei sînt sporite de intrigile unor boieri, unii chiar din familia voievodului. Pentru acesia cronicarul are grele cuvințe de condamnare, dînd scrierii sale accente pamfletare.

Sînt consemnate în cronică însă multe pagini luminoase,

relevînd legăturile de bună vecinătate și colaborare pe care Brîncoveanu se străduia să le mențină cu Moldova și Transilvania. Între ele, vizita pe care o face la București, în mai 1694, fiica sa, Maria, căsătorită cu domnul Moldovei, Constantin Duca: „Iar și părinții — scrie Radu Greceanu — cu mai mare cînte o au priimit, despre o parte ca pre o fiică, despre altă parte ca o doamnă a unii țări”.

Este relatată, de asemenea, căsătoria celui de-al doilea fiu al voievodului, Șerban, cu fiica lui Ilie Cantacuzino, din Moldova, săvîrșită „cu mare și preafrumoasă pompă” în cel de-al 21-lea an al domniei.

În același an, notează cronicarul, s-a împlinit și un fapt meteorologic deosebit: căderea unui meteorit. „La ghe-narie 28 din leat 7217 (1709), la 10 ceasuri den zi, fiind vreme frumoasă, senin și soare, la județul Buzăului, de ceia parte de apa Buzăului, au trăznit atît de tare, cît oameni și dobitoacele au căzut la pămînt și au căzut și cîteva pietri de sus, care pietri dă minune le-au adus la curte, de s-au minunat toți vîzîndu-le. Pietri mari bucăți și negre ca zgura care nu au căzut peste tot locul, ci numai în 2 locuri, și puține, nu multe”.

Cum se vede și din acest singur exemplu, cronicarul era interesat și de amănuntele vieții cotidiane. De fapt, din împletirea aceasta a cotidianului cu relațiile desfășurării vieții politice de la curte se urzesc savoare și valoarea cronicii sale. Și, totodată, se conturează portretul moral al cărturarului, pregnant, chiar în puținătatea știrilor rămase despre faptele vieții sale.

Portret pe care, cu aproape cinci decenii în urmă, Nicolae Cartojan îl creiona în *Istoria literaturii române vechi* (București, 1940) cronicarului oficial al lui Brîncoveanu. „Era bucuros — scrie Cartojan — că ocupă și el un loc la curtea domnească, că poate fi de folos la serbări și la petreceri, că poate împărtăși bucuriile, îngrijorările și durerile curții... Cronică lui scrisă fără mult nerv, dar cu bun simț, este astfel un ziar oficial de curte al celui mai mare voievod al culturii românești”. ■

VIENA 1914-1916:

AGONIA UNUI IMPERIU (II)

IRINA MAVROCORDAT.

România anului 1915 resimte permanent, sub aspect politico-diplomatic, o intensificare a eforturilor celor două tabere aflate în conflict de a atrage și țara noastră în desfășurarea ostilităților sau măcar — în cazul Puterilor Centrale — de a o determina să rămână în starea de neutralitate. Firește, o neutralitate... binevoitoare. După cum notează Irina Mavrocordat în jurnalul său, sînt folosite, în acest scop, diferite mijloace. Reprezentanții Puterilor Centrale, de exemplu, trec de la laude și gratulații pînă la lansarea de zvonuri privind un iminent „ultimatum” adresat de Germania țării noastre.

Cît privește procedeele folosite de statele Antantei, autoarea însemnărilor se referă, între altele, la uimirea pe care o încearcă, atunei cînd citește, într-o publicație franțuzească din 1 februarie 1915, un document secret privind țara noastră. Este vorba despre Convenția

încheiată cu Rusia la 18 septembrie/1 octombrie 1914, în urma tratativelor dintre Ion I.C. Brătianu și S.D. Sazonov, ministrul de externe al cabinetului imperial rus. Diplomații români erau la curent cu caracterul secret al acestui document. De aici, stupefacția pe care o încearcă autoarea jurnalului, atunci cînd îl vede tipărit în presa franceză.

Jurnalul, din cuprinsul căruia prezentăm o nouă selecție de fragmente, reflectă, de asemenea, profunda nemulțumire a românilor din Transilvania și celelalte teritorii românești, Banat, Bucovina etc., aflate sub stăpînire străină, ai căror fii erau siliți să participe la un război împotriva aspirațiilor naționale firești, nutrînd, totodată, speranța că vremea eliberării de sub oprimarea seculară pe care o îndurau este tot mai aproape. Întreprerile în text sînt marcate prin trei puncte, explicațiile din paranteze drepte aparțin redacției.

1 februarie [1915]. Citește stupefiată într-o gazetă franceză textul exact al convenției semnate de guvernul nostru cu Rusia, în vederea unei acțiuni împotriva Austro-Ungariei, cu aprobarea regelui. Într-adevăr, când a izbucnit războiul s-a început prin a propune României provinciile populate de români, cu condiția să colaboreze la acțiune. Planul a întâmpinat rezistență, dar acum 2 luni a fost semnat următorul proiect: în schimbul neutralității României, Rusia îi recunoaște dreptul de a-și alipi teritoriile populate de români...

Relațiile dintre germani și români au devenit foarte reci și ambasada Germaniei nici nu a considerat necesar să întoarcă vizita pe care soțul meu a făcut-o cu ocazia sărbătoririi imperiului¹. Take Ionescu, pentru a dovedi că Austria plănuia de mult un război preventiv contra Serbiei, relatează că în mai sau aprilie 1914 marchizul Pallavicini, ambasadorul Austriei la Constantinopol, a întreprins un turneu politic în România, cu scopul de a asigura concursul ei, în cazul unui conflict cu Serbia, iar dacă România nu ar consimți, el ar fi urmat să caute atunci un alt prieten în Balcani, cu alte cuvinte, Bulgaria. Foarte surprins, Ionescu i-a declarat că nu considera ca Serbia, care fusese greu încercată de două războaie..., să fie în stare să provoace marea monarhie vecină. Marchizul a formulat următoarea obiecție: „Orice guvern trebuie să prevadă pericolele care-l pot amenința!”. „Dar aceasta este teoria războiului preventiv”, i-a răspuns Take Ionescu, înțelegând intențiile Germaniei, vizita la Konopischt² și actul de provocare al arhiducelui, care a ales Bosnia și Herțegovina ca teatru al manevrelor militare și ziua sărbătorii naționale a Serbiei pentru a-și face intrarea în Sarajevo...

Dominația lui Tisză³ asupra Austriei a început să fie resimțită, iar unele ziare mai independente, ca *Die Zeit* de pildă, îndrăznesc să protesteze. Oamenii simpli, la rândul lor, încep să fie decepționați de germani și nu pregetă să le reproșeze că se poartă cu ei prea arogant și disprețuitor... În mediile aristocratice vieneze, împăratul este discutat fără jenă și sint exprimate deschis nemulțumirile pe care le trezește...

9 februarie. Soțul meu l-a văzut astăzi pe Tschirschky, ambasadorul Germaniei, care l-a copleșit cu amabilități la adresa țării noastre și cu proteste prietenești. „Cum s-ar putea crede la dv., i-a declarat el, că trupele pe care le concentrăm spre Bucovina ar fi destinate să atace țara dv. cu care întreținem relații de prietenie atât de strînse de 30 de ani?”. „Nu înțeleg, a adăugat el, de ce țara dv. mai ezită să ni se alăture și să acționeze împreună cu noi, căci austro-germanii nu se mai îndoiesc de victorie... Dar nu mă îndoiesc că, înțelegând adevăratele interese ale țării, vă veți alătura nouă!” etc...

[Printul] Brincoveanu, în trecere prin Viena, mi-a confirmat că Tripla Înțelegere propusese României încă de la începutul războiului Bucovina și Transilvania în schimbul neutralității ei... După moartea regelui [Carol I] se revenise la atac, reînnoindu-se propunerea, cu condiția unei colaborări strînse cu aliații... În sfârșit, acum 2 luni, Rusia, ea singură de data aceasta, a repus pe tapet propunerile, cu condiția ca România să ocupe provinciile respective, lăsându-i-se libertatea să-și aleagă momentul intervenției. De data aceasta, Brătianu a semnat și așa stau lucrurile deocamdată...

31/6 februarie. Sora mea⁴ mi-a scris că evenimentele se precipită și că vom intra și noi în hora infernală, împreună...

³ Istvan Tisză (1861-1918), prim-ministru al Imperiului austro-ungar, unul dintre cei mai reacționari oameni politici ai Imperiului austro-ungar, promotor al poliției de deznaționalizare a popoarelor oprimăte și unul dintre fervenții susținători ai monarhiei.

⁴ Maria C. Blaremburg, sora Irinei Mavrocordat, căsătorită cu N. Filipescu.

nă cu Italia ca parteneră. Ostilitățile trebuind să înceapă în aceeași zi. Un ambasador de la Roma a afirmat și el că Italia este hotărâtă să intervină. Germanii, după cit se pare, bănuiesc ce-i așteaptă și încearcă prin toate mijloacele să recâștige prietenia italienilor...

Atentat la Sofia⁵. În timpul unui bal mascat la care participau mai mulți membri ai corpului diplomatic și reprezentanți ai înaltei societăți bulgare, s-a produs la ora unu noaptea o detunătură îngrozitoare, care a declanșat o panică teribilă. Tipete înspăimântătoare, leșinuri și, în urma cercetărilor efectuate, s-a descoperit că un pañou al ușii de la intrarea sălii de bal fusese spart ca să se arunce înăuntru o bombă care explodase în apropierea locului unde se aflau președintele consiliului [de miniștri, Vasil Radoslavov] cu soția, fostul ministru de război Boiadjev și ultimul ministru de război, Ficev, fiica acestuia și ginerelul lui Ficev. Locotententul Boiadjev și d-ra Ficev au fost răniți grav și au murit; alte zece persoane s-au ales cu răni mai mult sau mai puțin grave, dar autorul atentatului nu a putut fi prins și nu se știe dacă este vorba... de un complot politic sau de opera unui anarhist...

Alt viț vienez: Într-un restaurant din Capitală, un domn și-ar fi ieșit din fire descoperind în lista de bucate felul numit „beef à la Wellington”, sub motiv că n-ar trebui să se folosească termeni englezești în timp de război. „Dar cum să-i spunem?”, l-a întrebat dezolat cheľnerul. „Gîscă à la Brudermann”, i-a răspuns clientul, făcînd aluzie la nulitatea unuia dintre generali de la începutul războiului.

26 februarie. La Londra domnește calmul și străzile sînt înțesate de trupe. Știrea este confirmată de Mișu⁶, care în momentul de față se află în România, unde împărtășește tuturor impresia sa că Anglia e

⁵ Comis în noaptea de 2 februarie 1915.

⁶ Rudolf von Brudermann, general din armata austro-ungară, notoriu pentru inepacitatea sa. Demis în urma unui răsunător eșec, în septembrie 1914.

⁷ Nicolae Mișu (1858-1925), diplomat român, timp de mai mulți ani plenipotențiar la Londra.

¹ 27 Ianuarie, ziua de naștere a împăratului Wilhelm II.

² Castel în Cehoslovacia, proprietatea - pe atunci - a moștenitorului tronului Austro-Ungariei, Franz Ferdinand.

stăpînită de o încredere absolută în victoria finală...

Sosirea generalului Pau¹ la București a prilejuit grandioase manifestații de simpatie, străzile erau înțesate de lume... iar la ferestre erau arborate culorile Franței și ale României. Ovații entuziaste de-a lungul întregului parcurs, ploaie de flori etc...

Vizitat spitalul de garnizoană [organizat și patronat de autoare], unde am văzut 20 de români, abătuti și descuși. Mi s-au plîns că rațiile le-au fost reduse la trei supe fără carne și fără pine... Toți erau din Regimentul 64. Bieții de ei, și totuși luptaseră atît de bine ca să aplece de fapt o nație care nu era a lor...

15 aprilie. Tisză s-a repetat din nou la Viena și s-a întreținut cu Buriân și cu ceilalți miniștri, deși Stürgkh și cu ministrul industriei, comerțului și agriculturii fuseseră în ajun la Budapesta, ca să încerce să rezolve problema aprovizionării Vienei. Adevărul este că se agită în calitatea lui de ungur, din cauza revendicărilor Italiei, și se străduiește din răsputeri să-l împiedice pe împărat să facă concesii, de teamă să nu-și formuleze pe România revendicările ei...

4 mai. Grigore Filipescu a trecut prin Viena, în drum spre Paris. Ne-a spus cîteva lucruri interesante aflate de la Costinescu, ministrul de finanțe, împreună cu care călătorise pînă la Sinaia. Cel din urmă i-ar fi confirmat că între Italia și Tripla Înțelegere a fost semnat un acord stipulînd intrarea în acțiune contra garantării teritoriilor populate de italieni și altor concesii în zona Adriaticii și a Asiei Mici... Grig ne-a mai informat despre criza de șefie prin care trece partidul conservator din cauza lui Marghiloman, care se crampo-nează, cu toate avertismentele ce i s-au dat, că este preferabil să se retragă de bunăvoie...

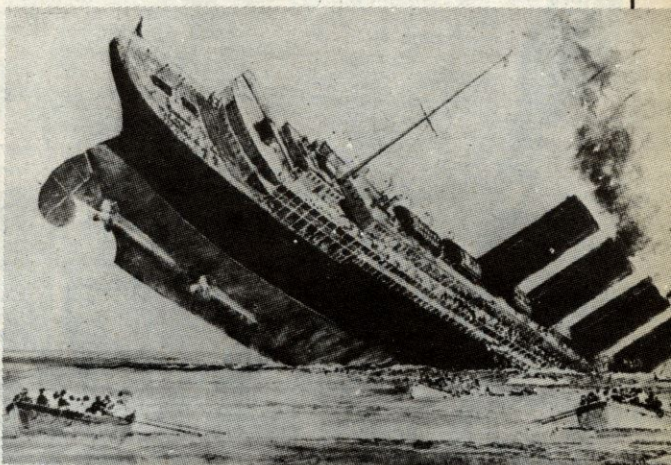
Ieri, Italia a declarat Austro-Ungariei că denunță tratatul Triplicei. Sint de așteptat evenimente grave pe

¹ G ral Pau (1848-1932), general francez, erou al războiului franco-prusian din 1870, av nd reputația unui mare organizator și instructor.

cur nd... Se pare că războiul costă Austria un miliard [de coroane] pe lună, or el durează de zece luni și primul împrumut [de război] n-a procurat cu dificultate decît 3,5 milioane. Dezastrul ar fi cu atît mai îsp im nt tor, cu c t se dă că sigur că Austria nu ar dispune decît de 20% acoperire aur pentru h rtia pe care o pune în circulație... Întregul tineret în v rst  de 16 și 17 ani a fost luat din școală

s ngele rece și devotamentul marinarilor. Mai multe șalupe au fost răsturnate de valurile st rnite de scufundarea transatlanticului. A fost ceva teribil, înfiorător!

10/23 mai, ora 2 dimineața. Aflăm pe cale strict confidențială că astăzi între orele 3 și 4, Italia va declara război Austro-Ungariei. Într-o convorbire pe care atașatul nostru militar a avut-o cu cel italian, acesta din urmă i-a m r-

Locuț de două torpile, „Lusitania” s-a scufundat în 20 de minute

În p. 19: Viena, în anii în care Irina Marcocordat își scria jurnalul

și pus la exerciții militare. Este învățat cum să minuiască armele, cum să se ascundă în tranșee etc., etc. Sint două milioane [de tineri] în situația aceasta...

13 mai. „Lusitania” a fost torpilat  fără somație prealabilă și pe o vreme splendidă, în momentul în care vasul putea fi văzut de pe coasta Irlandei. Este unul dintre cele mai abominabile acte de sălbăcie, curat asasinat, care vine să se adauge listei și aș  îngrozitor de lungi a ororilor comise de Germania. Lovit  de două torpile, nava s-a scufundat în 20 de minute, astfel că n-au putut fi salvați decît jumătate din pasageri, cu tot

turisir surpriza de a constata ce puț n  teamă inspiră armata italiană, în timp ce armata română, dimpotrivă, este foarte temut : „Aveți șanș  cu revendicările dumneavoastră, a adăugat el, pentru că populațiile din teritoriile pe care le pretindeți vă sînt favorabile, în timp ce, în cazul nostru, nu se poate spune același lucru despre slavi și despre locuitorii unei părți a Tirolului...

31 mai. Astăzi, împăratul, după o lungă intrevvedere cu teribilul conte Tisz , i-a primit în audiență pe cei trei șefi ai opoziției din Ungaria, conții Andrassy³, Zichy⁴ și Apponyi⁵.

³ Julius Andrassy (1860-1929), om politic și istoric maghiar. Ministru de interne (1906-1909), a contribuit la aplicarea unei legi draconice care prevedea desființarea școlilor în limba naționalităților din imperiu, impunerea învățămintului în limba

² Navă engleză de pasageri; transporta în Statele Unite mulți călători americani. Scufundarea ei a contribuit la decizia de intrare a Statelor Unite în război.

Se dă ca sigur că scopul acestor audiențe îl constituie adoptarea unei decizii asupra concesiilor ce ar putea fi făcute României pentru a se asigura neutralitatea ei. Ar fi vorba să i se ofere cîteva județe din Bucovina și autonomia Transilvaniei.

Un redactor de la *Die Freie Presse* s-a deplasat la București pentru a lua interviuri

pescu, acesta din urmă i-ar fi spus: „Între dumneavoastră și noi nu există decît o singură soluție posibilă: războiul”. „Dar — ar fi replicat redactorul — dumneavoastră nu puteți să nu aveți cunoștință de ultimele noastre victorii în Galiția, nici să nu fi aflat ce bine merg lucrurile pentru noi”. La care Nicu i-ar fi răspuns: „Succesele dv. le ig-

primească a constitui un cabinet de concentrare împreună cu șefii opoziției. Vrea să fie cu orice preț singurul stăpîn al situației... Toți, pur și simplu, se întrec în amabilități față de România. De unde cu numai cîteva zile în urmă Margutti de la Statul major îi spunea atașatului militar al Argentinei, care-l întrebase cînd va putea în sfîrșit să plece pe front să urmărească operațiunile: „Așteptați mai întîi să plece atașatii militari ai Italiei și României și după aceea vă veți putea duce”, iată că acum atașatii militari ai României și Bulgariei sînt invitați în modul cel mai formal pe cîmpul de luptă. Stîrcea, isteț, și-a dat seama că scopul era de a ne sonda intențiile și de a afla dacă vrem să pornim contra lor și, dacă da, cît de curînd, căci, într-un asemenea caz, guvernul nostru nu ar permite atașatului nostru militar să se îndepărteze de Capitală. Se mai spune că prințul von Wedel² ar fi fost trimis în misiune la București, ca să sprijine propunerile pe care Austria ar urma să le facă României în schimbul neutralității ei.

4 iunie. Întîlnit azi pe consilierul elvețian [Hans von] Segesser; întrebare neașteptată: „Este adevărat că România cere Bucovina pentru a rămîne neutră”? Nu cunosc nimic în legătură cu acest zvon, i-am răspuns. Dar asemenea zvonuri circulă neîncetat, sub toate formele: cînd se zice că Czernin, ministrul [Austro-Ungariei] la București, ne oferă rectificări de frontieră și compensații, cînd că noi sîntem aceia care cerem compensații etc., etc.

9 iunie... Răspunsul pe care Statele Unite îl vor da notei justificative germane în legătură cu scufundarea „Lusitaniei” inspiră aici o mare îngrijorare. Se speră totuși că se va găsi teren pentru înțelegere, căci nimeni nu dorește încă un dușman în plus.

24 iunie. Știri senzaționale și cu atît mai emoționante cu cît par a fi de natură să arate că se apropie clipa decisivă pentru scumpă noastră țară.

² Karl von Wedel (1842-1919), general-aghiotant al Kaiserului; atașat în 1877 pe lângă armata rusă.

23 mai 1915: unități italiene trec granița austriacă

citorva personalități din România. Primit de Nicu Fil-

maghiară și obligativitatea folosirii ei în cadrul instituțiilor publice. În octombrie-noiembrie 1918, a deținut funcția de ministru de externe al Austro-Ungariei.

⁴ Aladár Zichy, om politic maghiar, membru al Casei magnatilor. În 1917 a contribuit la căderea guvernului Tiszá.

⁵ Albert G. Apponyi (1846-1933), șef al Partidului Maghiar al Independenței, a dus o politică de maghiarizare forțată a românilor din Transilvania prin elaborarea — 1907 — a vestitelor legi Apponyi, privind obligativitatea limbii maghiare în școli și interzicerea limbii române în instituțiile publice.

nor, căci nu citesc niciodată comunicatele dv., care nu sînt decît o țesătură de minciuni”. Respectivul redactor era pur și simplu siderat azi dimineață, cînd a venit la cancelaria [noastră] să-i povestească toate acestea lui Carp¹. Încă îi mai șocat decît el a fost însă Carp...

2 iunie. Tiszá se agită mult, a refuzat în mod formal să

¹ Ion P. Carp, fiul lui P.P. Carp, prim secretar al Legației României la Viena, adept al orientării germanofile.

Inima mea de mamă mi se sfîșie, dar, hotărît, patriotis-mul e mai tare și credința-mi în triumful și mărirea scum-pej noastre Româniî mă împiedică să cad pradă tulburării. Se pare că Rusia s-a decis să satisfacă toate cere-urile României, că Anglia și Franța ne sprijină din toate puterile și că zilele acestea va fi semnat la Paris acordul dintre Delcassé și Rudeanu¹, care ar fi fost însărcinat cu aceste negocieri, dat fiind că este foarte competent să re-glementeze frontierele pe care dorim să ni le stabilim în re-vendicările noastre...

28 iunie. Ieri trebuia să se țină o întrunire a Acțiunii Naționale². Nu știu dacă aceas-tă întrunire a avut loc, pen-tru că bietul Lahovary, care trebuia să asiste, a decedat subit chiar în dimineața zii-lei de 27 iunie. La exact un an de la asasinarea neferici-tului arhiduce Franz Ferdi-nand și a soției sale și de la izbucnirea monstruosului răz-boi...

2 iulie. Un coleg i-a auzit la Jockey [Club] pe mai mulți membri ai acestui cerc select adăncind critici aspre guver-nului de la București, care refuză să acorde Germaniei trecere pentru numeroasele vagoane cu muniții destinate de ea Turciei. Domnii aceia adăugau că Germania, exas-perată, va da fără îndoială un ultimatum României (ah, cum ne schimbăm optica în funcție de ceea ce ne convine sau nu ne convine!) Într-ade-văr, austro-germanii spumegă de furie atunci cînd America furnizează arme și muniții adversarilor lor și ar vrea să silească guvernul Statelor Unite să împiedice astfel de transporturi, dar de îndată ce un alt [stat] neutru folo-sește un atare procedeu și împiedică transportul de mu-niții germane se expune tutu-ror represaliilor...

27 iunie/10 iulie. La Minis-terul de război de aici există certitudinea că vom porni îm-potriva Austriei. Așa a aflat Gerlizi, ginerele lui Alexan-

dru Știrbey. Se crede a ști că Rusia, în fața dezastrului, ne-ar satisface toate revendicările și chiar mai mult, și că, în consecință, avem obli-gația să trecem alături de ea...

11 iulie. Bulgaria își con-tinuă jocul dublu și-i trădează pe foștii frați balcanici, bă-tîndu-și joc de Cvadrupla În-telegere, ale cărei propuneri le divulgă Puterilor Centrale, pentru a-și face mai prețuită colaborarea. Duce tratative pe furie cu Turcia, dar cu gîndul ascuns de a o despuia...

Se spune că întrevederea dintre Tiszá și cancelarul Beth-mann - Hollweg³ a fost din-tre cele mai furtunoase, de-oarece Tiszá a refuzat să ur-meze sfatul Germaniei de a face concesii teritoriale României și i-a declarat că toți șefii opoziției erau de aceeași părere cu el. Bethmann, iri-tat, i-ar fi spus: „dacă vî dau acest sfat, o fac deoarece cred că sînteți într-o postură proastă; știți prea bine că fără ajutorul german, de mult ați fi fost invadați de ruși“ etc. Celălalt, însă [Tiszá] nu ar fi consimțit decît la concesii mi-nime și cu condiția ca Româ-nia să meargă cu ei. S-ar dori ca numai Austria, ea singură, să facă sacrificii...

12 iulie. După Stukart, fos-tul șef al poliției vieneze, 28 de vagoane cu muniții desti-nate Turciei ar fi fost lăsate să tranziteze prin teritoriul României. După alții, amici cu Nicole Darvari și care lu-crează la Ministerul de răz-boi, Germania, vrînd să se edifice în privința atitudinii noastre, ar fi dat României un ultimatum cu termen de expirare 20 curent, ca să ne hotărîm și să ne declarăm neutri sau nu pînă la capăt. Tot N. Darvari ar fi aflat la dineul oferit în onoarea ei la Jockey [Club] de către Plat-ton, Ambrosin și Ugron că era de așteptat ca România să se calmeze în schimbul unor concesii și că, de altfel, nu era de loc de temut grație alianței cu Germania. Domnii respec-tivi sînt totuși indispuși de schimbarea petrecută în o-

pinia publică din România, de-venită atît de ostilă Puterilor Centrale...

17 iulie. De la cineva care l-a văzut pe fiul lui Costines-cu află că tatăl său, minist-ru nostru de finanțe, constatînd că von dem Bussche [Haddenhausen], ministrul Germaniei, adoptă un ton amenințător pentru a pretin-de ca trenurile cu muniții ajunse la frontierele noastre să fie lăsate să treacă, i-ar fi răspuns: „Dacă este așa, treceți prin Serbia, care nu va poate opune decît 200 000 de baionete; va fi mai ușor“...

O întîmplare savuroasă cu Marghilom, care ține foarte mult să treacă drept „boș“⁴ în Germania, dar [vrea] în același timp să nu aibă presă proastă în Franța. Ca să re-tușeze părerea ce s-a format despre el la Paris, l-a însărci-nat pe soțul unei modiste, d-na Pantazzi, să ducă la *Le Temps* o scrisoare astfel compusă încît să asigure zia-ru de simpatia lui fierbinte pentru Franța. Scrisoarea a fost interceptată și citită de autoritățile austro-ungare, apoi restituită aducătorului, care s-au grăbit să o remită redactorului-șef de la *Le Temps*; acesta nu a publicat-o, mulțumindu-se să spună: „Dacă d. Marghilom pro-cedează astfel numai pentru a se apăra de acuzația că e germanofil, ce s-ar întîmpla dacă ar fi cu adevărat?“...

23 iulie. Atașatul militar austriac la București a stat de vorbă cu Ștircea și i-a de-clarat că e convins că nu vom zăbovi să atacăm Austria, dar îl întreabă prieteneste care ar fi situația României, dacă, aruncîndu-se în această aventură, s-ar trezi deodată că Rusia o abandonează, și nemaisîmîndu-se în stare să continue lupta, încheie pace separată. Ștircea i-a replicat că Rusia nu și-ar abandona aliații, de care are atîta ne-voie, ținînd seama de starea precară a resurselor ei finan-ciare și fiindcă nu este în firea rusului să se lase doborît.

26 iulie. Nota americanilor adresată Germaniei, în care

(Continuare în p. 62)

¹ În legătură cu detaliile misiunii colonelului Vasile Rudeanu la Paris, vezi *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1983.

² Asociație creată în 1914 de Ni-colae Filipescu, avînd drept tel eliberarea Transilvaniei și Bucovinei prin cooperare cu Antanta.

³ Theobald von Bethmann-Hollweg (1856-1921), om politic ger-man, cancelar al Reichului (1909-1917). A avut un rol important în pregătirea și declanșarea primului război mondial.

⁴ Denumire pelorativă prin care francezii îi desemnau pe germani.

1940-1944: Răspunderea horthyștilor

pentru sălbatica teroare

din nord-vestul României

CRIME FĂRĂ ABSOLVIRE

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU,
dr. OLIVER LUSTIG, conf. univ. dr. MIHAI FĂTU

Suferințele populației din nord-vestul României cotopt de horthyști între 1940-1944, suferințe care au început din primele clipe ale încălcării graniței țării, în virtutea dictatului fascist de la Viena, impus de Germania hitleristă și Italia mussoliniană, și au durat, fără întrerupere, până în zilele eliberării, au întrecut orice limită. Populația românească majoritară în nord-vestul României a cunoscut întreaga gamă a perfidelor măsuri, metode și acțiuni ce au alcătuit sălbatica teroare fascisto-horthyștă, ridicată la rang de lege; de la frustrarea de drepturi și libertăți democrat-burgheze până la izgonirea de pe plaiurile natale; de la schingiuri și torturi până la exterminarea fizică; de la asasinat individuale până la masacre în masă.

Omiteri deliberate, falsuri grosolane

Și această perioadă, dominată de o astfel de teroare fără precedent în ce privește cruzimea, intensitatea și numărul victimelor, în lucrarea *Istoria Transilvaniei*, apărută la Budapesta, este prezentată — spre stupoarea și legitimă revoltă a cititorilor cit de cit informații asupra realităților, ca să nu mai vorbim de cei care au fost siliți de soartă să le cunoască nemijlocit — ca o etapă oarecare, pe durata căreia ocupanții au provocat „mai multe incidente”, au determinat refugieri și au întreprins unele măsuri discriminatorii.

Prezentarea denaturată, cu vădite tendințe de poleire a terorii horthyste din nord-vestul României cotopt, grație „bunăvo-

inței” lui Hitler și Mussolini pentru Ungaria horthyștă, ca urmare a atitudinii ei față de național-socialism¹, ocolirea adevărului despre această perioadă — cea mai neagră din întreaga istorie a Transilvaniei — au semnificații aparte, cu implicații deosebit de grave. Este convingerea noastră statornică, pe care ne simțim datorii s-o spunem deschis, cu toată claritatea, că nimănui — și cu atât mai puțin unor istorici — nu li este îngăduit să ascundă în fața generațiilor actuale și viitoare adevărul despre crimele horthyștilor, să încerce, într-un fel sau altul, să le atenueze dimensiunile, să micșoreze răspunderea făptuitorilor.

Nici prin spațiul acordat, nici prin profunzimea analizei și rigoarea aprecierilor, autorii nu au dat importanța cuvenită acestei etape (1940-1944) de maximă gravitate în istoria Transilvaniei; ei au omis cu bună știință faptele ce demonstrează că ocuparea vremelnică a nord-vestului României a însemnat, de fapt, dezlănțuirea și menținerea pe toate căile și mijloacele — până la eliberarea acestui teritoriu românesc — a celei mai cumplite terori. Este neîndoielnic faptul că prin felul în care este evocată această etapă, prin omiterile deliberate și falsurile introduse se încearcă micșorarea răspunderii regimului horthyst pentru ororile săvârșite, emițându-se, concomitent, un șir de calomnii și denigrări la adresa statului român de

¹ Este cunoscut faptul că Hitler i-a spus lui Ciano, cu prilejul convorbirilor avute la Obersalzberg, la 28 august 1940: „De fapt, Ungaria ar trebui să accepte orice compromis, doar n-a doblândit nimic prin propriile puteri; succesele revizioniste obținute le datorează exclusiv fascismului și național-socialismului” (*A Wilhelmstrasse és Magyarországnak, Kossuth Könyvtárad. Budapest, 1968, doc. 345, p. 518*).

atunci, privind atitudinea lui față de cetățenii săi de naționalitate maghiară și evreiască din sudul Transilvaniei.

De la început, autorii încearcă să acrediteze ideea că guvernul horthyst, prin șeful său, Teleki Pál, „a proclamat întru învingerea românilor o înțelegere frățească și o colaborare în spirit pașnic”¹. Dar, pînă și autorii se grăbesc să constate, dîndu-și seama că afirmația lor este, de-a dreptul, absurdă, că această proclamație „a rămas fără valoare” datorită „guvernului său și, mai ales, hotărîrilor autorităților, precum și tensiunii generale de ură națională”². „Decizia de la Viena — spun ei, în continuare — a făcut ca naționalismul român să fie și mai deznădăjduit și să se îndrepte împotriva populației maghiare din Transilvania de sud”³.

Este evident că, prin afirmațiile lor, autorii vor să-l scoată basma curată pe Teleki Pál și pe alții din vîrfurile piramidei, lăsînd a se înțelege că nu ei, aflați în cele mai înalte posturi ale Ungariei, au promovat, incitat și patronat o politică brutală, teroristă, criminală față de români — cu scopul vădit de a-i lichida și elimina pentru a asigura poziții precumpănitoare ungarurilor și, prin aceasta, să permanentizeze ocuparea teritoriului românesc cîmpit și să extindă, în momentul prielnic, agresiunea împotriva României, pentru a ajunge din nou pe crestele Carpaților. Tentativa autorilor *Istoriei Transilvaniei* de a estompa răspunderile regimului horthyst este cu atît mai surprinzătoare cu cît e imposibil ca ei să nu știe că în a doua jumătate a lunii septembrie 1940, prezent, împreună cu Horthy, la Cluj, Teleki Pál, răspunzînd reprezentanților românilor care au protestat împotriva terorii dezlănțuite, împotriva prigoanei nemiloase ce s-a abătut asupra românilor din orașele și satele Transilvaniei de Nord, împotriva asasinatelor care se țineau lanț, le-a spus batjocoritor: „Nu-i nuntă fără înjunghieri” — lăsînd a se înțelege, prin această cinică metaforă, că „nunta” ungurească începută după dictatul de la Viena presupunea, în chip firesc, vîrsare de sînge românesc.

O monstruoasă incitare la crimă

Dar aici nu-i vorba doar de absolvirea persoanelor lui Teleki Pál sau a altora ca el, ci de absolvirea politicii oficiale, a doctrinei ideologice horthyste care au stat la baza terorii dezlănțuite și fără de care crimele ce au urmat, oricît de concret ar fi redată, pot părea incredibile, îndeosebi pentru tinerele generații. Adevărul este că aceste crime — dintre care unele vor fi reliefate în cele ce urmează — n-au fost altceva decît materiali-

zarea în fapte a ideilor nocive naționaliste, rasiste și revizioniste propagate de-a lungul a două decenii fără întrerupere, din clipa luării puterii de către Horthy, și amplificate pînă la paroxim în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial. Încă în 1939 apărarea la Budapesta broșura *Nincs kegyelem* (Fără îndurare), în care erau expuse întreaga strategie și tactică horthyste de persecutare și lichidare a românilor. Eroul broșurii lui Dűcső Csaba, *levente-ul* (termen cu care erau definiți membrii unei organizații fasciste ungare) Torday — prototipul teroristului horthyst antiromân — jură: „Voi extirpa orice volah ce-mi va apare în cale! Pe toți îi voi extirpa! Fără îndurare!... Noaptea voi aprinde satele valahe. Voi trece prin foc și sabie întreaga populație. Voi otrăvi fîntînile și voi ucide pruncii... Voi extirpa pe fiecare valah, și atunci, și în Transilvania va fi o singură naționalitate — cea maghiară. Neamul meu! Singele meu! Națiunea mea!”⁴.

După cum se știe, această monstruoasă incitare la crimă împotriva românilor a fost tipărită din ordinul regelui Horthy, drept călăuză pentru toate forțele represive ungare împotriva românilor din Transilvania. Reflectînd asupra acestei strategii horthyste de exterminare, publicistul american Milton Lehrer scria: „Dűcső Csaba... ține cu tot dinadinsul să ne convingă că singele apă nu se face și că ungarii de azi au moștenit toate calitățile (sic!) primitive ale rasei finougri-ce..., el face tabula rasa mileniul de civilizație și de cultură care separă epoca noastră de aceea a năvălirii ungarilor, închinînd imn de slavă mentalităților primitive și barbărie ale strămoșilor... Te întrebi înmărmurit cum a putut guvernul maghiar patrona asemenea însemnări la asasinat, la bestialități și barbarii odioase... Exterminarea completă a tuturor românilor din Transilvania, pentru ca Ardealul să devină, în sfîrșit, maghiar! De ce nu extirparea tuturor națiunilor de pe continent, pentru ca întreaga Europă să devină maghiară? Ar fi mai mult spațiu vital și ungarilor ar trăi într-adevăr ca într-un paradis terestru”⁵.

De altfel, strategia elaborată în paginile lui *Nincs kegyelem* făcea parte — cum prea bine se știe — din ideologia și practica fascistă a regimului lui Horthy în plan general. În acei ani, conducătorii Ungariei horthyste se mîndreau cu faptul de a fi fost dacă nu întemeietorii, în orice caz, pionierii fascismului, concurîndu-i deschis în această privință pe naștiți, cerînd public să li se recunoască, pe plan mondial, „calitatea” de deschițători de drumuri fasciste în Europa. Ziarul *Pester Lloyd*, din 19 octombrie 1942, a publicat cuvîntarea primului ministru Kállay Miklós, ținută la Ungvár, în care acesta, vorbind despre național-socialism și despre

¹ Erdélyi története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 154.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Dűcső Csaba, *Nincs kegyelem* — Attila, Áltos, Árpád ivadéka fel az új honfoglalásra!, Budapešť, primăvara lui 1939, p. 156.

⁵ Milton Lehrer, *Ardealul — pămînt românesc*, București, 1944, pp. 218-219.

Tărani români din județul Trei Scaune, maltratați și expulzați de autoritățile horthyste în toamna anului 1940

fascism, spunea răspicat: „Este un fapt și o realitate că noi ungurii am fost inițiatorii și primii luptători ai concepției care stăpânește azi Europa. Noi am fost primii luptători ai acestei concepții care stăpânește azi întreaga Europă și care va stăpîni întreaga lume. De aceea, în lumea ce se organizează pe baza acestei concepții, ni se cuvine locul întâi, trebuie să ni se dea locul întâi, fiindcă noi sîntem deschizători de drumuri”.

Numai „incidente” sau o politică premeditată?

Realitatea este că, sub patronajul lui Horthy, un șir întreg de partide politice, de uniuni, organizații și asociații — de comun acord și împreună cu organismele statale — au promovat ani în șir cel mai deșănțat naționalism și revizionism, au incitat la agresiune și expansiune și au pregătit — cînd în ascuns, cînd fățiș — elementele de șoc ale terorii.

Asasinatelor — expresia cea mai sălbatică a terorii horthyste — s-au ținut lanț de-a lungul celor patru ani de cotopire a nord-vestului României. În primele săptămîni și luni, ele au fost de proporții incredibile și de o frecvență înspăimîntătoare. Peste toate acestea, autorii trec, consemnînd din mers: „Armata ungară, care a intrat la începutul lui septembrie [în nordul Transilvaniei — n.n.], nu a fost întâmpinată cu rezistență, totuși au avut loc mai multe incidente; la Ip și Treznea s-a ajuns la grave atrocități pe care le-a săvîrșit o subunitate militară, ucidînd numeroși locuitori români”¹.

¹ Erdély története, p. 1754.

Contemporan al acestor evenimente, Kelemen Sándor a relevat, la Budapesta, în 1946: „Comandanții militari, în cea mai mare parte, au fost de orientare fascistă, șovinistă... Cea mai importantă muncă a comandanților militari a constat în operații de curățire”². În aceeași ordine de idei, Szenczei László a scris: „Soldătimea, pătrunsă pînă în măduva oaselor de teoriile fasciste, odată ajunsă în nordul Transilvaniei, a săvîrșit atrocități odioase față de locuitorii neajutorați ai satelor românești”³.

Aceste realități au fost subliniate, așadar, în 1946. Exact după patru decenii, crezînd, poate, că peste fapte și evenimente s-a așternut valul uitării, în aceeași Budapesta, în Istoria Transilvaniei, se scrie, fără nici o remușcare că, exceptînd Ip și Treznea, nu s-a întîmplat nimic altceva decît că „au avut loc mai multe incidente”. Dar crimele — crime oribile și nicidecum incidente — au fost prea multe și prea dureroase ca să poată fi uitate. Sînt încă în viață martori oculari ai fărădelelor săvîrșite! Unii — pe atunci copii — au supraviețuit masacrelor doar datorită faptului că au fost acoperiți de trupurile părinților uciși, iar „bravii cavaleri” horthysti i-au crezut morți. Dar chiar și atunci cînd martorii oculari nu vor mai exista, mormintele victimelor și monumentele ridicate în memoria lor vor reaminti generațiilor ce se vor succeda pe aceste plaiuri ororile comise în anii negri ai terorii horthyste.

Iată cîteva mărturii ce dezvăluie adevărul despre acele fapte și acțiuni oribile pe care autorii de la Budapesta le „contabilizează”:

² Kelemen Sándor, Az erdélyi helyzet, Budapest, 1946, pp. 12-13.

³ Szenczei László, Magyar-román hárás, Budapest, 1946, p. 161.

cu un rar cinism, denumindu-le pur și simplu „incidente”.

Referindu-se la prigoana generală declanșată de horthyști, *Universul* din 23 septembrie 1940 scria: „Barbariile au început în prima zi de ocupație în județele Satu Mare și Bihor. Din primele ore ale ocupației, țărani români au fost măcelăriți. Alți barbarii s-au săvârșit tot în primele ore la mănăstirea Bicsad de lângă orașul Satu Mare. În miez de noapte, pe la orele două călugării s-au pomenit asaltați de un grup de tineri din organizația «Leventev». Scoși din chilii și puși la rind în curte, preoții au fost scuipați, loviți cu pumnalele, iar un grup de 20 de țărani refugiați din ajun tocmai pentru a se feri din calea teroriștilor s-au pomenit împresurați de altă bandă și măcelăriți... De la mănăstire, bandele de leventși au trecut în Tara Oașului și în Maramureș, unde au masacrat toți românii întâlniți. Trei zile și trei nopți, satele au cunoscut cel mai înfiorător dezmăț. La Săpînța, țărani au fost bătuți cu frînghii ude, apoi puși să-și sape mormîntul, imitîndu-se procedeele de pe timpul terorii albe cu prilejul revoluției lui Horia”.

Datoria sacră față de memoria victimelor obligă ca măcar să fie amintite crimele comise pe drumurile Meseșului și la abatorul din Zalău, unde în ziua de 9 septembrie au fost uciși bestial 6 români; masacrele de la Mureșeni de Cîmpie, unde cu o cruzime înfiorătoare a fost exterminată familia preotului Andrei Bojor și toți cei care, întîmplător, s-au aflat în acel moment în casa lui, în total 11 persoane; cele de la Coznicul de Sus sau cele din comuna Cerișa, unde au fost schingiuiți și apoi împușcați treizeci de oameni (în pădurea Domnească), printre care și 6 evrei și 9 slovaci. Nu se poate trece nici peste groaz-

nica fărădelege săvîrșită în ziua de 13 septembrie față de cei patru români din comuna Camăr, cînd bande horthyste i-au ridicat de la casele lor, i-au dus în pădurea Zăuani și i-au schingiuit groaznic, i-au pus să-și sape gropile, apoi, așa cum erau, i-au îngropat pînă la jumătate, restul corpului lăsîndu-l pradă sălbăticiunilor pădurii. În aceeași zi, la Nusfalău au fost asasinați 13 români. Șirul crimelor făptuite „fără îndurare” este atît de lung încît evocarea lui ar necesita nu numai cîteva pagini, ci volume întregi.

Tot ce le cădea în cale

Am consemnat doar cîteva, pentru a ilustra ce anume califică autorii de la Budapesta drept „incidente”. Este adevărat, am mai spus, ei recunosc, în treacăt, că „la Ip și la Treznea s-a ajuns la grave atrocități pe care le-a săvîrșit o subunitate militară, ucigînd numeroși locuitori români”. Dar și modul în care se face această „recunoaștere” umple de revoltă pe cei ce cunosc tragicul adevăr. Crimele din aceste localități sînt complet eludate dacă te rezumi să spui că au fost „ucii numeroși locuitori”. Aici, populația a două comune a fost măcelărită astfel, încît crima săvîrșită este comparabilă, în amploarea și gravitatea ei, cu cele comise de nazisti la Oradour și Lidice. Lazăr Nicolae, martor la măcelul de la Treznea, arată, în declarația sa, că „sătenii au auzit ordinul căpitanului ca [soldații horthyști] să împuște sau să treacă prin baionetă tot ce le cade în cale...”¹.

¹ Biblioteca Universității Cluj-Napoca, dosar nr. 1986/1944, filele 158-159.

Un grup de intelectuali români din Oradea, duși sub escortă la gard în vederea expulzării (octombrie 1940)

Inimaginabila cruzime cu care a fost săvârșită crima de la Ip o redăm printr-un fragment din mărturia supraviețuitoarei Eugenia Vlad, atunci în vîrstă de 12 ani: „În zorii zilei din nou au bătut cu patul armelor în ușă și ne-au scos pe toți în curte. Am început să plîngem și să strigăm «tata, ne împușcă». Eu fiind cea mai mică, m-am tras lîngă tata, dar ei m-au apucat de mîini și m-au smuls de lîngă el. Ne-au ordonat să ne așezăm în fața lor și să ridicăm mîinile. Eu, iar m-am așezat de lași plîngînd și țîpînd într-una că ne împușcă. Tata ne-a încurajat să nu ne temem. A urmat o comandă scurtă: «Foc!». Răpăitul armelor m-a asurzit. Am văzut-o pe mama prăbușindu-se. În secunda următoare, tata, în cădere, m-a tras sub el. Crezînd că gloanțele ucișige ne-au atins pe toți, ne-au lăsat acolo iar ei au plecat să răscolească casa. Am stat nemișcată pînă au părăsit curtea. M-am ridicat și am încercat să văd care mai trăiește. Tata, mama și cele trei surori erau morți, sfîrtecați de gloanțe «dum-dum». În casă mai era Steluța, fetița de trei săptămîni a surorii mele mai mari. N-am știut ce să fac. Am fugit să cer ajutor surorilor ce erau căsătorite și care locuiau aproape de noi. Mai tîrziu m-am îndreptat spre Maria: am găsit-o moartă împreună cu familia ei. M-am repezit spre cealaltă soră, Leontina. Auzind împușcăturile mi-a fost frică să merg pe ușa și am sărit gardurile. Cînd am ajuns la ea, în curte i-am găsit pe soțul ei și pe fratele acestuia — morți. Primul gînd mi-a fost că sora mea și fetița au scăpat. Cu nădejde am intrat în casă. Leontina era moartă lîngă pat. Fetița, Viorica, era în pat. Am luat-o în brațe și m-am îngrozit. Avea capul despicat în două. Nu mai știam ce să fac și am ieșit în mijlocul drumului...”¹

Alungați din căminele lor

Faptele atestă, în mod incontestabil, că nu a fost vorba de crime întîmplătoare, de excesele unor soldați sau ale „unei subunități”, cum se exprimă autorii, ci de o autentică strategie a exterminării fizice a românilor, în vederea schimbării raportului demografic în favoarea ungarilor din Transilvania.

Supliciu la care a fost supusă populația românească, crimele săvîrșite de ocupanții horthyști au fost condamnate cu vehemență de numeroși oameni de cultură, militanți politici, ziariști, inclusiv maghiari. Cu titlu de exemplu cităm luarea de poziție a ziaristului, cetățean român de naționalitate maghiară, Ferenczy György, care a desfășurat o intensă activitate publicistică la Budapesta, apoi în România — Satu Mare, Cluj — și care a părăsit orașul natal, Clujul, în fața năvălirii forțelor de ocupație ungare, refugiindu-se în România, unde a scris apoi cunoscuta lucrare *Golgota în Transilvania*, editată la Arad și București în anul 1941. „...Mindrul pămînt

al Transilvaniei — scrie el — s-a transformat într-o amarnică Golgotă unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sînt închiși cu suiele, cu miile, sînt bătuți, sînt torturați în mod cumplit. Asasinatele și execuțiile se sînt lanț și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este de a se fi născut român... vîntul suflă leșurile celor spînzurați..., instinctul bestial s-a eliberat și barbarismul, răzbunarea joacă dansul sălbatec al morții...”²

O altă cale de schimbare a raportului demografic și, în același timp, o formă constantă de manifestare a terorii horthyste a constituit-o alungarea în masă și individual de pe plaiurile natale a românilor care, siliți să-și părăsească întregul avut, au trebuit, pentru a supraviețui, să treacă în sudul Transilvaniei. Consemnînd această uriașă dramă ce a cuprins sute de mii de oameni, cu o ușurință condamnată, autorii spun, în știutul lor stil eufemistic: „Din fața autorității maghiare instalată în Transilvania de Nord s-au refugiat în sud circa 100 mii de români, mai ales funcționari, intelectuali”³. Nu! Nu acesta este adevărul. Numărul celor ce s-au refugiat din proprie inițiativă a fost relativ mic. Marea majoritate a plecat forțată. Autoritățile horthyste au folosit cele mai brutale, perfide și inumane metode pentru a determina cît mai mulți români să-și părăsească avutul, căminul.

Oficialitățile horthyste, organizațiile paramilitare, teroriste, naționalist-șovine, partidele politice fasciste aveau deschis această politică de stat și făceau totul pentru a o îndeplini. Lozincile oficiale, strigate pe stradă, fâțis, exaltat, erau: „*Oldhmentes hazdt!*” (Vrem patrie fără valahii!), „*Horthy, Csáky, Teleki, minden oláh menjen ki!*” (Horthy, Csáky, Teleki, toți valahii să se caie!). Mai tîrziu au apărut și varianta: „*Zsidómentes Erdély!*” (Vrem Ardeal fără evrei!).

Desigur omorul a constituit forma cea mai brutală de răfuială cu românii. Dar pînă la omor, horthyștii au folosit tot ceea ce au putut gîndi în materie de represalii.

Nu 100 000, ci peste 250 000

români izgoniți

Autoritățile locale horthyste, încurajate de cele centrale, lărgeau mereu gama căilor și metodelor de presiune și demoralizare a românilor, de maltratare, șicanare continuă, de amenințare și brutalizare, de frustrare de drepturile ce li se cuveneau, de bunurile ce le aparțineau. Aroganța și sadismul horthyștilor și-au găsit o sălbatică expresie în atitudinea față de tinerii români, obligați (de la vîrstă de 15 ani) să participe la instrucția

² Vezi Ferenczy György, *Golgota în Transilvania*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, București 1941, p. 8.

³ Erdélyi történetek, p. 1754.

¹ Arhivele Statului București, fond nr. 808, p. 316.

săptăminală (pe alocuri bisăptăminală) a organizației de tineret fascisto-horthystă „Levente”. Această instrucție era folosită de către fiecare instructor levente pentru batjocorirea, maltratarea și schingiuirea până dincolo de orice limită a tinerilor români, fapt pentru care mulți dintre ei au ales calea refugului în România. „...Instructorii ne-au luat la o parte de unguri pe noi, pe români, și ne-au prins în jug la grape, cele 6-8 pre-militari [levente — n.n.] la o grăpă, și ne-au silit să tragem. Așa am tras toți românii la vreo zece grape, până am grăpat tot pământul, timp de 7 ore. Când cineva din noi cădea, instructorul ne lovea cu bila și trebuia să ne sculăm și să tragem mai departe. Ungurii se urcau pe grape să ne fie mai greu...” (Din declarația lui Alexandru Chiș, de 14 ani, refugiat din comuna Brebeni)¹.

Numărul celor ce s-au refugiat n-a fost — așa cum se arată în *Istoria Transilvaniei*, de 100 000 — și nici n-au fost „mai ales de funcționari, intelectuali”, însinuindu-se astfel că „s-au retras” cu precădere oameni legați prin natura profesiei sau funcțiilor de statul român. În realitate, numărul aceluia care au fost nevoiți să-și părăsească plaiul în fața urgiei horthyste s-a cifrat mult peste 250 000 oameni, masă alcătuită, în cea mai mare parte, din țărani, muncitori și meseriași (peste 70%) de toate vîrstele, femei și bărbați.

Un capitol aparte în strategia prigonirii, epuizării și lichidării fizice a românilor l-a constituit trimiterea lor abuzivă pe front și concentrarea cu zecile de mii în detașamente de muncă forțată și de pedeapsă. Autorii de la Budapesta, consecvenți tacticii lor de mistificare și eludare, spun doar atât: „Bărbații ce trebuiau să facă armata au fost chemați în mare număr în detașamente de muncă [întrucît] în multe familii lipsea forța de muncă”². Diametral opusă acestei „nevinovate” recunoașteri, realitatea era atât de dramatică încît a atras atenția pînă și organelor de informații naziste. Astfel, într-un raport informativ cu nr. 7798/428, trimis Legației germane din București, Oficiul Abwehr-ului din România arată că „în ultimul timp au fost mobilizați în partea Transilvaniei cedată Ungariei toți bărbații români pînă la 55 de ani, chiar și cei infirmi și, în măsura în care n-au putut merge la trupe, au fost împărțiți în companii de muncă. Oamenii din ultimele formațiuni au fost trimiși cu hainele lor parte în Ungaria veche; parte în Ucraina și li s-a interzis cu strictețe să-și dezvăluie originea etnică altor persoane...”³. Zeci de mii de români au fost supuși — în detașamentele de muncă — celor mai inumane condiții, mulți au fost exterminați, iar alții supuși tuturor vexațiunilor posibile.

„Populația română din Transilvania de Nord, în mare parte fărîncească, a suferit din

cauza greutăților cauzate de război și a discriminărilor la care era supusă în mod separat”⁴. scriu autorii, eludînd din nou adevărul. Realitatea este că, lăsînd la o parte greutățile obiective cauzate de război, întreaga populație românească — deopotrivă cea de la orașe și de la sate — a fost crunt lovită economic, luîndu-se un șir de măsuri pentru limitarea și lichidarea întreprinderilor românești, a activității economice a românilor în general.

Smulgerea — prin legiuri discriminatorii — a întreprinderilor din mîna proprietarilor români a fost însoțită de concedierea lucrătorilor români din fabrici și uzine.

În beneficiul grofilor unguri

Neîndoilelnic, pătura cea mai lovită a fost țărînimăa română. Abuzurile pretorilor, notarilor și jandarmilor horthysti împotriva populației românești din mediul rural au fost împinse dincolo de orice limită. Împreună cu rechizițiile arbitrare și abuzive, șicanările și batjocoririle zilnice au făcut traiul sătenilor români de nesuportat, mai ales că toate acestea aveau loc pe baza sustragerii principalului mijloc de existență a țărânului — pământul. În ciuda acestei realități, autorii consemnează, expedit și confuz, anularea pentru țărînimăa din această parte a României a rezultatelor reformei agrare înfăptuită după primul război mondial. Ei se rezumă să afirme că „vechii moșieri au pus sub semnul întrebării reforma agrară și au intentat 17 mii de procese, în majoritate împotriva țăranilor români, avînd drept rezultat retrocedarea moșiilor lor în mai multe locuri sau a unei părți a acestora”⁵. Adevărul este că actele normative emise de organele de stat ale Ungariei (Ordonanța nr. 1 890, Ordonanța nr. 6 010/1941, Ordonanța nr. 1 440/1941 ME, Ordonanța nr. 2 780/1941, toate publicate în *Ellenzék* nr. 285 din 12 decembrie 1941, precum și în *Budapesti Közlöny* nr. 84 din 13 aprilie 1941, nr. 183 din 15 august 1941 etc.) atestă fără echivoc realitatea că nu era vorba doar de „punerea sub semnul întrebării” a reformei agrare prin care statul român a împroprietărit o mare masă de țărani — români și maghiari —, ci despre o politică de stat, stabilită prin acte cu putere de lege, care a ținut exact și fățiș depederea țărânului împroprietărit de pământul primit, în beneficiul foștilor mari proprietari — grofii unguri.

Din noianul de denaturări ale realității privind consecințele regimului horthyst de ocupație asupra populației românești din acest teritoriu, într-un plan central se situează și cele referitoare la învățămînt, cultură și biserică. Astfel, se afirmă că „Școlile primare de limbă română au putut funcționa mai departe pe teritoriile locuite în majoritate de români, dar predarea limbii maghiare a devenit obligatorie” și că „În rețeaua de școli medii

¹ Biblioteca Universității Cluj-Napoca, dosar nr. 1986/1944, f. 73.

² Erdélyi történetek, p. 1754.

³ Arhivele Statului București, colecția microfilme S.U.A., rola 62 T.77-894, C.5645799 Oberkommando der Wehrmacht, dos. O KW/1051.

⁴ Erdélyi történetek, p. 1754.

⁵ Ibidem p. 1755.

și-au putut continua activitatea 14 secții, respectiv licee românești¹. Adevărul este că numărul școlilor românești, inclusiv în „teritoriile locuite în majoritate de români”, a fost redus neconștient. Față de 1 966 școli existente în 1940, în 1944 mai funcționau doar 672 școli primare românești. Din 56 școli secundare românești, în 1944 nu mai ființau decât una singură și 6 secții pe lângă licee maghiare. În 1940, în acest teritoriu își desfășurau activitatea 4 692 învățători români, iar în 1944 doar 269; numărul profesorilor a scăzut, în aceeași perioadă, de la aproape 800 la aproximativ 160.

În ceea ce privește aprecierea că ar fi „funcționat 14 secții, respectiv licee românești”, autorii îi lasă pe cititori să ghicească cîte licee și cîte secții românești au fost de fapt. Vom preciza noi: a rămas un singur liceu românesc — la Năsăud — și acela cu un număr extrem de redus de elevi și cadre didactice.

Autorii se ocupă și de soarta bisericii românești din acest teritoriu. Numai că, ceea ce afirmă nu poate fi citit fără să fii cuprins de revoltă, atât de departe se merge cu denaturarea. Ei scriu negru pe alb: „Din punct de vedere cultural bisericile românești au devenit mai active, cu toate că preoții au fost expuși vexațiunilor”². Nu se poate ca autorii să nu cunoască faptul că regimul horthyst de ocupație a lovit cu aceeași duritate în biserică întocmai ca și în școală și în celelalte domenii ale vieții spirituale românești cu scopul de a-i lipsi pe români de unul dintre cele mai importante puncte de sprijin moral în fața uriașului tăvălug al terorii. Referindu-se la acest aspect al regimului de ocupație horthystă, publicistul american Milton Lehrer, scria: „*Furia ungurească*», alimentată timp de două decenți de apostoli revanșei cu o perseverență demnă de țeluri mai nobile, s-a dezlănțuit vijelioasă asupra fărânimii și intelectualității românilor. Pînă acolo a mers înverșunarea maghiară împotriva a tot ceea ce e românesc încît nu au fost crușate nici măcar bisericile românești.

Ai impresia, trecînd în revistă miile de barbarii comise de bandele horthyste imediat după ocuparea teritoriului cedat, că ele se integrează într-un plan bine chibzuit: desființarea totală a românismului sau, pentru a întrebuișna termenul atât de uzitat cînd este vorba de a caracteriza raporturile dintre maghiari și naționalități, extirparea românilor de pe pămîntul Transilvaniei”³.

Adevărul nu poate fi ascuns

Pentru a eluda fărâdelegile regimului horthyst, crunta teroare dezlănțuită în nordul Ardealului, autorii de la Budapesta recurg la stratagema paralelismelor, înșușind că asemenea fapte s-ar fi petrecut și în sudul Transilvaniei. „A început — afirmă ei — așa-numita

politică de reciprocitate față de naționalități, la expulzări s-a răspuns cu expulzări de cealaltă parte, la internări cu internări, la închiderea de școli s-a răspuns cu închiderea de școli, creîndu-se o totală nesiguranță a soartei românilor din nord, respectiv maghiarimii din sud”⁴. Nu, nu este adevărat! Se poate declara cu toată certitudinea că nu se poate face nici un fel de paralelism între politica față de naționalități promovată de regimul horthyst în nordul Transilvaniei și de cel antonescian în sudul ei; nu suferă nici măcar o asemănare situația românilor și evreilor din nord cu cea a maghiarilor și evreilor din sud. Nu se poate nega, firește, că și în sudul Transilvaniei au avut loc unele expulzări, internări și vexațiuni împotriva maghiarilor, persecuții împotriva evreilor. Dar cum pot fi puse acestea pe același plan cu asasinările în masă, cu masacrarea unor sate întregi de români în nordul Transilvaniei, cu maltratarea și înfometarea pînă la completa epuizare fizică a zeci de mii de oameni, cu deportarea spre moarte a peste 160 000 evrei. Pentru a-și face și mai convingătoare aserțiunile, autorii pomenesc la un moment dat de „o ofensivă nimicitoare”, chipurile, „împotriva ungarilor”. Dar această afirmație este, trebuie s-o spunem, o minciună sfruntată. Nu! În sudul Transilvaniei nu s-a desfășurat nici un fel de ofensivă nimicitoare, n-au avut loc nici asasinări și nici masacre împotriva nici a maghiarilor, nici a evreilor. Nici un singur om n-a fost împușcat sau spintecat pe motiv că este maghiar sau evreu.

Dînd glas profunde sale indignări față de atrocitățile și crimele comise de către horthyști împotriva românilor din teritoriul cotopt, Nicolae Iorga scria la 24 septembrie 1940, în articolul *Rezultatul*: „Ce s-a petrecut acolo la luarea în stăpînire de armată și administrația ungărilor, sub ochii ei și fără nici o încercare de a o opri, ba chiar cu binevoitorul ei concurs, întrece orice închipuire și se poate pune alături de cele mai groaznice scene din vremea năvărilor barbare, cînd, cel puțin sîntea de a omori nu era unită cu un sadism care aparține vremurilor noastre.

Spînzurări cu capul în jos, răstigniri, bătărea cuieilor în cap, presărarea cu var nestins a rănilor, acestea au fost, după cîte știu, pînă acum — și martirul se deslușește tot mai mult — semnele civilizației poporului care s-a dezonorat prin asemenea acte. Statul român va face ce crede. Din partea noastră n-avem decît un sfat. A nu se clinti un fir de păr din capul unui cetățean maghiar al României. E cea mai teribilă pedeapsă ce putem da chinuitorilor și asasinilor”.

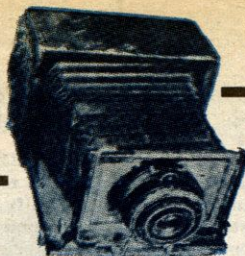
Acestea sînt faptele, acesta e adevărul, și numai relevarea lui, evocarea evenimentelor așa cum au fost, numai condamnarea deschisă, fără echivoc a ideologiei și practicii naționaliste, șoviniste, revizioniste pot contribui la consolidarea și dezvoltarea conlucrării pașnice în spiritul bunei înțelegeri între popoarele română și ungăr. ■

¹ Erdélyi története, p. 1755.

² Ibidem.

³ Milton Lehrer, op. cit. p. 287.

⁴ Erdélyi története, p. 1754.

În nr. 2-6/1983, revista noastră a publicat o suită de fotografii inedite¹, executate la mijlocul veacului trecut de unul dintre pionierii artei fotografice de la noi — Carol Popp de Szathmári. Talentul său multiplu — de pictor, desenator, litograf și fotograf — s-a materializat într-o bogată suită de mărturii artistice și documentare, din viața societății românești din a doua jumătate a secolului XIX. Între ele, un loc deosebit îl ocupă fotografiile realizate de-a lungul a patru decenii, veritabilă cronică ilustrată a epocii. O atenție constantă a acordat-o Szathmári Bucureștilor și locuitorilor săi, pe care i-a imortalizat în fotografii de mare valoare și originalitate.

G. SZATHMÁRI

Pictor și Fotografu

Activitatea lui Szathmári de pionierat în domeniul artei fotografice a fost continuată și dezvoltată de alți artiști ai vremii care, la rîndul lor, ne-au transmis un pețios tezaur de imagini fotografice din Bucureștii celei de a doua jumătăți a secolului trecut, păstrate astăzi, în mare parte, în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România. Cei mai reprezentativi dintre aceștia sînt M.B. Baer, Fr. Duschek și Fr. Mandi.

ATELIER PHOTOGRAPHIQUE

M. B. BAER

M. B. Baer s-a născut prin anii douăzeci ai veacului tre-

cuit în orașul Regensburg [din Bavaria, azi în R.F.G.]. Și-a însușit meșteșugul fotografiei, fiind acceptat în „bresa la fotografiilor”. În 1848 s-a stabilit în Viena iar, apoi, peste cîțiva ani, la Budapesta. În 1858 a venit în capitala Țării Românești, ce trăia momentele febrile premergătoare realizării Unirii de la 24 ianuarie 1859. Și-a închiriat un atelier în „curtea teatrului”, cum se numea Pasajul Român (Bossel) construit pe atunci (a fost inaugurat în iunie 1859), o „uliță de doi stînjeni” între Podul Mogoșoaiei și strada Știrbei Vodă. În 1865, s-a căsătorit cu fiica lui Andreas Bielz, proprietarul unui stabiliment litografic de pe „drumul Herăstrăului” (actuala Calea Dorobanților). După moartea lui Bielz (1866), Baer a preluat conducerea atelierului litografic. A tipărit aici portretele unor personalități ale vremii, fotomontaje inspirate de Războiul de Independență etc. S-a stins din viață în 1887.

Din fotografiile executate de M.B. Baer, au ajuns pînă la noi un număr de 26, grupate într-un album cu vederi din București, Herculane și Orșova, executate prin 1860-1869. Simțul artistic al lui Baer se vedește, mai ales, în realizarea „vederilor”, respectiv încadrarea și alegerea unghiurilor din care își execută creațiile. Deosebit de reușite sînt fotografiile reprezentînd intrarea Teatrului Național sau biserica Sfîntu Dumitru (imagine realizată de pe acoperișul unei clădiri vecine, probabil Conservatorul „de muzică și declamațiune”).

Franz Duschek a fost, poate, cel mai prolific fotograf din Bucureștii sec. XIX. Nu cunoaștem date privind familia și anii formării sale. Îl găsim însă prin 1861-1862 avînd un atelier de pictură pe Strada Nouă (azi Edgar Quinet), colț cu strada Școalei (actuala Academiei), lîngă sala Slătineanu din clădirea hotelului „Capșa”. În 1862, Duschek și-a transformat atelierul de pictură în studio fotografic. Prin fața aparatului său, s-au perindat sute și sute de bucureșteni dormici de a fi imortalizați: oameni politici, militari, artiști și literați, boieri și negustori.

În 1867, Duschek a devenit „fotograf al Curții”, funcție pe care a preluat-o oficial în 1887, după moartea lui Szathmári.

Din portretele executate, a alcătuit o selecție de chipuri feminine, în *Albumul doamnelor din București*. În 1868 a făcut parte din suita lui Carol I în călătoria acestuia în județele Muscel, Argeș, Dimbovița, Ilfov și Ialomița, realizînd mai multe vederi din aceste pitorești locuri. La expoziția de la Berlin, din 1869, Duschek a obținut medalia de aur, dobîndind o notorietate internațională. Și-a mutat atelierul în Calea Mogoșoaiei nr. 21, apoi pe strada Franklin nr. 3, colț cu Calea Mogoșoaiei, peste drum de grădina Episcopiei

¹ De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a prezentat cititorilor săi numeroase alte reproduceri inedite după imagini realizate de pionierii fotografiei românești, cum sînt cele din nr. 7-8/1968, 12/1973, 9/1979, 3/7/1981, 2/8/1982, 6/9/1983, 6/7/9/1984, 8/1985, 4/6/8/1986.

perimetrul de acum al Ate-
neului). Devenise unul dintre
fotografii căutați ai Bucureș-
tilor, „a te fotografia la Dus-
chek” fiind la modă.

În timpul războiului din
1877-1878, a fost detașat pe
lingă Statul major al armatei
ruse, immortalizând multe din
momentele importante ale con-
fruntării româno-ruso-otoma-
ne din sudul Dunării. Imagini
realizate de el au apărut a-
tunci în *L'Illustration*. A cola-
borat, de asemenea, cu Szath-
mări la realizarea unui album
și a ilustrat volumul *România.
Trecut și prezent*, publicat în
1882 de Samuel James la
Londra. Cînd, în aprilie 1896,
fiul său, tot Franz Duschek,
a scos primele două fascicule
din *Albumul pitoresc al Româ-
niei*, artistul nu mai era în
viață. Lăsase, în schimb, în
urma sa o impresionantă colec-
ție de fotografii, mărturie peste
timp ale vremii sale.

Franz Mandi

Franz Mandi a fost succe-
sorul lui Duschek în atelierul
din Calea Mogoșoaii 21, peste
drum de Capșa. Cumpărase (cu
o rudă, J. Mandi) acest stu-
diou fotografic prin 1873, în
perioada cînd se bucura de
popularitate în rîndul publi-

cului bucureștean. Ca și cei-
lalți fotografi amintiți aici,
Mandi îmbina fotografia de
artă cu cea comercială. J.
Mandi n-a rezistat însă mult
timp concurenței celorlalți ar-
tiști și, în 1879, s-a mutat la
Rîmnicu Vilcea, iar apoi la
Tîrgu Jiu, unde a activat timp
de aproape un deceniu.

Din această primă perioadă
a activității lui Fr. Mandi în
Capitală se păstrează puține
fotografii, cea mai reușită fiind
una de dimensiuni mari (36 ×
44 cm), reprezentînd *Intrarea
armatei române în București* la
8/20 octombrie 1878, respectiv
întoarcerea victorioasă a osta-
șilor eroi de pe cîmpurile de
bătălie, unde consfințiseră ne-
ahtirarea țării. O reclamă apă-
rută în *Bucarest. Manuel du
Voyageur* din 1879 consem-
nează faptul că Fr. Mandi se
specializase și în „fotografii
pentru copii”. De asemenea, el
a introdus unele tehnici foto-
grafice novatoare la noi, prin-
tre care și fotografia în culori,
fiind primul executant, în fe-
bruarie 1893, al unor astfel
de imagini.

În acel an, 1893, Mandi re-
venise de cîțiva ani în Bucu-
rești. Primește, prin 1887-1890,
dreptul de a se intitula „foto-
graf al M.S.A. Doamnei” și,
apoi, „fotograf al Curții”.

A exercitat și funcția de
„fotoreporter”, participînd, în-

tre altele, la festivitățile re-
deschiderii canalului de la Por-
țile de Fier, la 15/27 septem-
brie 1896¹ (eveniment consem-
nat și în amintirile fostului
ministru liberal Gh.D. Palade,
publicate în nr. 5/1984 al *Ma-
gazinului istoric*). Împreună cu
alți fotografi (printre care și
Duschek fiul), Mandi a întoc-
mit reportajul în imagini al
vizitei împăratului austro-ung-
gar Franz Iosif la București,
după festivitățile de la Porțile
de Fier. Fotografiile sale, re-
prezentînd interioarele pala-
tului regal, au fost prezentate
la Expoziția Universală de la
Paris din 1900, unde au primit
mențiune de onoare pentru
realizarea lor artistică deose-
bită.

S-a stins din viață în 1910,
lăsînd o operă fotografică re-
marcabilă, cu deosebită rezon-
anță în epocă. Unul din cola-
boratorii săi, E. Lonyai, prelu-
înd moștenirea sa artistică,
a fondat Asociația artiștilor
fotografi din România.

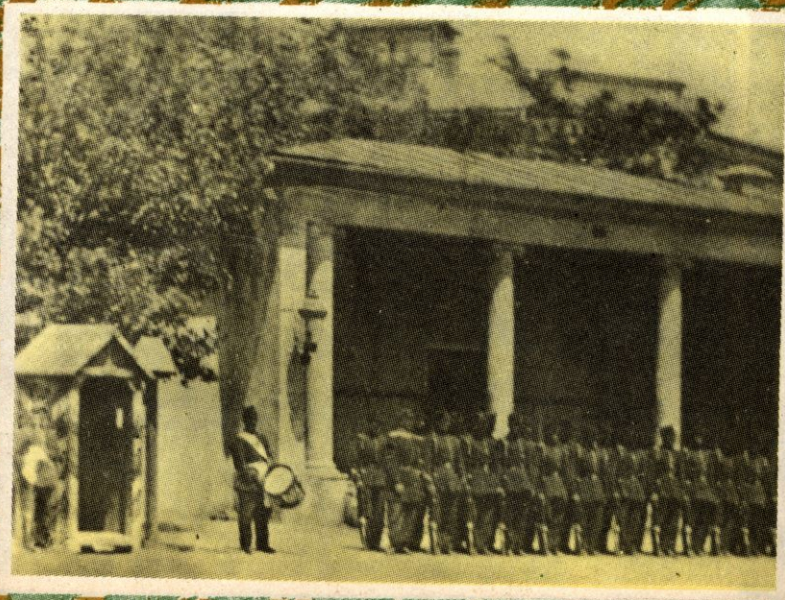
Emanuel BĂDESCU,
Biblioteca Academiei
R.S. România

¹ În urma Congresului de pace de
la Berlin, din 1878, Austro-Ungaria
a fost însărcinată cu rectificarea
cursului Dunării în zona Porților de
Fier. La 15 septembrie 1896 a avut
loc inaugurarea noului traseu fluvial,
în prezența suveranilor României,
Austro-Ungariei și Serbiei.

PLANSELE NOASTRE

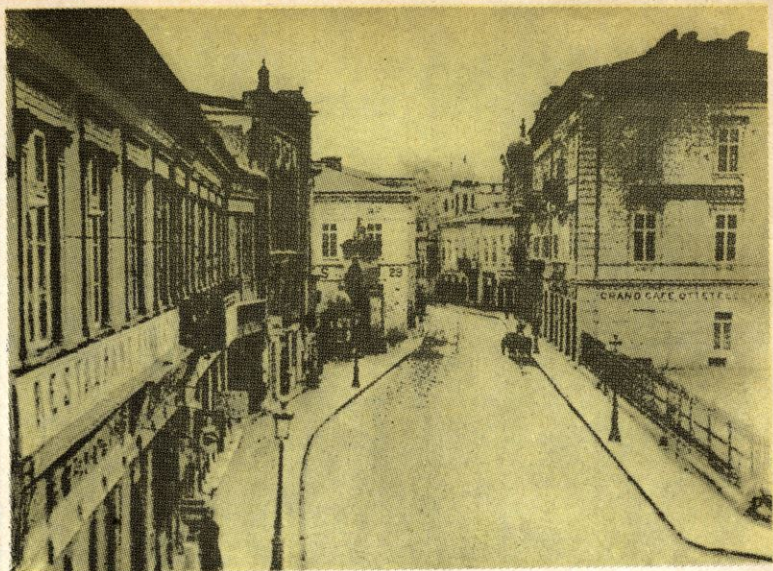
①-④ Imagini bucureștene din a doua jumătate a secolului trecut, realizate de pionieri
ai artei fotografice din țara noastră:

- Hanul Stavropoleos, fotografiat de Carol Popp de Szathmări
- Corpul de gardă al Palatului domnesc, în fața aparatului lui M.B. Baer...
- ...care a realizat și fotografiile Podului Mogoșoaii, cînd nu devenise Calea Victoriei
- De pe Podul Mogoșoaii, Fr. Mandi a immortalizat Hotelul „Broft” (unde acum se află
Hotelul „Continental”)
- Iarna în Bucureștiul de la mijlocul secolului trecut, surprinsă de Fr. Duschek
- Hanul și sala Bossel de odinioară (stînga, în prim plan)
- Statuia lui Mihai Viteazul din fața Universității: ultimele trei imagini aparțin tot lui
Fr. Duschek (*Fotografii document*, p. 31)

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XX)

ION POPESCU-PUȚURI

Ultimul capitol al celui de-al doilea tom al lucrării lui J.F. Vaillant *Ahemeniadarum imperii sive regum Ponti, Bosphori et Bithyniae historia*, consacrată istoriei politice antice din Orientul Mijlociu și Apropiat, se intitulează *Orașele Bithyniei*. Savantul francez reconstituie în principal istoria Nicomediei și a orașului Nicea, dar *Indicele geografic* ce însoțește lucrarea menționată cuprinde o bogată listă a orașelor ce au înflorit cu mii de ani în urmă în Pont, Bospor, Tracia, Bithynia, precum și în regiuni aparținând de acestea: Paphlagonia, Frigia, Galatia, Armenia. Lucrarea face dese referiri la Abydos, Alexandria Troas, Amastris, Ancyra, Apamea Bithyniae, Astacus, Artaxata, Byzantion, Byzone, Cabira, Calcedon, Caetonia, Chersonesul trac și cimmerian, Cyzic, Eupatoria, Gorgypia, Heraclea Pontica, Iuliopolis, Kaphoestiada, Lamptacus, Lygus, Mytilene, Nicea, Nicomedia, Panticapaeum, Pessimus, Phanagoria, Pitane, Prusa (sau Prusia), Sinope, Seuthopolis, Stratonix, Tetum, Theodosia, Tigranocerta, Tium, Tralis, Trapezunt, Zela.

Simpla enumerare a acestor orașe ne oferă o imagine concludentă asupra vieții urbane ce înflorea în regatele amintite mai sus, a amplei activități meșteșugărești și comerciale dezvoltată aici. Marea Neagră (Pontul Euxin) în jurul căroră erau așezate cele mai multe dintre aceste orașe — ele fiind, totodată, importante porturi maritime sau fluviale — a facilitat din cele mai vechi timpuri dezvoltarea unui rodnic comerț. Purțind dintr-un capăt în altul al mării (și de aici și în Mediterana) produsele destinate schimbu-

lui, corăbierii și neguțătorii înlesneau, în același timp, schimbul de valori culturale, asigurând o interferență și interpenetrare de gusturi și idei artistice și nu în mai mică măsură de idei politice, ceea ce a contribuit la conturarea unei colaborări pe multiple planuri între locuitorii statelor din această zonă. Multe dintre orașele menționate (la care se adaugă numeroase altele, neamintite de Vaillant, dar cunoscute din scrierile autorilor antici, din descoperirile arheologice și din diferite inscripții epigrafice) fuseseră întemeiate de corăbieri greci din Milet, Megara sau din alte orașe grecești. Căpătând îngăduința localnicilor de a se așeza și de a întemeia așezări urbane, negustorii și meșteșugarii nou veniți au întreținut strânse legături cu locuitorii pe ale căror meleaguri veniseră, legături care apoi au căpătat și nuanțe politice, pe măsură ce pe teritoriile respective se consolidau state puternice.

Așa s-au pus bazele temeinice colaborări dintre regatele amintite și locuitorii greci ai unor orașe, concretizate în acel filelism (prietenie față de greci) atât de des menționat pe monedele regilor parți din familia Arsacizilor, sau în diferite alte inscripții. Aceste legături au devenit atât de strânse, încât, de pildă, colonii ale Miletului, precum Sinope și Panticapaeum, au devenit capitalele regatelor Pont și Bospor, după cum Nicomedia, oraș întemeiat de bithyni, a devenit unul din importante centre meșteșugărești și comerciale grecești. Scrierile antice menționează participarea acestor orașe la importante evenimente politice ale vremii: lupte îndrăgite, pentru apărarea independenței, cu

diferiți cotropitori ce le amenințau libertatea (galii, macedonenii, în cele din urmă romanii), încheierea de alianțe cu alte orașe (Atena, Delos etc.) în scopuri comerciale și politice ș.a.m.d. Desigur, nu toate aceste orașe, menționate în diverse împrejurări ale istoriei, au avut importanță egală. Unele — ca Astacus — au fost distruse de diferiți cuceritori; altele — precum Byzone — au sfârșit, în plină perioadă de înflorire, în urma unor calamități naturale (în cazul amintit, un devastator cutremur). Multe dintre ele au avut însă o istorie bogată, remarcându-se printre cele mai importante centre urbane ale antichității.

În regatul Pontului, deși capitala a fost multă vreme la Zela, principalul oraș era Sinope. Întemeiat în secolul VII î.e.n. de către coloniști veniți din Milet, Sinope s-a dezvoltat rapid, beneficiind și de o poziție geografică deosebit de prielnică, pe un promontoriu în peninsula Boztepe Burun, care făcea ca rada portului să fie ferită de vânturile puternice dinspre nord-vest. În scurt timp, cetatea Sinope a devenit cel mai important port de pe țărmul sudic al Pontului Euxin, adăugându-și — pe lângă atelierele meșteșugărești și antrepozitele comerciale — impunătoare temple și edificii publice. În timpul lui Mithridate V Philopater, orașul a devenit reședință a regatului Pont, calitate care și-a menținut-o și în perioada lui Mithridate VI Eupator; acesta a acordat, de altfel, o mare atenție centrelor urbane, o puternică dezvoltare cunoscând în anii îndelungatei sale domnii și orașele Zela, Trapezunt, Comana, Abydos.

În ultimii ani ai veacului I î.e.n., Mithridate VI a alătu-

rat regatului Pontului și pe cel al Bosporului — realizând astfel o puternică stăpânire întinsă pe țărmul sudic și nordic al Mării Negre. Pentru administrarea mai eficientă a acestei zone, dar și pentru a da măreție domniei, Mithridate a construit un nou oraș, pe țărmul sudic al regatului bosporan, oraș căruia — potrivit unui obicei oriental — i-a dat numele său: *Eupatoria*. În-zestrat cu palate impunătoare (Mithridate fiind unul din cei mai bogați suverani ai antichității), Eupatoria a dăinuit, ca fortăreață, până în al șaisprezecelea secol al erei noastre, sub numele Kuzel Ev.

Principalul centru al Bosporului cimmerian era însă *Pantikapaion* (*Panticapaeum* — cum l-au numit romanii), oraș cunoscut și sub denumirea de *Bospor*, deoarece era așezat chiar la intrarea în strâmtoarea Bosporului cimmerian. Era considerat, în antichitate, „orașul cel mai îndepărtat pe coasta Europei” a Mării Negre (după cum ne informează Pliniu cel Bătrîn). Întemeiat, de asemenea, de coloniști din Milet, orașul a devenit, în vremea dinastiei Spartokizilor, reședința regatului bosporan, titlu ce și l-a menținut și în vremea suveranilor proveniți din regatul Pont. De numele Pantikapaionului este legată dirza rezistență a lui Mithridate VI Eupator, care, pentru a nu cădea prizonier în mina romanilor și neputînd lua otravă (deoarece se imunizea la acțiunea acesteia) a pomicut unui sclav să-l străpungă cu sabia. Episodul s-a petrecut în anul 63 î.e.n.

O mare dezvoltare au cunoscut orașele din Bithynia. Cea dintîi capitală a acestui regat s-a chemat *Astacus*; invazia pe care regele macedonean Lisimach a făcut-o în aceste ținuturi la sfîrșitul veacului IV î.e.n. a adus — ca de altă ori în istoria singeroasă a războaielor — la distrugerea totală a așezării și alungarea puținilor locuitori rămași în viață. După ce regele Nicomedes I a înlăturat dominația lui Lisimach, a decis construirea, în apropiere de Astacus, a unui nou oraș — *Nicomedia*

(anul 264 î.e.n.). Orașul a cunoscut o înflorire rapidă, înălțîndu-se numeroase edificii publice de mare valoare arhitectonică: un Senat, un Forum (după modelul roman) și templul Cybelei. Nicomedia era și un important centru cultural (aici s-a născut și a trăit un mare istoric al antichității, Flavius Arrianus, de la care ne-a rămas cea mai completă istorie a lui Alexandru cel Mare, în care sînt incluse numeroase informații și despre geto-daci).

De numele Nicomediei se leagă și un episod din vremea războaielor daco-romane. Într-un raport trimis împăratului Traian, Pliniu cel Tânăr îl informa pe acesta că „ostașul Appuleius, din garizoana de la Nicomedia, mi-a scris că un anume Callidromus, fiind reținut de brutarii Maximus și Dionysios... a fost adus în fața autorităților, [unde] a arătat că a fost cîndva sclavul lui Laberius Maximus [guvernator al Scythiei Minor], că a fost luat prizonier în Moesia de către Sisagus [căpetenie a roxolanilor, aliați ai lui Decebal în cursul primului război daco-roman] și că a fost trimis în dar de către regele Decebal lui Pacorus, regele parților”. În realitate, se pare că acest Callidromus îndeplinea o misiune secretă la curțile ambilor suverani, motiv pentru care avea — în semn de recunoaștere — o gemă cu efigia lui Pacorus și însemnele puterii regale a Arsacizilor, precum și un bulgăre de aur provenit de la una din minele parților, dovadă a ajutorului economic pe care regele part îl promitea geto-dacilor.

Nicomedia a continuat să fie un oraș bogat și puternic și după căderea Bithyniei sub stăpînirea romanilor. O vreme (sub domniile împăraților Dioclețian și Constantin cel Mare) a fost chiar reședință a Imperiului roman, titlu ce și l-a disputat cu Constantinopolul. De altfel, deși a mutat capitala la Constantinopol, împăratul Constantin cel Mare și-a găsit sfîrșitul, în anul 337 e.n. în vila de la Ancyron, lângă Nicomedia.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1979.

O evoluție la fel de semnificativă a cunoscut un alt oraș din Bithynia, *Niceea*. Întemeiat de coloniști beoțieni pe malul lacului Ascania, orașul a purtat felurite nume. S-a chemat mai întîi Antigoneia, dar Lisimach i-a schimbat numele în Niceea, denumire atribuită, potrivit tradiției, în onoarea soției sale, fiica lui Antipater. Orașul a prosperat, devenind un important centru cultural (aici au trăit cunoscuți savanți ai antichității: astronomul Hipparch și istoricul Dio Cassius) și aici s-a desfășurat, în anul 325 e.n., unul din cele mai importante concilii creștine.

Niceea a dăinuit ca un important oraș pînă în evul mediu. Ocupat de selgiucizi în 1078, a revenit în stăpînirea bizantinilor, devenind reședință a Imperiului de la Niceea (creat de Theodor Lascaris, în urma ocupării Constantinopolului de către cruciați — anul 1204).

Întreținînd strîns legături politice, comerciale și economice cu acesta, orașul *Byzantion* ilustrează — prin bogata și îndelungata sa istorie — semnificația deosebită pe care orașele au jucat-o în viața statelor ce au înființat în această parte a lumii. Byzantionul (Bizațul — cum este îndeobște cunoscut) a fost întemeiat de către coloniști megarieni în 667 î.e.n. De fapt, potrivit informațiilor furnizate de autorii latini Pliniu cel Bătrîn și de Ausonius, orașul era mai vechi, numindu-se inițial Lygos și întinzîndu-se pe promontoriul atît de favorabil navigației, Chrysoceras, adică Cornul de Aur (denumire ce s-a transmis din antichitate pînă în zilele noastre).

În primele sale veacuri de existență, nimic nu părea să prevestească evoluția atît de strălucită a așezării, Byzantionul fiind un mic oraș al cărui dominație și-o disputau vecinii. La începutul sec. III î.e.n. (anul 278 î.e.n.), orașul a căzut sub dependența galilor lui Brennos. „Așești gali — scrie Polibiul — își părăsiseră țara, împreună cu Brennos, scăpînd din neno-

rociile de la Delfi și ajungând pînă la Helespont [de unde] n-au trecut în Asia, ci s-au stabilit acolo, fiindcă le-au plăcut locurile din jurul Bizanțului". Galii i-au învins pe traci și au constituit un regat cu reședința la Tylis, aducînd sub dominația lor cetățile din împrejurimi. Printre acestea și Bizanțul, căruia i-au perceput, pentru asigurarea protecției, subsidii ce au crescut mereu: de la 2 000 monede de aur la 10 000 și apoi la 80 talanți anual. Pentru a putea plăti, locuitorii cetății au început să perceapă taxe de la corăbiile ce veneau și mergeau în Pontul Euxin. Dominația galilor a luat sfîrșit, în anul 218 î.e.n., odată cu înfrîngerea lor, dar orașenii au continuat să perceapă taxele ce au constituit una din sursele bogăției deosebite a acestui oraș, care a devenit în primele veacuri ale erei noastre cel mai important centru economic al acestei zone, iar în vremea împăratului Constantin cel Mare și centrul politic al Imperiului roman. „Intenția afișată a lui Constantin cel Mare — se arată în *La Grande Encyclopédie* (vol. 12, p. 616), era de a transfera la Bosfor capitala Imperiului [roman], pentru a se apropia de țările bogate din Orient și pentru a se plasa într-o regiune mai puțin accesibilă barbarilor”.

Decizia, luată potrivit tradiției la 11 mai 330 (zi devenită sărbătoarea orașului), a avut consecințe deosebite atît pentru evoluția orașului — numit de atunci în onoarea împăratului Constantin cel Mare, Constantinopol — cît și pentru existența Imperiului roman. Această eterogenă și colosală alcătuire politică a antichității se confruntă în această perioadă cu o gravă criză, determinată de lupta de eliberare purtată în toate provinciile, de popoarele supuse și de loviturile repetate din partea așa-numitelor popoare barbare.

Chiar încercarea lui Constantin de a salva Imperiul roman a fost, de altfel, vremelnică. Acesta a dăinuit, este drept, încă un mileniu, dar nu în haina romană ci în esență

bizantină, exprimînd realități economice și politice specifice Orientului căruia i s-au integrat — în forme specifice — toate alcătuirile politice ce fînțaseră de-a lungul secolelor în această zonă.

Analizînd — în lucrarea sa *Istoria ideilor politice* — motivele decăderii Romei, istoricul francez Jean Touchard precizează: „În 410 Roma cade în mîinile lui Alaric². Evenimentul nu a căpătat, fără îndoială, în ochii majorității contemporanilor, aspectul unei catastrofe excepționale pe care i l-a atribuit istoria. El se integrează, în adevăr, într-un context de tulburări materiale și morale. Un regres economic minează lumea romană. Dispariția unei activități economice și comerciale intensive este însoțită de o întoarcere la o « economie naturală », bazată pe agricultură și troc [schimb de produse], decăderea orașelor și a monedei antrenează fricțiuni în viața socială și o fărîmîtare a puterii. Declinul spiritului civic are consecințe deosebit de grave asupra recrutării armatei; aceasta este în întregime compusă din mercenari străini. Apoi, forțele intelectuale și religioase au tendința să se refugieze în Orient; restrîngerea economiei și decăderea cetăților din Occident nu favorizează o mișcare culturală adevărată, creștinismul în expansiune fiind obligat să se dede la o muncă de vulgarizare în detrimentul cercetării și originalității. Convertirea lui Constantin a lovit frontal imperiul; persoana împăratului își pierde caracterul ei sacru, funcția imperială riscînd astfel să-și vadă diminuate prestigiul și autoritatea.

Hotărînd constituirea unei a doua metropole la Constantinopol, Constantin a limitat dintru început prăbușirea Imperiului roman; doar partea occidentală este asaltată de invaziile barbare și organizată în mai multe regate; partea orientală asigură permanența ideii imperiale; ea încearcă odată cu domnia lui Justinian să întorcă Occidentul la această idee și, după eșec, se închide în sine, cultivîndu-și grandoarea izolat”.

MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ

(Urmare din p. 5)

și independența. Totodată, Mărăști, Mărășești și Oituz evocă, în conștiința viitorimii, înestimabilele virtuți militare ale românilor, unitatea tradițională dintre popor și oștire, sub semnul acelorași interese și idealuri supreme. Gîndurilor și sentimentelor generațiilor de astăzi, care continuă și dezvoltă glorioasele tradiții ale trecutului, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, le-a dat expresie în înaltul omagiu adus ctitorilor strălucitelor biruințe de acum șapte decenii: „*Ne plecăm cu venerație în fața eroilor națiunii, în fața celor care nu și-au precupețit viața pentru a asigura libertatea și progresul poporului român, care au pus, la timpul lor, o piatră la temeliea marelui edificiu pe care îl înălțăm astăzi pe meleagurile României socialiste. Fie ca memoria celor ce au căzut la Mărăști, Mărășești și Oituz, oprind cu pieptul lor armatele imperialismului german, să trăiască veșnic în conștiința poporului, îmbrăbîndu-l întotdeauna în lupta pentru binele și prosperitatea Republicii Socialiste România*”.

Ca națiune stăpînă pe propriile destine, avem conștiința că cea mai aleasă cinstire a memoriei eroilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, a tuturor celor care și-au dat viața pentru înfăptuirea idealurilor poporului este angajarea plănă, cu toată capacitatea creatoare, în munca și lupta consacrate edificării socialismului și comunismului pe vatra statorniciei românești, pentru sporirea puterii, gloriei și măreției patriei noastre scumpe, deplin liberă, independentă și suverană, așa cum au visat-o înaintașii noștri și cum noi înșine dorim să o lășăm celor ce ne vor continua opera.

¹ Un talant cîntărea 37 kg.

² Magazin istoric, nr. 8/1976.

MONUMENTELE RUPESTRE DIN YUNGANG

Dr. ANA BUDURA

Marele platou de loess străbătut de Fluviul Galben, leagănul străvechii civilizații chineze, păstrează până în zilele noastre vestigii artistice de mare preț, mărturii ale spiritului creator al poporului chinez. Printre acestea se numără și templele budiste din Yungang, săpate în latura nordică a Munților Wuzhou, din apropierea marelui centru industrial Datong, din provincia Shanxi.

Imensa muncă implicată de excavarea și decorarea grotelor a început în anul 460 e.n., în timpul dinastiei Wei de nord (386-534), în condiții istorice deosebite. În anul 220, s-a desăvârșit dezagregarea dinastiei Han, măcinată de lupte interne între clasele conducătoare și zguduită de frecvente revolte țărănești (între care cea mai răsunătoare a fost a „Turbanelor galbene” — 184 e.n.) și de incursiunile semințiilor și neamurilor nomade sau semi-sedentare din nordul și nord-vestul granițelor țării. A urmat apoi o perioadă de aproape patru secole de mari frământări politice și sociale.

Au fost veacuri marcate de războaie, distrugerii, dislocări de populații, de abandonare a unor întinse suprafețe agricole. La toate acestea, s-au adăugat suferințele cauzate de molimele pustitoare, de calamitățile naturale. Proporțiile lor sînt ilustrate de reducerea populației vechiului Imperiu Han de la 60 de milioane la 16 milioane, în primul secol al acestei etape istorice. Vechiul imperiu Han s-a descompus în „trei regate” (220-280) și, după o efemeră unificare, sub dinastia Jin de vest (280-310), procesul de fărîmîtare a continuat, accelerîndu-se. Partea de nord a imperiului a căzut sub dominația a cinci seminții: xiongnu, jîe, xianbei, di și qiang care, în intervalul 304-439, au format 16 regate, toate de scurtă durată.

Această zonă a fost apoi unificată de dinastia Wei de nord. În partea de sud a fostului imperiu, în valea Fluviului Albastru, s-au succedat cinci dinastii, întemeiate de marile familii de aristocrați Han, care se retrăseseră din fața năvălirilor neamurilor barbare. Perioada a prezentat însă o mare însemnătate pentru omogenizarea populației din acest vast teritoriu, prin întrepătrunderea culturilor și cuprinderea în sfera civilizației chineze a noi popoare și neamuri. Este semnificativ faptul că semințiile care au întemeiat cele 16 regate din nordul Chinei au preluat cadrul institu-

țional, juridic și administrativ folosit de dinastiile anterioare chineze și că, de pildă, împărații dinastiei Wei de nord au impus chiar cu forță procesul de sinizare (acceptarea obiceiurilor, îmbrăcămintel și a numelor de familie chineze), urmărind să se dovedească continuatorii marilor înalțăți ai populației Han.

În aceste condiții istorice, de instabilitate și mutații majore, a început să fie asimilat în China budismul, care, prin filozofia sa, promitea alinarea suferințelor miilor de oameni dezorientați. Ideile propovăduite de budism — condamnarea recurgerii la forță, a fîlhăriei, înșelăciunii și imoralității — au găsit ecou în rîndul populației, greu încercate de acte de violență, iar promisiunea că în viața de apoi faptele bune vor fi răsplătite și cele rele pedepsite a oferit un refugiu, o consolare celor năpăstuiți de soartă și lipsiți de apărare. Astfel, după o serie de confruntări cu confucianismul tradițional și cu daoismul, budismul s-a integrat în viața spirituală a lumii chineze, devenind o forță majoră a acestora și exercitînd vreme îndelungată o influență puternică asupra vieții sociale, politice și culturale a Chinei.

Odată cu răspîndirea religiei budiste, în China a pătruns și arta legată de reprezentarea panteonului acestora. Preluată de regatele chineze din sec. IV și V, arta budistă purta deja amprentele epocii Purusapura¹, în care erau încorporate elemente ale artei elene din statele grecești, influențe persane și particularități specifice popoarelor din statele-oază din Teritoriile Vestice². Concomitent cu introducerea artei budiste, s-a desfășurat procesul de integrare a ei în arta chineză, pe care a îmbogățit-o cu mijloace de exprimare noi, lărgindu-i sfera de cuprindere. Datorită condițiilor istorice, asimilarea va fi însă de lungă durată și se va desăvîrși doar după reunificarea imperiului chinez, în timpul dinastiei Sui (581-618) și, în special, în epoca dinastiei Tang (618-907), cînd va lua naștere o artă de inspirație budistă, cu trăsături specifice chineze, capabilă să redea în mod realist viața politică, socială și spirituală a Chinei.

¹ Peshawarul de azi, din vestul Pakistanului, capitala dinastiei Kușanilor, unde arta budistă atinsese apogeul său, în timpul regelui Kaniska (78-101 sau 144-167).

² Azi zona corespunde aproximativ cu Regiunea Autonomă Uigură Xinjiang din Republica Populară Chineză.

Vedere generală a complexului arhitectural din Yungang, datînd din sec. V e.n.

Meșteri din India, Sri Lanka, Nepal

Templele rupestre din Yungang reprezintă unul dintre cele trei mari complexe sculpturale datînd din epoca de început a pătrunderii artei budiste¹. Vizitatorul se află în fața unui perete lung de cca. un kilometru, dantelat de intrările în 53 grotte, care adăpostesc, în cele 4 100 nișe ale lor, 51 000 opere sculpturale, unele de dimensiuni monumentale, altele miniaturale. Date despre istoria complexului aflăm în capitolul consacrat daoismului și budismului din *Cronica dinastiei Wei*. Acolo se consemnează că în anii de

domnie Heping (460-465) a împăratului Wencheng², din dinastia Wei de nord, s-au concentrat impresionante forțe umane și materiale. Sub îndrumarea călugărului Tan Yao, trebuiau să înceapă gigantice lucrări în trecătoarea Wuzhou, din apropierea capitalei Pingcheng (azi orașul Datong), pentru a săpa temple spre preamărirea lui Budha-Iluminatul. Au fost chemați meșteri iscușiți din India, Sri Lanka, Nepal, din statele Asiei Centrale, țări în care era răspîndit budismul și, bineînțeles,

mulți artiști chinezi. Din însemnările contemporane, deseori putem deduce că colaborarea dintre acești oameni talentați nu a fost lipsită de confruntări, reprezentanții diferitelor curente artistice căutînd să-și impună propriul stil și propria concepție. În aceste condiții, s-au realizat primele cinci grotte, despre care cronicarul spune că „adăpostesc sculpturi și cioplituri magnifice, printre cele mai frumoase din lume”. Lucrările au continuat pînă la sfîrșitul sec. V, cînd, în anul 494, capitala dinastiei Wei de nord a fost mutată la Luoyang. Astfel, așa cum arată Li Taoyuan, marele geograf al epocii, în lucrarea sa *Comentarii pe marginea „Cărilor drumurilor pe ape”*, în decurs de numai 34 ani, „în munți au fost săpate grotte de piatră și în faleze au fost durate temple. Statuile maiestuoase ale lui Budha ne

¹ Celelalte două complexe sînt grottele Mogao, din Dunhuang, și Longmen, din apropierea orașului Luoyang.

² La urcarea pe tron, fiecare împărat chinez își alegea o denumire simbolică, prin intermediul căreia dorea să caracterizeze anii săi de guvernare. De cele mai multe ori, însă, în timpul unei singure domnii, aceasta era înlocuită cu alta nouă. În raport cu unele evenimente majore sau decizii fundamentale care impuneau o schimbare în orientarea sau atitudinea suveranului. Împăratul Wencheng (452-465) modificase această denumire simbolică de patru ori.

dezvăluie o artă fără de seamă. Templele, scăldate în miresme de tămâie, avînd încăperi la poalele munților și pavilioane la marginea apei, se succed unul după altul¹.

Mii de creatori anonimi au făcut opere nemuritoare, ilustrative pentru evoluția artei sculpturale chineze, pentru procesul de asimilare a unor elemente de proveniență străină. Găsim aici statui monumentale ce le amintesc pe cele elene și persane, basoreliefuli cu forță narativă, în care se identifică stilul epocilor Qin (221-206 î.e.n.) și Han (206 î.e.n.-220 e.n.), rondeboose-uri (operă sculpturală în relief deplin) relevind cu mult realism figuri umane gingașe, dar viguroase, ce ne sugerează arta indiană. Toate reprezintă panteonul budist, după ce această religie trecuse printr-un curent novator, cunoscut sub numele de Mahayana (Marele Vehicol). Noul curent a permis reprezentarea sub chip omenească a lui Budha și multiplicarea lui.

În grota numărul V, de formă ovală, se află cea mai înaltă statuie a complexului de temple. Ea măsoară 17 metri și se impune prin expresivitatea feței, ce degajă seninătate și forță interioară, prin stabilitate și proporții bine echilibrate. Aceleași calități le întâlnim și la statuia înaltă de aproape 14 metri din grota numărul XX, care a înfruntat în mod miraculos intemperii vremii, după ce, în sec. X, peretele din față s-a prăbușit. Considerată de specialiști operă reprezentativă pentru maniera și stilul artistic al sculpturilor din templele rupestre de la Yungang, această statuie a lui Budha a devenit simbolul întregului ansamblu artistic.

10 000 imagini pe un perete

Statuile lui Budha din grottele XVI și XVIII poartă deja trăsăturile specifice ale fizionomiei populației locale. Unii cercetători apreciază că aceste opere monumentale redau chiar chipul domnitorilor dinastiei Wei de nord, în semn de recunoștință pentru că au ocrotit și propagat arta budistă.

În grota VI — cea mai spațioasă din întregul complex — găsim îmbinată monumentalitatea somptuoasă cu rafinamentul detaliilor. În centru se află o coloană în formă de pagodă, înaltă de 15 metri, considerată culmea artei sculpturale a templelor rupestre din Yungang. Ea imită turnurile etajate, derivînd din stupa² tradițională a cultului budist, și prefigurează construcțiile de acest gen, devenite, pe măsura trecerii anilor, atât de familiare în peisajul chinez. Fiecare nivel al pagodei este acoperit cu reprezentările umane ale lui Budha. Pe cele patru colțuri superioare ale ei sînt sculptați patru elefanți, ce poartă în spinare cîte o pagodă cu nouă etaje. La nivelul inferior se află basoreliefuli, care redau cu realism momente din existența lui Budha, introducînd-l, de fapt, pe privitor în viața cotidiană a sec. V.

Un loc aparte ocupă, în arta grotelor de la Yungang, basoreliefurile care dantelează, centimetru cu centimetru, toate laturile templelor. Este reprezentat aici întregul panteon budist, multiplicat la infinit, creînd impresia unui film derulat cu mare viteză. Îngerii păzitori (asparas), cu mișcări ondulatorie ale corpurilor lor feminine, suple, învîluite în rochii ușoare și lungi eșarfe, aminează plafoanele, cornișele, arcadele intrărilor; bothisattve (ființe ale vegheii) emană liniște, înțelegere și bunătate; discipoli (arhați) par a dialoga cu privitorul, exprimînd stări sufletești și reprezentînd tipologii umane, într-o varietate greu imaginabilă. În grota XII impresionează în mod deosebit grupul de zeițăți, care execută o muzică celestă, la diferite instrumente existente în sec. V. Pentru a ilustra atenția acordată detaliilor, amintim doar că pe kasaya³ purtată de Budha din grota XIII sînt sculptate 1 000 imagini miniaturale ale lui Budha și că pe peretele grottei XV se află 10 000 imagini ale lui.

¹ Altar funerar din India, relievar pentru păstrarea moaștelor.

² Capă confecționată din mici petice de material, purtată de călugării budiști.

Fără a deveni încă preponderent, elementul autohton începuse totuși să se manifeste. Pe lângă vestimentația tipică călugărească, prezentă pe diferite statui, specialiștii au identificat la altele componente și motive decorative ale costumelor purtate de populația locală. În detaliile basoreliefurilor se găsesc, de asemenea, piese de arhitectură, exemplare ale florei și faunei locale, tipologii umane din această parte a Chinei.

Datorită eroziunii cauzate de vînt, ploii și cutremure, de-a lungul celor 15 secole de existență, aceste creații de mare valoare au suferit grave stricăciuni. Considerate loc de cult de primă importanță, ele au fost renovate în timpul dinastiilor Tang (618-907), Ming (1368-1644) și Qing (1644-1911), din păcate nu întotdeauna în favoarea frumuseții și liniei lor inițiale. În epoca modernă, mari daune le-a adus mîna omului. Persoane averse de bani au mutilat cu brutalitate statuile, au dislocat metope. Operele de artă înșușite în mod ilegal sau distruse se estimează la peste 1 400.

După proclamarea Republicii Populare Chineze, în octombrie 1949, guvernul a înființat „Comisia de ocrotire a vestigiilor culturale de la Yungang” și, începînd din 1961, templele figurează în fruntea listei monumentelor culturale cu valoare națională. Spre a le feri de eroziune, s-au luat măsuri pentru conservarea operelor de artă propriu-zise și chiar a regiunii înconjurătoare, renaunțîndu-se, de pildă, la exploatarea bogatelor zăcămintे de cărbune existente în vecinătatea templelor.

Grotele de la Yungang, cu templele lor rupestre, rămîn obiective majore ale străvechii civilizații chineze, marcînd, totodată, prin introducerea unor noi mijloace artistice, un punct de referință în istoria artei sale sculpturale. Parte integrantă a moștenirii culturale a poporului chinez, operele de artă aflate aici reflectă cu fidelitate o epocă istorică, frămîntările, căutările și împlinirile acesteia, ogîndîsc năzuința eternă a omului spre perfecțiune și frumos. ■

1774

1789

MONARHIA FRANCEZĂ

ÎNCEARCĂ SĂ SE SALVEZE

GHEORGHE EMINESCU

În anul 1774 Ludovic XV moare de vărsat, lăsând în urma lui o Franță încovoiată de mizerie¹. În aceste momente de grele incertitudini, de grave probleme financiare și sociale, urcă pe tron Ludovic XVI, în vîrstă de 20 ani. Profesorul Seignobos² ni-l prezintă ca pe un om „greoi, stingaci, timid, tăcut, preocupat să învețe arta lăcătușeriei, nu cea a guvernării, care, în cei 14 ani de domnie scurși de la suirea sa pe tron pînă la revoluție, a petrecut 1562 de zile la vîntătoare, care mîncă mult și dormea și mai mult, uneori chiar în timpul

¹ Autorul acestui articol, scriitorul istoric Gheorghe Eminescu (colonel în rezervă, născut în anul 1895), este nepot de frate al marelui nostru poet național (tatăl lui Gheorghe Eminescu, căpitanul Matel Eminescu, decorat pentru vitejia sa pe câmpurile de luptă de la Plewna și Smîrdan, a fost fratele cel mai mic al lui Mihai Eminescu). Proaspăt absolvent al Școlii militare, la începutul primului război mondial, Gheorghe Eminescu a luat parte — cu gradul de sublocotenent — la luptele din Dobrogea, la bătălia de pe Argeș și la cea de la Mărășești, în cadrul Diviziei 9. Pentru faptele sale de vitejie i s-a conferit „Virtutea ostășească cl. I”.

Preocupările sale istorice sînt ilustrate și de monografia *Napoleon Bonaparte*, apărută în două ediții (1973 și 1986).

² Istoricul francez Charles Seignobos (1854-1942) a fost profesor la Dijon și Sorbona și autor a numeroase lucrări care pun accentul pe faptele sociale, reievind convingerile democratice ale autorului lor: *Histoire de la civilisation*, *Histoire politique de l'Europe contemporaine*, *Histoire sincère de la nation française* etc.

Ludovic XVI (sau o domnie sinonimă cu un șir neîntrerupt de erori)

ședințelor Consiliilor regale, incapabil de a gîndi cu propriul său cap”. Am mai putea adăuga portretul, foarte puțin măgulitor — și poate cel mai veridic — pe care i-l face Jefferson, predecesorul lui Franklin³ la Ambasada Statelor

Unite din Paris: „El vinează jumătate de zi, este beat cealaltă jumătate și semnează tot ce i se cere”.

Din ziua cînd urcă pe tron, în august 1774, și pînă în aceea cînd urcă treptele ghilotinei, în ianuarie 1793, conduita lui Ludovic XVI este o ilustrare a afirmației, făcută deseori de istorici, că toată domnia lui nu reprezintă decît un șir neîntrerupt de erori de raționament.

**„Dacă este imposibil,
se va face”**

„Ce povară! Nimeni nu m-a învățat nimic. Îmi pare că universul se va prăbuși peste mine”. Acestea sînt primele lui cuvinte, cînd i se aduce la cunoștință vestea morții lui Ludovic XV. Și cum nimeni nu l-a învățat nimic, se duce la bătrînele lui mătuși să le întrebe ce trebuie să facă. Ele îl sfătuiesc să-l cheme la conducere pe bătrînul Maurepas⁴, pe care Ludovic XV l-a concediat. Alegerea nu este prea fericită,

⁴ Ministru al marinei și al casei regale în timpul domniei lui Ludovic XV, Jean Frédéric de Maurepas fusese exilat în 1748 pentru că scrisese o epigramă împotriva marchizei de Pompadour, favorita suveranului. 20 ani el rămăsese în afara problemelor de stat.

³ *Magazin istoric*, nr. 7/1984.

fiindcă acest Maurepas nu era preocupat nici de gloria Franței, nici de a stăpînului său, ci numai de grija de a se menține cu orice preț. În schimb, el face o inspirată alegere în persoana celor doi colaboratori, miniștrii Turgot și Malesherbes. Acesta din urmă era un liberal autentic. El voia o reformă a justiției de tip feudal, prin introducerea dreptului la apărare al acuzaților, abolirea măsurilor discriminatorii aplicate protestanților, asigurîndu-le libertatea de conștiință, libertatea scrisului, a presei, securitatea persoanei, suprimarea cenzurii și a arbitrelor, „lettres de cachet”¹. La rîndul lui, Turgot avea

calități indiscutabile de reformator, era un caracter ferm, îndrăzneț, cu un puternic simț al realităților, atît de necesar în domeniul care i se rezervase, acela al finanțelor. Din prima zi, între el și rege are loc un dialog interesant: „Trebuie să atrag atenția Majestății Voastre asupra necesității economiilor și M.V. trebuie să fie prima care să dea exemplu. Voi avea de luptat contra generozității M.V. și a persoanelor care-i sînt scumpe. Voi fi temut, urît chiar, de către toți cei de la Curte, de către toți cei care solicită favoruri”. „Vă dau cu anticipație cuvîntul meu de onoare că vă voi susține în măsurile curajoase pe care le veți lua”, răspunde regele.

prezenta sub forma unui formular, pe care trebuiau completate numai data, numele criminalului de stat și denumirea castelului în care urma a fi deținut (de obicei, Bastilia și Vincennes).

Cum și-a respectat Ludovic cuvîntul de onoare, vom vedea.

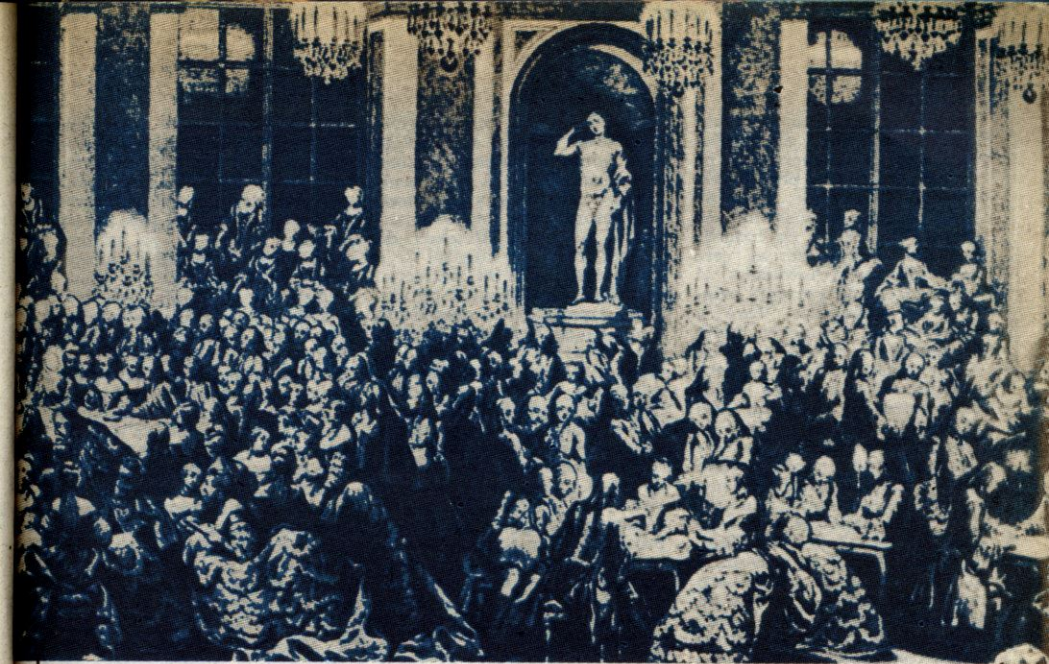
Turgot cere un sistem de administrație care să asigure unitatea de guvernare și egalitatea în cadrul statului, adică abolirea tuturor privilegiilor provinciale. El mai propune desființarea corveziilor și barierei dintre provincii, a barierei vamale în interiorul regatului și, în fine, reforma capitală, cea mai îndrăzneată, dar singura salutară: impunerea clerului și nobilimii la sarcinile fiscale, în aceeași proporție ca Starea a treia. Măsura este de-a dreptul revoluționară. Dar, cum era de așteptat, ministrul se izbește de opoziția înversurată a clerului, a nobililor și a anturajului reginei, iar Ludovic, uitîndu-și cuvîntul, îl obligă să-și dea demisia, la 12 mai 1776. Lui Turgot îi urmează, pentru scurt timp, Clugny, apoi genovezul protestant Necker, tatăl faimoasei Doamnă de Staël. Financiar abil, mediocru om de stat, Necker se bucură de o necontestată popularitate. El se gîndește să speculeze nevoia acută de bani a coroanei, pentru a smulge unele libertăți pentru popor. Necker reia, într-o formă moderată, ideile lui Turgot și reușește să prelungească o boală care nu avea decît un singur leac: echilibrul între venituri și cheltuieli, echilibru care nu putea fi realizat decît printr-o reducere drastică a cheltuielilor coroanei. Măsurile lui privind stabilirea impozitelor se izbesc de opoziția parlamentelor care refuză înregistrarea, iar economiile indispon Curtea. Hărțuit și criticat, Necker preferă să-și dea demisia, în mai 1781.

Totul se învîrtește într-un cerc vicios, din care nu se putea ieși decît printr-o hotărîre fermă a regelui de a sprijini pe miniștrii reformatori contra nobililor, clerului și curtenilor, în spatele cărora era regina. Între timp, regina intră intempestiv în scenă, impunînd pe miniștrii ei, toți curteni devotați, care, prin abandonarea oricărei politici de reforme, readuc țara la haosul financiar pe care mi-

¹ Ordine scrise, sigilate, emise de regele Franței. Erau adresate unei autorități, căreia li făcea cunoscută o hotărîre regală (de exemplu, organizarea unei ceremonii publice). Aceste ordine puteau fi și sentințe de exil sau de internare, aspect sub care au rămas celebre, din cauza abuzurilor comise în timpul domniilor lui Ludovic XIV și XV. Ordinul se

În timp ce asupra fărâșilor francezi apăsă cele mai împovărătoare impozite (gravură de epocă)...

...la Versailles, serbările, balurile, dineurile se țin lanț

niștii reformatori au reușit să-l amine!

Lui Necker îi urmează Joly de Fleury, apoi, la scurt interval, Lefebvre d'Ormesson, sub care bugetul este rezultatul unui șir de expediente. În 1783 vine de Calonne, îndrăzneț, inteligent, cinic, superficial, fără scrupule, care propune un sistem opus celui preconizat de Turgot și Necker. Dacă cei doi au căzut din cauza politicii lor de economii, care a îndispus și Curtea și clerul și nobilimea, el vrea să se mențină prin larghețe fafă de ei. Pe regină o copleşte cu serbări costisitoare, pe nobili cu pensii mari, iar de privilegiile clerului nu se atinge. Metoda lui este ilustrată de următoarea întâmplare: regina vrea să-i ceară un serviciu care necesită o mare sumă de bani, dar înainte de a-i spune despre ce este vorba ține să-l prevină: „Ceea ce vreau să vă cer mi se pare greu de satisfăcut”. „Doamnă! Dacă este numai foarte greu, este deja făcut. Dacă este imposibil, se va face”.

Afacerea colierului

În timpul ministeriatului lui Charles de Calonne izbucnește celebrul scandal cunoscut sub numele de „afacerea colierului”. În ciuda crizei financiare, agravată de războiul pe care Franța îl duce alături de coloniile engleze din America contra Angliei, Curtea și nobilimea nu renunță la viața de lux și petreceri. Cînd regele iese cu trăsura la plimbare, patru trompeți sună înaintea cortegiului și patru înapoia lui. În fața cailor, o sută de elvețieni în costume din sec. XVI, în jurul trăsuri — garda regală — călare, cu săbii și carabine. Pentru inutila lui persoană, regele nu are numai strălucitorul palat Versailles ci și palatele de la Trianon, Fontainebleu, Compiègne, Choisy, Marly, Saint-Germain, Saint-Cloud și pentru vinătoriile lui palatul de la Rambouillet. La Versailles, serbările, balurile costumate, dineurile, reprezentațiile au loc de cinci ori pe săptămînă.

Napoleon obișnuia să spună că războiul nu se face „cu apă de trandafir”; nobilii au crezut că revoluțiile se fac cu această apă. Evenimentele au să le arate că revoluțiile, ca și

războaiele, se fac cu sînge. Un fin observator al epocii spunea că „era de prost gust să iei un lucru în serios, să încerci sentimente profunde. Singurul mijloc de a-ți dovedi valoarea consta în arta de a savura petrecerile”. Într-un astfel de climat moral se desfășoară afacerea colierului. Eroul principal este mondenul cardinal de Rohan, cel cu devisa „religia nu trebuie făcută prea austeră, pentru a nu semăna cu un pustiu”.

Pentru a-și pune de acord principiile cu faptele, cardinalul are un palat la Strasbourg, unul la Paris și un castel la Saverne, unde se găsește în permanență 14 „maitres d'hôtel”, 25 valeți de cameră, 180 cai și 700 paturi pentru invitați și unde își dau întâlnire cele mai frumoase și mai puțin cuernice doamne. Grație familiei sale nobile, a cărei origine se pierde în negura veacurilor, Louis de Rohan este, la 26 ani, secundul episcopului de Strasbourg, care este unchiul lui; la 27 ani — membru al Academiei și la 38 ani ambasador la Viena, unde, prin purtările lui, scandalizează pe severa împărăteasă Maria Tereza. La Ambasada Franței din Viena, recepțiile, serbările,

¹ Supranumită Austriacă (era fiica Mariei Tereza și a împăratului Francisc I), Doamna Deficit sau Doamna Veto, Maria Antoineta a fost o aprigă adversară a reformelor.

balurile mascate se țin lant și petrecărețul ambasador amenință să-i pervertească pe supușii și mai ales pe supusele austrie împărăteasă, care nu poate înțelege cum se împacă sutana episcopală cu balurile mascate. Maria Tereza cere fiicei ei Maria Antoaneta să o dispenseze de prezența mondenului ambasador, care a făcut multe victime în rindul frumoaselor vieneze, averse de petreceri. Dar, la Paris, atotputernică nu este Maria Antoaneta, ci contesa Du Barry, favorita suveranului. Dacă Maria Tereza nu este mulțumită de Rohan, nu-i mai puțin adevărat că nici el nu este prea încântat de ea, dacă citim raportul ironic pe care i-l face lui d'Aiguillon, ministrul său de externe: „... în timp ce își șterge cu o mână lacrimila la comandă, cu cealaltă ține sabia, cu care împarte Polonia“¹. Printr-o indiscreție, Maria Tereza află de acest raport și, în 1774, la numai două luni de la urcarea pe tron a Mariei Antoaneta, episcopul Rohan este rechemat și înlocuit cu Breteuil, unul dintre cei mai înverșunați adversari ai lui. Ludovic XVI, care nu știa nimic despre raportul persiflant, îl primește cu bunăvoință, îl numește chiar „grand aumonier“, echivalent astăzi cu ministrul cultelor; în 1778 îl face cardinal, iar în anul următor, Rohan ia locul unchiului său la episcopia de Strasbourg, una din cele mai bogate, realizând, prin cumulul de funcții, un venit de un milion de livre pe an.

Dar mondenul cardinal are veleități politice, el vrea să fie un al doilea Richelieu sau măcar un al doilea Mazarin, lucru imposibil atita vreme cît regina îl ține la distanță, evitînd să-i adreseze vreun cuvînt. Este momentul cînd intră în scenă Jeanne de Valois, contesă de la Motte, al cărui soț, nobil scăpat, este ofițer de jandarmi. Contesa reușește să intre în anturajul cardinalului, căruia nu-i refuză grațiile. După ce li câștigă încrederea, se dă drept una dintre favoritele reginei și se însărcinează să intervină pentru împăcare, propunînd

cardinalului să scrie reginei o scrisoare, pe care ea se obligă să o înmîneze personal reginei și tot ea să-i ducă răspunsul. Intră acum în scenă al treilea actor. Este un fost jandarm, pe nume Reteaux de Villete, care are talentul de a imita orice scris la perfecție. Inutil să mai spunem că răspunsul pe care contesa de la Motte îl aducea naivului cardinal, purtînd semnătura „Marie Antoinette de France“, este opera lui Reteaux de Villete. Pe cardinal cele cîteva scrisori l-au costat frumoasa sumă de 150 000 franci, fără ca regina, atunci cînd el apare la palat, să-i dea vreun semn că l-a iertat. Pentru a-i calma îngrijorarea, contesa îi promite o întîlnire discretă cu regina. Cea care trebuia să fie regină, pentru cîteva minute, era domnișoara Nicole Le Guet, botezată, pentru circumstanță, baroana d'Oliva și a cărei asemănare cu Maria Antoaneta era uimitoare. Întîlnirea este programată să aibă loc seara, într-unul din boschetele parcului Versailles. Domnișoara Nicole le Guet, gătită ca o adevărată regină, este condusă de căpitanul de la Motte în boschetul fixat. Ea ține în mînă un trandafir, pe care îl va oferi cardinalului, ca semn al împăcării, spunîndu-i: „Puteți spera că trecutul va fi uitat“. Deși întuneric, prevăzătoarea contesă de la Motte, pentru a evita riscul ca Rohan să-și dea seama că regina nu este regina, aranjează ca totul să nu dureze decît cîteva secunde. Cardinalul așteaptă cuprins de emoție sosirea reginei, se repede, îngenunchează, îi sărută mîntasea rochiei, primește trandafirul și ascultă, pierdut de fericire, cuvintele pline de speranțe.

Doi renumiți bijutieri, Boehmer și Basseigne, și-au investit toată averea într-un superb colier, pe care nu-l pot vinde din cauza prețului enorm. Ei îl propun regelui Spaniei, care refuză să-l cumpere. Îl propun Mariei Antoaneta, care le spune: „cu acești bani se pot construi două nave cu cite 60 de tunuri“. Contesa de la Motte află și pune la cale lovitura. Ea spune cardinalului că regina ar vrea să cumpere colierul fără știrea regelui

și să-l plătească în rate, din caseta sa particulară, fapt pentru care apelează la domnul cardinal, pentru a-i garanta plata ratelor. Rohan este fericit să-i facă reginei acest serviciu, care o va obliga. Colierul intră în mîna contesei de la Motte, pentru a-l aduce reginei, și cardinalul primește o scrisoare de mulțumire, plămîuită de Reteaux de Villete. Complicii, neputînd vinde colierul din cauza prețului enorm, îl demontează, împart diamantele și dispar. Contele de la Motte se duce în Anglia, contesa se instalează la Barsur-Aube și Reteaux fuge în Elveția. Escrocheria iese la iveală în ziua scadenței primei rate. Cardinalul este arestat în cabinetul regelui și depus la Bastilia, unde i se pun la dispoziție două apartamente, trei valeți și unde are zilnic la masă 50 de invitați. Contesa de la Motte este condamnată la muncă silnică pe viață, după ce, în prealabil, călăul îi aplică în piața publică un fier înroșit, cu litera V (voleuse — hoată). Parlamentarii, chemați să-l judece pe cardinal, abia așteaptă să-și manifeste încă o dată ostilitatea față de rege și regină. Rohan este achitat și părăsește sala în aclamațiile mulțimii. Regele este furios, regina plînge, curtenii sînt consternați. Este incontestabil că în toată această afacere regina nu avea nici un amestec, nici o vină, că era străină de toate mașinațiunile contesei de la Motte, pe care, probabil, nici n-o cunoștea. Dar antipatia poporului față de Maria Antoaneta făcuse ca toate zvonurile să fie socotite adevăruri, iar cardinalul să apară ca o victimă a ei.

„Este legal,

fiindcă așa vreau eu“

Toată politica financiară a lui de Calonne s-a bazat pe împrumuturi, făcute în condiții oneroase, prin care reușise să dea impresia unei false prosperități. Dar cînd scadențele n-au mai putut fi onorate, creditul a dispărut, iar criza a apărut mai acută decît oricînd. Vînd,

¹ Este vorba despre prima împărțire a Poloniei, din 1772.

nevrind, Calonne trebuie să se întoarcă la clasică formulă a impozitelor. Dar cine să le plătească? Nobilii și clerul refuză, poporul nu mai are de unde. Calonne recurge la un expedient. Sugerează regelui convocarea unei adunări a notabililor, pe care-i alege personal și-i convoacă la Versailles, în ziua de 22 februarie 1787. Această convocare urmărește un dublu scop: să evite o nouă confruntare cu parlamentele, a căror opunere era sigură, și, în același timp, să evite convocarea Statelor

generale¹, deși ideea convocării notabililor însemna o capitulare a monarhiei în fața aristocrației, căreia regele trebuie să-i ceară, în loc să-i ordone. Dar, deși, în fond, notabilii nu aveau nici un mandat, deși fuseseră aleși cu grijă, ei nu se arată atît de docili pe cît spera Calonne. Ei cer să li se prezinte situația finan-

¹ Adunările generale ale națiunii, organizate pe clase și pe finuturi. Încep de la sfîrșitul sec. XV, adunările fiecărei clase redactau așa-numitele *Cahiers de doléances*, în care erau consemnate nedreptățile, pentru care se revendicau reforme.

ciară și, speriați de cifra datoriilor, care se ridica la peste un miliard și jumătate, și a deficitului bugetar, care trecea de 140 milioane anual, refuză sprijinul, de altfel iluzoriu. Calonne cade în dizgrație. Exilat în Lorena, se retrage în Anglia și nu revine în Franța decît sub Consulat, în 1800, murind ignorat și sărac.

Îi urmează contele Loménie de Brienne, arhiepiscop de Sens, care, din prima zi, se izbește de aceleași obstacole: nobilii, clerul și parlamentele. Primii nu vor să renunțe la privilegiile lor, parlamentele la prerogativele lor. Situația este dramatică. La sistemul de economii al lui Necker nu se mai poate întoarce, noi impozite nu vor fi aprobate, împrumuturi nu se mai pot face, deoarece creditul a dispărut. Lui Brienne nu-i lipsește curajul. El se hotărăște să ceară noi impozite, dar Parlamentul din Paris refuză înregistrarea, operație fără de care ele nu pot intra în vigoare. Regele dispune înregistrarea printr-un „lit de justice”², procedeu care nu mai fusese folosit de la Ludovic XIV. Ducele d'Orléans, vărul lui Ludovic XV, îi atrage atenția asupra ilegalității procedurii, la care regele răspunde: „Este legal, fiindcă așa vreau eu”.

Brienne face un act de autoritate. Cîțiva membri ai Parlamentului din Paris, între care și ducele d'Orléans, sînt exilați. Parlamentarii însă nu se lasă intimidați, casează hotărîrea regelui, cere rechemarea celor exilați și desființarea așa-ziselor „lettres de cachet”, prin care arbitrarul regal se desfășura fără nici o frînă. Toată magistratura Franței se solidarizează cu cea din Paris. Susținută de opinia publică, ea proclamă drepturile națiunii. Această subită grijă a parlamentelor pentru biata națiune nu era în fond decît o abilă manevră politică, fiindcă, în realitate, dragostea pentru ea avea foarte slabe re-

² Judecată prezidată de rege. De fapt, „lit de justice” însemna un fel de tron în formă de divan, cu baldachin, pe care stătea regele în timpul sedințelor Parlamentului. Prima judecată de acest fel a avut loc în 1318, sub Filip cel Lung. Acest procedeu îngusta drepturile Parlamentului în favoarea celor ale suveranului.

Unu dintre protagoniștii afacerii colierului: cardinalul Rohan, conșoata de la Motte, baroana d'Olive și conșoata de la Motte

zonanțe în sufletele nobililor parlamentari. Pentru moment însă, ea este o aliată prețioasă și binevenită. După victorie, națiunea va dispărea din preocupările lor, mai mult, va deveni o adversară redutabilă. Printr-o hotărâre, a cărei abilitate merită să fie subliniată, Parlamentul din Paris devine liberal, declinându-și competența în materie de impozite, declarând că fixarea și aprobarea lor sînt de resortul Statelor generale, care nu mai fuseseră convocate din anul 1614. Parlamentul se ridică contra detențiilor arbitrare și decretează inviolabilitatea membrilor Parlamentului. Și iată coroana și guvernul în fața unei noi Fronde! Dar la cîrma țării nu mai este un cardinal Mazarin, ci un biet episcop de Toulouse, Brienne vrea să reediteze lovitura lui Maupeou², dar și timpul lui Ludovic XV a trecut.

Acte de autoritate

inutile

Criza financiară presează, tezaurul regal este aproape gol, speranțele unei concilieri cu parlamentele excluse. Printr-un nou act de autoritate, Brienne ia parlamentelor toate atribuțiile, lăsîndu-le numai pe cele judiciare. Această reformă, prin care aristocrația de robă pierdea controlul legislației și finanțelor, „ venea prea tîrziu”, cum scrie Soboul. Ceea ce îi reușise lui Maupeou nu-i mai putea reuși lui Lamignon, ministru de justiție și inspiratorul reformei. Trebuie

totuși o autoritate care să preia atribuțiile financiare pe care le pierdeau parlamentele. Se hotărăște crearea unei curți plenare. Dar pentru ca lovitura să reușească este necesar — la fel ca în operațiile militare — să se păstreze secretul, pentru a realiza surpriza. Tipografia unde se vor tipări ordinele de convocare este înconjurată cu santinele și lucrătorii nu au voie să părăsească tipografia pînă la terminarea tuturor operațiilor. Dar un membru al Parlamentului, Duval d'Éprémessnil, bănuind că la Versailles se pune la cale o lovitură, aleargă și, în schimb, unei mari sume de bani, 500 ludovici, află totul. Întors la Paris, el dă alarma. Parlamentul este convocat, pus la curent cu lovitura care se pregătește și toți parlamentarii jură să rămînă solidari. Brienne lansează ordine de arestare contra lui d'Éprémessnil și a lui Goelard de Montsalert, însărcinîndu-l cu executarea lor pe durul căpitan d'Agoust. În mijlocul nopții, la lumina torțelor, acesta înconjură Palatul de Justiție, unde Parlamentul se află în ședință permanentă. Căpitanul d'Agoust este cunoscut ca un om de fier, care nu cunoaște decît consemnul pe care îl va executa, indiferent de urmări. Cei 167 magistrați știu acest lucru și la prima lui somație îi deschid ușile sălii de ședințe. Îmbrăcați în robele lor largi, magistrații în picioare ascultă pe căpitanul d'Agoust: „Domnilor! Din ordinul regelui am trista datorie de a aresta pe domnul d'Éprémessnil și pe domnul Goelard de Montsalert. Cum nu am onoarea de a-i cunoaște, în numele regelui îi invit să se predea.” „Noi sîntem toți d'Éprémessnil”, răspund în cor magistrații. „Domnule căpitan! Intenționați să întrebuiți forța?”, întreabă președintele. „Aș prefera să nu fac uz de violență, însă ordinul va fi executat, orice s-ar întîmpla. Acord augustului Senat timpul necesar pentru deliberare”.

Pentru a evita o confruntare cu durul căpitan, d'Éprémessnil și Goelard se predau singuri și sînt duși, unul într-o insulă, celălalt într-o fortăreață. Dar acest act de autoritate nu rezolvă proble-

ma, cel mult o complică. Provinciile protestează, uni aristocrați refuză să facă parte din această curte plenară, unele provincii amenință cu revolta, iar curtea plenară nu poate funcționa pentru că nu se poate constitui și pentru că revolta este generală. Amenințat cu spectrul falimentului, Brienne face un apel desperat la popii lui. Dar aceștia sînt foarte generosi în a da sfaturi, dar foarte greoi la dezlegatul pungilor. Ca și nobilii parlamentari, ei cer abolirea curții plenare și convocarea Statelor generale, singurele în măsură să ia hotărîri care să pună capăt crizei financiare. Brienne capitulează. Dacă nici popii lui nu vor să-l ajute, la cine ar mai putea apela? După ce promite convocarea Statelor generale, el cade la 25 august 1788, după ce, prin insuccesul măsurilor pe care le luase, compromisese grav și autoritatea regelui și pe cea a guvernului. În schimb, pentru el această scurtă guvernare se collează cu o avalanșă de clișiguri. Loménie de Brienne este ridicat la rangul de cardinal și primește bogata episcopie de Sens, în locul săracei episcopii de Toulouse. Nepotul este plasat într-o demnitate bine plătită, nora este numită doamnă de onoare a reginei, iar fratele lui, contele de Brienne, este menținut în postul de ministru de război. De remarcat faptul că, în timpul acestor lupte dintre parlamente, nobili și cler, de o parte, și monarhie și guvern, de alta, burghezia a stat în expectativă și poporul indiferent.

Regele apelează din nou la acel magician al finanțelor care este Necker și, silit de evenimente, face ceea ce un monarh cu spirit liberal și reformator ar fi făcut de mult: convoacă Statele generale³ pentru ziua de 5 mai 1789. Zi memorabilă, deoarece ea marchează începutul Revoluției franceze, care va dura zece ani. ■

³ Caletile redactate pentru Statele generale cereau, în imensa lor majoritate, răscumpărarea drepturilor feudale, desființarea acestora contra unor indemnizații, egalitatea în fața impozitelor.

¹ Război civil în Franța între anii 1648 și 1653, izbucnit ca urmare a politicii de întărire a absolutismului și a fiscalității excesive practicate de cardinalul Mazarin (*Magazin istoric*, nr. 6/1975).

² Ambitios, convins de drepturile absolutismului, protejat de contele Du Barry, René Charles de Maupeou, cancelar al Franței, a făcut presiuni asupra lui Ludovic XV să dea un „lit de justice” privind disciplina parlamentară, la 7 decembrie 1770. Parlamentul din Paris, urmat de cea mai mare parte a celor din provincii, a răstos, membrii săi dîndu-și în masă demisia. Atunci Maupeou a hotărît să dizolve Parlamentul, printr-o lovitură de stat, și în noaptea de 19 spre 20 ianuarie 1771 a arestat și exilat prin „lettres de cachet” pe toți magistrații rebeli.

CLIO ÎN CONCURS

După cum am mai anunțat, în acest an, 1987, în care revista noastră a împlinit 20 ani de la apariție, organizăm un concurs special pentru elevi și studenți, aflați acum în vacanța de vară. Așa cum o atestă și rubrica Curier școlar — deschisă în decembrie 1985, la dispoziția cititorilor noștri elevi, studenți și profesori — Magazin istoric are numeroși abonați în școli și facultăți, tatornici și pasionați prieteni ai revistei. Interesului lor pentru istorie le răspundem și prin acest concurs, unde — la sugestia mai multor cititori — am optat pentru o formulă de prezentare diferită de concursurile de până acum. Despre ce este vorba?

Concursul este alcătuit din două serii de întrebări (cite 10 în fiecare serie), care vor fi publicate în nr. 7 și, respectiv, 8/1987. Ambele serii cuprind mai multe întrebări.

Astfel, primele trei întrebări din fiecare serie conțin trei variante de răspunsuri (a, b, c), dintre care doar una este exactă. Trebuie să o alegeți și să o menționați ca atare, prin litera respectivă — a, b sau c.

La următoarele trei întrebări se cere să precizați, prin da sau nu, dacă personalitățile respective existau în anul indicat în dreptul lor, sau dacă se puteau întâlni, făcând abstracție de împrejurări și luând în considerare numai anii în care au trăit.

Ultimele patru întrebări din fiecare serie sunt formulate pe baza unor imagini publicate în Magazin istoric. Ele conțin, fiecare, un element strălucitor, luat — în mod intenționat, la refotografiere — din alte imagini apărute tot în revista noastră. Se cere să identificați acest element nou introdus în fiecare imagine sau să precizați imaginea din care el a fost luat.

Bibliografia concursului este alcătuită din colecția revistei pe anii 1985, 1986 și 1987. Deci, răspunsurile le puteți găsi studiind cu atenție numerele revistei apărute în acest interval de timp.

Precizăm că toate răspunsurile, scrise pe o singură față a unei coli de hirtie și numerotate pe serii, de la 1 la 10, vor fi trimise într-un singur plic, pe adresa Magazin istoric, Intrarea Ministerului nr. 2, Căsuța poștală 1-702, București, cod 70 100, până cel târziu la 10 septembrie 1987 (data ștampilei postale), cu mențiunea Pentru concurs. Scrisorile de participare li se vor atașa cele două taloane, publicate odată cu întrebările în nr. 7 și 8/1987.

În cazul în care numărul de răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, desemnarea câștigătorilor se va face, ca și la celelalte concursuri, prin tragere la sorți. Numele participanților care la răspunsurile trimise vor atașa două sau mai multe serii de taloane

vor fi prezente, firesc, de două sau de mai multe ori în urnă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

Premiul 1	— 1 pick-up
Premiul 2	— 1 aparat radio OLIMPIC
Premiul 3	— 1 aparat foto ORIZONT
Premiul 4	— 1 pick-up
Premiile 5-6	— 2 aparate radio COSMOS 7
Premiile 7-8	— 2 aparate radio SONG
Premiile 9-11	— 3 aparate foto VILIA
Premiile 12-15	— 4 chitare
Premiile 16-20	— 5 aparate radio IRIS
Premiile 21-25	— 5 aparate radio TOP
Premiile 26-35	— 10 aparate foto SMENA 8M
Premiile 36-45	— 10 truse compas
Premiile 46-55	— 10 serviete
Premiile 56-65	— 10 clasoare filatelice
Premiile 66-75	— 10 truse stilou SIRIUS
Premiile 76-100	— 25 seturi diapozitive istorice
Premiile 101-160	— 60 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
Premiile 161-250	— 90 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

O ultimă și necesară precizare: la acest concurs pot participa, bineînțeles, nu numai elevii și studenții, ci toți cititorii revistei.

Iată acum prima serie de întrebări.

Începem, firește, cu primele trei, la care trebuie să alegeți răspunsul din cele trei variante a, b, c.

1. „Formarea Uniunii Tineretului Comunist în 1922, la un an după crearea Partidului Comunist Român — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii — a constituit un moment crucial în istoria mișcării revoluționare de tineret din România. Desfășurându-și activitatea în condiții grele de ilegalitate, înfruntând teroarea, închisorile și ceteodată chiar moartea, tinerii comuniști au ținut întotdeauna sub steagul luptei revoluționare împotriva regimului burghez-mosieresc, pentru eliberarea națională și socială a României”.

La ce dată a avut loc conferința generală de constituire a Uniunii Tineretului Comunist?

- 19-20 martie 1922
- 15-16 martie 1922
- 24-25 martie 1922

2. Luptînd cu deosebit eroism pe frontul antihitlerist, armata română a eliberat de la Marea Neagră și pînă în cadrilaterul Boemiei, de-a lungul a cca 1 700 km, cca 240 000 km² de sub stăpînirea inamică..

Cîte zile au luptat ostașii români pentru dezrobirea celor 3 831 localități din România, Ungaria, Cehoslovacia și Austria, pe care le-au eliberat de sub ocupația Reichului nazist și Ungariei horthyste?

- a) 245
- b) 253
- c) 263

3. Socotit multă vreme pierdut, manuscrisul unei importante scrieri a lui Dimitrie Cantemir a fost aflat în 1984 în colecțiile Universității Harvard (S.U.A.), descoperire prezentată în premieră de revista noastră.

Cum se intitulează lucrarea cantemiriană al cărei manuscris a fost găsit după un stert de mileniu?

- a) Hronicul românilor
- b) Istoria Imperiului Otoman
- c) Descrierea Moldovei

La următoarele trei întrebări, urmează să răspundeți prin d- sau nu.

4. Care dintre aceste personalități trăiau în anul 1700?

- a) Miron Costin
- b) Radu Popescu
- c) Henri Dunant
- d) Bogdan II

5. Dar în 1800?

- a) Samuel Pepys
- b) Constantin Brîncoveanu
- c) Andreas Hofer
- d) Gheorghe Lazăr

6. S-ar fi putut întîlni?

- a) Matei Basarab cu contele de Clarendon
- b) Confucius cu Aristofan
- c) Dimitrie Bolintineanu cu Thomas Edison
- d) Pico della Mirandola cu Bartolomé de Las Casas

Următoarele întrebări sînt alcătuite, cum am arătat, din 4 imagini apărute în Magazin istoric în care — prin procedee fotografice — am introdus, intenționat, elemente din alte imagini, publicate, de asemenea, în paginile revistei noastre între anii 1985-1986-1987. Pentru a găsi răspunsurile: a) trebuie să identificați elementele incluse și să le menționați ca atare sau, b) pornind de la ele, să găsiți imaginea de unde au fost luate.

Deci, atenție! Înainte de a răspunde, priviți bine imaginile.

7. Pentru a scoate apă din fîntînă, această femeie a împrumutat un vas dintr-un celebru tezaur.

Ați identificat tezaurul?

8. Miniatura de mai jos — reprodusă din **Cronica lui Froissart** — redă momentul culminant al răscoalei țărănilor englezi din 1381: asediul Londrei.

Unul dintre personajele din imagine nu putea însă participa la acest episod, căci locul său era în altă vreme și în altă zonă geografică.

Din care imagine vine el?

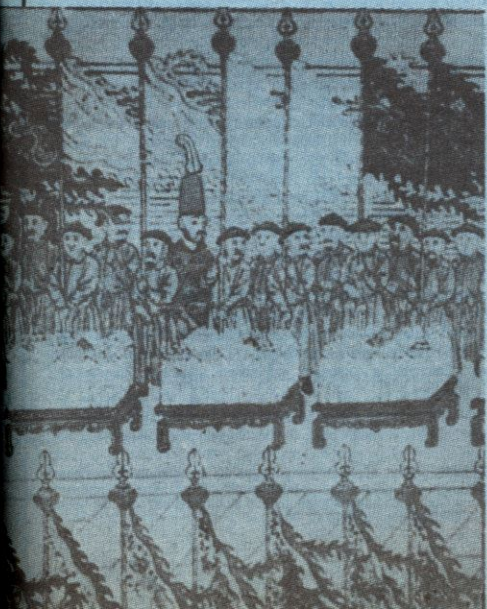
TALON
de
participare
1

9. Cîți autentici meșteri zidari din caietul de modele al lui Radu Zugravul au rămas în această imagine?

10. Printre gările palatului imperial din Beijing s-a strecurat un intrus.

Puteți să precizați din ce imagine „a plecat“?

• CLIO ANUNȚĂ •

PREZENȚE ROMÂNEȘTI ÎNTR-UN ALBUM DE ISTORIE A EUROPEI

„Balcanii aduc, totodată, o dezmințire și o confirmare a rolului istoric de factor de conservare și de arhaism atribuite reliefulor europene meridionale. O dezmințire, căci acest teritoriu accidentat și greu accesibil, dar larg deschis spre nord, a fost străbătut de numeroase neamuri migratoare; populațiile stăpinite de Roma, illiri, traci și celti, au fost transformate din secolul VII e.n. de neamurile sosite din răsărit, care le-au slavizat... Dar cazul cel mai fascinant este cel al românilor: dacii, romanizați, au rezistat în fața neamurilor migratoare care «măturau» cîmpiile. Ei au rămas latini“.

Pasajul este extras din paginile ultimei sinteze elaborate sub coordonarea reputatului și regretatului istoric francez Fernand Braudel, intitulată *L'Europe* și apărută la Paris. Lucrarea — un album, avînd la bază un serial pentru televiziune (Omul european), alcătuit din opt episoade — a fost rodul colaborării dintre Fernand Braudel și cîțiva erudiți specialiști în istoria culturii: Pierre Gou rou, Jean Guilaîne, Massimo Pallottino, Maurice Aymard, Jacques Dupâquier și Folco Quilici.

Locul poporului român în ansamblul istoriei europene este constant reliefat în album, atît prin text cît și prin imagini. Astfel, referindu-se la apariția metalurgiei bronzului pe pămîntul Europei, autorii remarcă faptul că leagănul acestui meșteșug a fost zona Dunării de Jos, așa cum o dovedesc descoperirile din culturile arheologice Gumelnița și Cucuteni¹. Urmărindu-se evoluția popoarelor europene în dinamica lor, se subliniază că unul din cele mai vechi popoare cunoscute în Europa a fost cel al geților.

Albumul cuprinde, de asemenea, excelente fotografii color, ce reproduc imagini ale unor cunoscute mărturii istorice românești — statuia Gînditorului, descoperită la Cernavodă, coiful de aur de la Coțofenești, frescele Vorneșului, ori creații ale sculptorului Constantin Brîncuși — conturînd astfel în mod sugestiv aportul locuitorilor din străvechea vatră carpato-danubiano-ponctică la progresul civilizației pe continentul nostru.

Albumul *L'Europe* — lucrare de sinteză unitară asupra culturii Europei — este o realizare de prestigiu, în cadrul căreia istoria multimilenară a poporului român se integrează în mod armonios.

Radu-Ștefan CIOBANU

¹ Magazin istoric, nr. 4-5/1985, 6/1986.

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

...și acum
aproape 100

Timp de cîteva numere, coloanele destinate Cronicii măruntelor cuprind scurte referiri la istoria Capitalei de acum aproape un secol. Vom stabili această relație în timp cu ajutorul unor însemnări de epocă, al căror autor este Ioan (Iancu) Cerkez (1847-1921). Jurist de profesie, autor dramatic agreat de Titu Maiorescu și unul dintre frecventatorii sedintelor bucureștene ale Junimii, I. Cerkez ne-a lăsat un jurnal cuprinzînd impresii sale despre oamenii pe care i-a cunoscut și evenimentele pe care le-a trăit. Este un jurnal în care nu a notat metodele, ci cu mari intermitențe. Sînt însă în acest document inedit numeroase pasaje care trădeză un observator fin, dublat de un bun povestitor. Mediul din și despre care relatează este cel mai adesea din prim-planul vieții politice și culturale a țării, contactele sale cu această lume stabilindu-se fie prin preocupări, fie prin relațiile de rudenie.

Cele mai interesante pagini din jurnalul pe care singur și l-a intitulat însemnări din viața mea sînt acelea referitoare la marile săi contemporani — oameni politici sau personalități ale culturii românești — cărora, cu un priel sau altul, le-a schițat portretele nu lipsite de interes. Opera sa memorialistică devine una din mărfurile inedite despre istoria Bucureștilor și a României din perioada ce a urmat războiului pentru cucerirea Independenței absolute de stat, cu toate acumulările pe plan economic, politic și cultural care nu revizuirea marele act de la 1 Decembrie 1918: desăvîrșirea statului național unitar român.

Facem loc primelor fragmente, nu înainte de a aduce călduroase mulțumiri doctorului în medicină C. Bălăceanu-Stolnici, care a pus la dispoziția revistei Magazin istoric acest jurnal inedit.

M. ȘTEFAN, I. BULEI

Iată-ne din nou, prin intermediul acestei rubrici, în Bucureștii din urmă cu cinci decenii, după ce în nr. 5 și 6/1987 revista a oferit cititorilor săi o evocare a vieții Capitalei românești în zilele și lunile eroice ale Războiului de Independență de acum 110 ani.

Reluînd firul retrospectiviei noastre istorice, să vedem ce alte evenimente, fapte, întîmplări s-au derulat pe scena bucureșteană în lunile de la mijlocul anului 1937, așa cum au fost ele consemnate în paginile marilor cotidiane ale vremii¹.

Lumea politică este în vacanță, dar „o vacanță politică, agitată“, după cum scrie *Dimineața* din 22 iulie. Problema aflată la ordinea zilei este cea a succesiunii la guvernare. Guvernul liberal, aflat la conducere din ianuarie 1934, dă semne de oboseală. Național-tărăniștii, în opoziție, sînt nerăbdători să ajungă la putere. Pe acest fundal tensionat, se desfășoară la 25 iulie alegerile comunale și județene parțiale, socotite o etapă premergătoare schimbării guvernului. Rezultatele alegerilor exprimă orientarea fermă a maselor populare împotriva grupărilor de dreapta, extremiste, care încercaseră să-și desemneze candidații în această confruntare electorală. „Cetățenii țării... notează același ziar, din 29 iulie — s-au declarat pentru o politică democratică, pentru regimul constituțional și împotriva aventurii la care duce politica dreptei, atît în-lăuntrul cit și înafară“.

Atrăgînd atenția asupra adevăraților susținători ai Partidului național-creștin — una dintre formațiunile politice ale dreptei — ziarul *Dreptatea*, oficiul P.N.T., scrie într-un articol reprodus și de *Lupta* din 17 iulie: „Partidul național-creștin a devenit o sucursală a hitlerismului german, atît în formațiile sale interioare, cît și în aspectele exterioare. Fonduri imense de propagandă au fost puse la bătaie. Partidul național-creștin nu mai este un partid românesc, ci o sucursală a străinătății. Ţelul nemărturisit este înhăma-re României la carul triumfal al politicii externe germane“.

Una din problemele aflate în centrul atenției opiniei publice bucureștene — ca de altfel a întregii țări — o constituie lupta împotriva politicii revizioniste promovată de Ungaria horthyistă, cu sprijinul Germaniei naziste și al Italiei fasciste.

Dezvăluind adevăratul substrat al revizionismului, *Adevărul* din 15 iulie notează: „Revizionismul nu este decît o diversiune. Nobilii [unguri] cer revizuirea tratatelor pentru ca să-și salveze clasa de revizuirii sociale“.

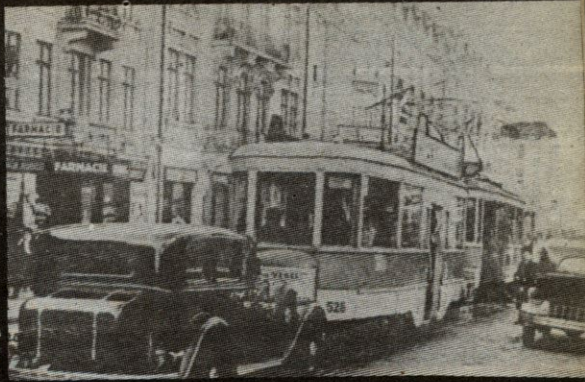
Analizînd cauzele economice și sociale ale revizionismului, ziarul citat scrie în continuare: „Dacă angajezi o discuție mai lungă cu un

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de norme ortografice actuale, scrierea din original.

Noul indicatoare
menite
să reglementeze
claxonatul
pe unele artere
bucurestene
(fotografie
din Realitatea
ilustrată)

Severită rufieră
în Capitala
de acum
cinci decenii

mare proprietar de pământ [din Ungaria] și ești atent la răspunsurile pe care ți le dă, imediat observi că în afară de interesul politic, nu-l tentează nimic din Transilvania. Oamenii aceștia pe care spiritul vremii îi găsește cu mentalitate închisă într-un acvarium, mai mult sînt supărați pe români fiindcă au făcut reforma agrară.

Mulți dintre ei s-ar considera de-a dreptul nenorociți în cazul cînd Ungaria ar primi o porțiune de teritoriu cu moșii expropriate și țărani improprietăriți. Căci își dau perfect seama că un regim social în care marea proprietate este lichidată ar forța printr-o presiune puternică asupra privilegiilor, ciuntindu-le, în cazul cel mai bun. Or, cu așa ceva nu se împacă nobilimea maghiară nici în ruptul capului.

Patriotismul acestei clase — continuă ziarul citat — este de față, iar iubirea față de popor merge exact pînă la interesul marii proprietăți. Mai curînd statele succesorale se pot aștepta la o invitație din partea Budapestei ca să suprimе o răscăală țărănească de pe teritoriul Ungariei, decît acceptarea unei reforme agrare, ceea ce aici ia proporții apocaliptice contra dreptului divin al stăpînitorilor de pământ.

Agenda diplomatică a acestor luni de la mijlocul anului 1937 consemnează noi acțiuni ale României în vederea menținerii unui sistem de alianțe în această parte a continentului, menite să prezeve pacea și dezvoltarea liberă, independentă a statelor.

Astfel, la începutul lunii mai, România participă la conferința parlamentară a Micii Înțelegeri, care se desfășoară la Belgrad. Cu acel prilej, N.N. Săveanu, președintele Adunării Deputaților, prezintă punctul de vedere românesc: „Parlamentele celor trei țări au înțeles că rolul lor este să urmeze dorințele popoarelor ce reprezintă: de aceea la 1 decembrie 1936 a luat ființă Mica Înțelegere parlamentară. Ea dovedește amicitia trăinică ce există între țările noastre și încrederea desăvîrșită ce avem unii în alții. Nu avem revendicări de făcut, înțelegem să trăim în pace, să ne apărăm libertățile și patrimoniul nostru național, pentru care sîntem gata la orice sacrificiu”.

Gelimir Majuranici, președintele Senatului iugoslav, subliniază semnificația politică a reuniunii parlamentarelor din cele trei țări, „dorința de a consolida și mai mult relațiile amicale și personale” spre a „deveni un factor de pace mondial”.

La rîndul său, D. Malypetr, președintele Adunării Deputaților din Cehoslovacia, relevă faptul că „soarta celor trei națiuni este indisolubil legată. Lupta pentru independență și unitatea națională pe care le avem au dovedit că printr-o efortare comună noi putem rezista pînă la urmă presiunii celei mai puternice, în timp ce slăbirea coeziunii noastre ne-ar împinge în mod fatal spre înfrîngere”.

O altă semnificativă manifestare a Micii Înțelegeri are loc la 17 iunie, cînd pe Dunăre, la Cladova, se întîlnesc șefii de guverne ai

1889. 21 ianuarie. A murit bătrînul Wiest¹, cunoscutul nostru violonist. Avea 18 copii și a lăsat arceșul peste o jumătate de veac. Cine nu l-a cunoscut — scur, gros, cu poruca în virful capului, dină din ochi, din cap, făcînd tot felul de strîmbături ca să-și urmeze muzica...

Miercuri. Azi la 10 dimineața, 19 aprilie, pe un timp frumos, a sosit moștenitorul tronului, prințul Ferdinand. Trăsura de gală domnească, descoperită, trasă de niște frumoși cai negri, livelele roșii, mulate în fir. Regele (Carol) și regina (Elisabeta) stau în fund, prințul dinainte, îmbrăcat în uniformă de sublocotenent de linie. Roșu de emoțiune, blond, are în dău mustații și barba; generalii călări primprejur, un escadron de jandarmi înalte, altul pe urmă, prefectul poliției înaltea cortegiului. Toată această pompă, în simțul muzicilor, al urărilor soldaților înșiși pe amîndouă laturile stradelor, a înalțat înec prin Calea Griviței (Tirgovite) spre Palat...

La 15 iunie, pe la 3 ore ziua, s-a stins poetul Eminescu la casa de sănătate a d-ului Sutz. Pînă gîndu-se mai de dimineață de o durere s-a nădădă și nu s-a mai desptat...

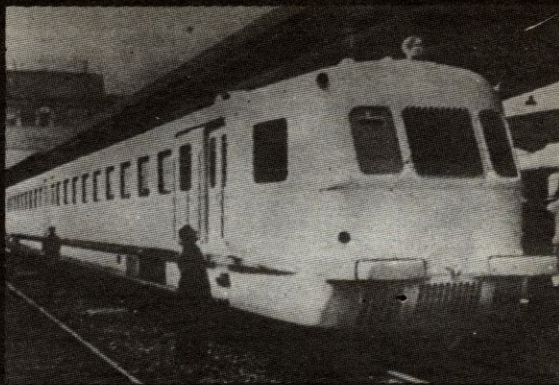
Lucrarea lui, puțin voluminoasă² și nesfrîșită, va marca însă [un moment] în tinăra noastră literatură, căci a dezvoltat orizonturi noi poeziei române...

Avînd în vedere nu numai o simțire adîncă, dar și o instrucție întinsă, el ne înalță mintea și cu

¹ Ludovic Wiest, violonist, născut la Viena în 25 martie 1819, decedat la București la 19 ianuarie 1889. În 1838 a fost adus la București de domnitorul Al. Ghica pentru a organiza orchestra Palatului. În 1859 a fost naturalizat și în 1866 a devenit profesor la Conservatorul din București; a compus piese pentru vioară, muzică de balet etc.

² Autorul are în vedere opera publicată de poet pînă atunci.

**IULIE
1937**

Primul tren
auto-motor
pe linia
București-Constanța

o putere de expresie și în gândire rară, ne arată aleva lumi nevăzute. Pe lângă acestea, o imaginație bogată, strofele lui sînt tablouri vii și nimeni n-a descris ca dînsul în cîteva trăsături de condei voluptuosul farmec al nopților de vară. Spirit însă chinat și trist, prea adăpat de filozofia contemporană. Impresia definitivă e nemângîierea.

Cît de nouă a fost nota adusă de dînsul în literatură se vede din faptul numeroșilor imitatori — nu e colegian [elev de colegiu] să nu încerce să imiteze rîma și felul poetului...

În vara anului acesta, 1890, am pierdut pe marele nostru poet național Alecsandri. S-a stins la moșia lui, Mircești, în vîrstă de peste 71 ani... La el [scrierile] n-a fost un meșteșug, ci o recreație a spiritului, o izvoare naturală și bogată a simțului. O rudă a sa, dl. C. Duca, împunea odată, în spiritualele sale conversații, ca compunerile le făcea deodată și ca pe nerăsuflate, după aceea tăla, scurta, ca într-o vegetație prea abundentă... El a știut să arate și să poetizeze frumusețile țării sale, să exprime farmecul piralelor, al codrilor, al înfloritelor cîmpii din Moldova. Numai el a știut să denființeze legendelor, baladelor, credințelor, aspirațiilor poporului său. El a cîntat redemptarea, el libertatea, el Unirea. El a creat în teatru tipul nemuritor al Cucoanei Chirița, al lui Guliță, al paraponisului, al lui Barbu Lăutarul; el a poetizat pe țărana română, în juna Rodică. El a creat genul nemuritor al admirabilelor sale pastelui. El a cules cel dintîi cîntecele populare și a conservat astfel țării nestemate ca Mîoara și alte balade. În fine, el a găsit accentul cel mai just

celor trei țări, Gh. Tătărascu (România), Milan Stoiadinovici (Iugoslavia) și Milan Hodza (Cehoslovacia). În comunicatul dat publicității, se subliniază „desăvîrșitul acord” al celor trei părți, „precum și dorința lor de a strînge și de a întări legăturile ce unesc cele trei state prin coordonarea sistemelor lor economice, prin dezvoltarea relațiilor lor culturale și prin acțiunea de intensă cooperare în toate domeniile, care corespunde atît de bine spiritului de solidaritate de care sînt atît de adînc însușite cele trei popoare. Ei au confirmat — se arată în continuare în comunicat — scopurile acțiunii politice a țărilor lor, care rămîn neschimbate, menținerea păcii și apărarea hotarelor în cadrul alianțelor și prietenii lor”.

Dintre evenimentele care rețin atenția bucureștenilor, deschiderea Expoziției Universale de la Paris, la 24 mai, prezintă un deosebit interes. La această importantă manifestare internațională, România este prezentă cu un pavilion de marmură, reunind cele mai reprezentative realizări în domeniile industriei, comerțului, artei, meșteșugurilor, turismului etc.

Participarea românească la o astfel de manifestare mondială — scrie *Dimineața* din 16 iunie — datează din 1867, cînd Principatele Unite au fost „reprezentate cu cinste la Expoziția internațională de la Paris”. În 1889, țara noastră a fost din nou prezentă la „grandioasa Expoziție Universală de la Paris, a cărei amintire evocă pînă astăzi magnificul turn Eiffel [inaugurat în acel an]”. Printre atracțiile oferite de pavilionul nostru — multe expozate primind importante distincții — s-a aflat și restaurantul românesc care, atunci, în 1889, „era locul de întîlnire al elitei pariziene și tot acolo au avut loc banchetele oferite de președintele Republicii și presa franceză”.

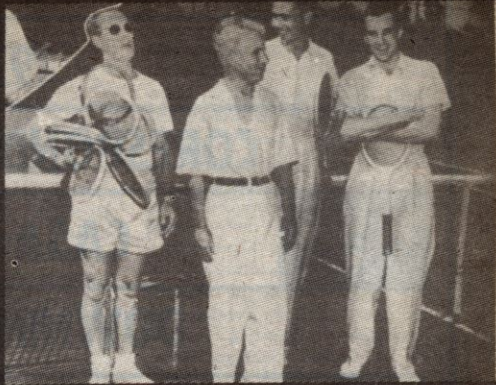
Prezentînd Expoziția — care rămîne deschisă timp de șase luni — *Lumea nouă* din 6 iunie o socotește drept o „manifestație puternică și originală”, „opera guvernului [prezidat de Léon Blum] cu direcție socialistă și a muncitorimii universale”.

Din activitatea Academiei Române, același ziar informează, la 7 iulie, despre achiziționarea unui important fond de manuscrise și tipărituri rare de la M. Gaster, învățat filolog, bun cunoscător al literaturii noastre vechi, stabilit la Londra. Achiziționarea s-a făcut cu sprijinul lui N. Titulescu. „Încă din 1924, relatează ziarul citat, după îndemnul regretatului I. Bianu, d. N. Ciotori, membru de onoare al Academiei, a intrat în tratative cu alt membru de onoare al Academiei, d. M. Gaster, în privința cumpărării colecției de manuscrise a acestuia. Negocierile au ținut mulți ani, din cauza lipsei de a fonduri, pînă ce anul trecut, d. N. Titulescu, dîndu-și seama de absoluta nevoie ce era ca aceste manuscrise să fie aduse în țară, a găsit mijloacele trebuincioase pentru cumpă-

G. Gershwin,
autorul cunoscutului
Rapsodii albastre,
s-a stins
din viață
la 10 iulie 1937,
la Hollywood

Popularul actor
Charlie Chaplin
intr-o ipostază
inedită:
victorios
partida
de tenis

rarea lor". Cedându-le, M. Gaster a pus condiția ca acestea să formeze un singur tot, denumit „Colecția Gaster”. „N. Titulescu, continuă ziarul, ar fi dorit ca să prezinte personal această colecție Academiei. Întoarcerea sa în țară întârziind și spre a nu lipsi pe cercetători de acest bogat izvor documentar, d-sa l-a autorizat pe dl. general Rosetti de a prezenta colecția în numele d-sale”.

Colecția — apreciază ziarul citat — este din cele mai însemnate, catalogul cuprinzând 750 numere (sînt și duplicate). Ea reunește „texte poporane, povești orientale, texte de medicină populară, manuscrise cu conținut istoric, manuscrise religioase (cele mai multe povestiri hagiografice), manuscrise de lexicografie, manuscrise de muzică bisericească, abecedare, aritmetici, gramatici, istorii generale, istorie naturală, mică chirurgie etc. Ele se pun în ordine acum și vor putea fi consultate cu începere de la 1 octombrie viitor”.

Iată, în încheiere, alte cîteva știri care rețin atenția cititorului în iulie 1937 • Laureatii premiilor naționale pentru literatură pe 1937: Otilia Cazimir, Al. O. Teodorescu, D. Nanu, Mihail Dragomirescu, Mihail Sorbu. Sînt acordate, totodată, premiile anuale ale Academiei Române. Printre laureați: A. Sacerdoțeanu, pentru lucrarea *Considerații asupra istoriei românului din evul mediu*; C. Noica: *Concepte deschise în istoria filozofiei lui Descartes, Leibniz și Kant*; Barbu Theodorescu: *Bibliografia N. Iorga*; I. Breazu: *Michelet și românii* • Nicolae Titulescu, fostul ministru de externe român, prezintă la Londra și Oxford conferințele *Despre metodele practice de a păstra pacea existentă, Situația internațională a Europei, Securitatea colectivă, Este de dorit reforma pactului Societății Națiunilor?* • La 19 iunie, diplomatul român este proclamat Doctor Honoris Causa al Universității din Bratislava. • La 20 iulie se stinge din viață marele inventator Guglielmo Marconi. Printre invențiile sale: telefonul fără fir, radiofarul, transmiterea fotografiilor și a imaginilor la distanță. Laureat al premiului Nobel în 1909.

• Clădirea în care a locuit Cuza Vodă la Galați, pe cînd era pîrcălab de Covurlui, va fi transformată în muzeu. • Marele sculptor iugoslav I. Mestrovici este oaspetele Capitalei. • Pe linia București-Constanța se pune în circulație un „tren aerodinamic” rapid. • La Gară de Nord se dau în funcțiune „birouri pentru predarea bagajelor de mînă”. • Valencia găzduiește al doilea Congres al scriitorilor pentru apărarea culturii. În prezidiul reuniunii se află André Malraux, Julien Benda (Franța), Alexei Tolstoi (U.R.S.S.), Anderson Nexö (Danemarca), Antonio Machado, Jose Bergamin (Spania). ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

pentru a immortaliza pe oșteanul român, în Penes Curcanul și Dorobanțul...

Ce răsplătă frumoasă pentru poetul care a simțit agra românește să-și vadă visul cu ochii, gloria trecută reînviată și țara independentă.

Neobosit și tînar chiar la bătrînețe, a compus acea grațioasă plisă plină de versuri frumoase, Fintina Blanduziei.

Am avut fericirea să-l văd de vreo cîteva ori la seratele literare de la domnul Malarescu. De o statură mijlocie, cu o coroană de păr argintiu împrejurul capului, cu o mustață albă, scurtă și groasă, fruntea însă lată. Am văzut în palatul regal de la Sîlna un portret al dînsului făcut de un pictor francez — e de o asemănare frapantă. Era plin de vorbă. O seară întrebă ne-a ținut atenția, spunîndu-ne într-un mod glumeț petrecerile și ceremoniile felibrilor de la Forcalquier în Provence și cum lui toate bancheturile și onorurile care li le făceau, ca la un oaspete și confrate de distincție, nu-l conveneau cîel bătea un vînt pe acolo și erau niște curenți cu totul răcoritori entuziasmului. (Era foarte frîguros și se îngheța mult, țarna nu-l plăcea de fel. Tot de la ruda sa am aflat că avea diferite și numeroase paltoane de diferite grosimi, pentru diferite tenperaturi.)

În altă seară povestea anecdotă din timpul fugii lui în Bucovina, la 1848, cum a fost primit în patriarhală casă Hurmuzaki¹ și cum după ce a trecut de holera atunei l-a fost frică...

¹ Denumire luată de poezii provenșali (care-și scriau opera în dialect).

² Magazin istoric, nr. 1/1974.

1939-1945.

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Problemele Pacificului și ale Extremului Orient au început să ocupe un loc tot mai important în corespondența celor doi lideri anglo-saxonii¹, pe măsură ce politica agresivă a Japoniei se intensifică. Roosevelt încă mai spera că Japonia va ataca U.R.S.S. și nu își va mai continua expansiunea în Asia de sud-est. La 15 octombrie 1941, el i-a trimis o scrisoare lui Churchill strict personală, scrisă de mână, prin Louis (Dicky) Mountbatten, membru al familiei regale britanice și prieten atît cu Roosevelt, cît și cu Churchill. Aceasta venise în S.U.A. pentru a ajuta personalul tehnic de la șantierul naval din Norfolk la repararea purtătorului de avioane britanic „Ilustrious”:

„Dragă Winston,

Mountbatten a fost cu adevărat de folos oamenilor noștri din marina militară. El vă va povesti despre vizita sa la flota din Hawaii. Situația cu Japonia s-a înrăutățit în mod cert și cred că japonezii se îndreaptă spre nord; cu toate acestea, însă, dumneavoastră și cu mine avem două luni de respiro în Orientul Îndepărtat.

¹ Continuăm publicarea altor mesaje dintre Churchill și Roosevelt (Magazin istoric, nr. 4-6/1987), extrase din cele trei volume apărute la New York, în 1984, sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

Dicky vă va spune despre o posibilitate pe care să o examineze oamenii dumneavoastră, urmînd să fie folosită numai dacă Pétain va dispărea, iar Weygand va face jocul nostru². Aș dori să vă revăd!

Al dumneavoastră credincios, [semnat] Franklin D. Roosevelt”.

Roosevelt s-a înșelat asupra perspectivelor situației din Franța, despre care în tot timpul războiului nu a reușit să aibă o imagine veridică, fapt ce a determinat evaluări greșite și chiar crize în raporturile americano-franceze, fie că era vorba de regimul de la Vichy, fie de Franța liberă condusă de generalul de Gaulle³.

Cît privește Japonia, președintele a încercat să prevină un conflict, ignorînd pînă în ultimul moment atacul japonez, presat de altfel și de militari, care-i cereau un răgaz cît mai mare, pentru a putea recupera rămlinerea în urmă a S.U.A. din punctul de vedere

² Roosevelt spera că Pétain să se retragă de la conducerea regimului de la Vichy, iar Maxime Weygand, comandantul forțelor acestui regim din Africa de Nord, să permită forțelor anglo-americane ocuparea Dakarului și a altor sectoare ale Africii de Nord franceze.

³ Magazin istoric, nr. 9-12/1984, 1-2/1985; 9/1983.

al pregătirilor de război. Politica Departamentului de Stat — arată istoricul american Gordon W. Prange⁴ — consta în „a se agăța de cel mai mic pai”, pentru a cîștiga timp și a prelungi convoririle. De la 21 la 25 noiembrie, secretarul de stat Cordell Hull și colaboratorii săi au depus eforturi disperate pentru a întîrzia cu cîteva săptămîni sau măcar cu cîteva zile izbucnirea conflictului. Dar președintele Roosevelt și toți consilierii săi erau pe deplin conștienți de iminența unui război cu Japonia. La 24 noiembrie 1941, președintele l-a informat pe primul ministru englez despre un *modus vivendi*, pe care vroia să-l propună ambasadorului japonez la Washington. Dar, de data aceasta, el i-a transmis lui Churchill o apreciere mai realistă, adăugată de mîna pe un text pregătît de Cordell Hull: „Acesta mi se pare a fi o propunere echitabilă pentru japonezi, dar acceptarea sau respingerea ei este, de fapt, o problemă care ține de politica internă a Japoniei. Nu am prea multe speranțe și trebuie să fim cu toții pregătiți pentru necazuri mari, cîrind posibile”.

Zarurile erau aruncate

Atitudinea lui Churchill față de Japonia părea ambiguă, oscilând între fermitate și spirit conciliator. Dar, în fapt, exista o anumită consecvență în poziția primului ministru. Principala sa preocupare era Europa, ceea ce a și determinat oscilațiile sale față de Japonia. Recomandând americanilor fermitate față de Japonia, el se gîdea la menținerea posesiunilor britanice în Extremul Orient, dar mai ales la antrenarea americanilor în război, în general, ceea ce desigur i-ar fi implicat direct, inevitabil, și în operațiile din Europa.

La 26 noiembrie 1941, Churchill răspundea la înfrumusețarea lui Roosevelt privind acel *modus vivendi* sugerat de americani în relațiile cu japonezii, în termeni pe care oficialitățile americane i-au calificat drept „călduți”: „Am primit astăzi seară mesajul dumneavoastră despre Japonia. De asemenea, relații complete din partea lordului Halifax privind convorbirile și contra-proiectul dumneavoastră pentru Japonia, asupra cărora ministrul de externe a transmis unele comentarii. Desigur, dumneavoastră vă revine să vă ocupați de această treabă, iar noi, cu siguranță, nu dorim încă un război. Există însă un punct care ne îngrijorează. Ce se întîmplă cu Cîan Kai-Si? Nu cumva e finit la o dietă prea severă? Îngrijorarea noastră este în legătură cu China. Dacă ea se prăbușește, pericolele care ne pîndesc pe amîndoi ar crește imens. Sîntem siguri că grija Statelor Unite față de cauza chineză vă va călăuzi acțiunea. Avem senzația că japonezii nu sînt deloc siguri pe ei”.

¹Cîan Kai-Si (Jiang Jieshi) s-a opus oricărei concesiї față de japonezi, temîndu-se că regimul său se va prăbuși, în cazul unui compromis americano-japonez, temere de altfel împărtășită și de Roosevelt, și de Churchill. Pînă la urmă, tocmai această teamă și-a exercitat influența și, împreună cu alți factori, a făcut S.U.A. să nu mai prezinte Japoniei propunerea privind un *modus vivendi*.

La 30 noiembrie, Churchill a revenit cu o propunere mai veche: un avertisment ferm adresat Japoniei de S.U.A., Marea Britanie și țările Commonwealthului: „Mi se pare că rămîne nefolosită o metodă importantă pentru evitarea războiului dintre Japonia și țările noastre, anume o declarație simplă, secretă sau publică, cum se va considera mai bine, că orice nou act de agresiune din partea Japoniei va duce imediat la cele mai grave consecințe. Îmi dau seama de dificultățile pe care le aveți din punct de vedere constituțional, dar ar fi tragic dacă Japonia ar aluneca în război prin depășirea limitelor, fără să i se fi atras atenția, clar și răspicat, asupra caracterului grav al unui nou pas agresiv.

Vă rog să examinați posibilitatea ca, la un moment pe care îl considerați potrivit și care poate fi foarte apropiat, dumneavoastră să spuneți că «orice nouă agresiune japoneză vă va obliga să ridicați cele mai grave probleme în fața Congresului», sau altceva de genul acesta. Noi am face, desigur, o declarație asemănătoare sau ne-am alătura unei declarații comune și, în orice caz, vom lua măsuri pentru a ne sincroniza acțiunile. Iartă-mă, iubite prieten, pentru că îndrăznesc să insist asupra unui asemenea curs, dar sînt convins că el ar putea avea efect și preveni o întristătoare extindere a războiului”. Dar, la acea dată, conducerea japoneză aruncase deja zarurile.

Blitzkriegul lui Hitler eșuează. În fața rezistenței eroice a trupelor sovietice invadatorii hitleristi se împotmolesc

Nava care nu poate fi scufundată

„În seara zilei de duminică 7 decembrie 1941, luam masa la Chequers împreună cu Averell Harriman, notează Churchill în memoriile sale. Am răscuit butonul micului meu aparat de radio; tocmai începuse buletinul de știri de la ora 21, care dădea numeroase detalii despre luptele de pe frontul rusesc și de pe cel britanic din Libia, urmate de câteva fraze în legătură cu un atac al japonezilor asupra unor nave americane din Hawaii și asupra unor nave britanice din Indiile olandeze... M-am ridicat de la masă, am străbătut holul, îndreptându-mă spre încăperea unde era instalat biroul permanent. Am cerut legătura cu președintele. Două, trei minute mai târziu, Roosevelt era la celălalt capăt al firului: «Domnule președinte, ce e cu Japonia?» «Este cât se poate de adevărat, a răspuns el. Ne-au atacat la Pearl Harbor. Acum sîntem cu toții în aceeași barcă...» Am intervenit din nou și am spus: «Aceasta simplifică, desigur, lucrurile. Domnul să vă aibă în pază», sau ceva în sensul acesta.

Sper că nici un american nu-mi va lua în nume de rău dacă recunosc, continuă Churchill în memorii, că a fost o mare bucurie pentru mine să știu Statele Unite alături de noi. Nu am pretenția că apreciam la justa ei valoare puterea militară a Japoniei, dar îmi dădeam seama că Statele Unite intraseră în război pînă în gît și trebuiau să-l poarte pînă la capăt. Deci, în cele din urmă, învinsesem!»

La 8 decembrie 1941, s-au reluat comunicările obișnuite. Roosevelt i-a transmis lui Churchill: «*Senatul a adoptat declarația extraordinară de război cu 82 voturi, nici unul contra, iar Camera a adoptat-o cu 388 voturi pentru, unul*

contra». Astăzi sîntem în aceeași barcă cu voi și cu popoarele din Imperiu. Este o navă care nu va putea și nu va fi scufundată». Pînă la urmă, mai importantă decît telegramele care traversau Atlanticul, în decembrie 1941, s-a dovedit a fi o scrisoare a lui Churchill către Roosevelt, prin care primul ministru și-a dat oficial acordul de a colabora cu Statele Unite, pentru punerea la punct a bombeii atomice. Frederick L. Hovde, care răspundea de filiala londoneză a Oficiului de cercetare științifică și dezvoltare, începuse deja discuțiile asupra unei asemenea colaborări cu ministrul de interne britanic, Sir John Anderson, și cu consilierul științific al lui Churchill, lordul Cherwell (Frederick Lindemann).

„*Iubite domnule președinte, Vă mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea dumneavoastră din 11 octombrie, cu privire la Mayson*». Nu mai trebuie să vă asigur că sîntem dornici să colaborăm cu administrația Statelor Unite în această problemă».

Temîndu-se că agresiunea japoneză va concentra atenția S.U.A. asupra teatrului de război din Pacific, Churchill a insistat pentru o nouă întîlnire cu Roosevelt. Deși acesta din urmă și mai ales consilierii lui (care se temeau că Churchill îl va atrage pe Roosevelt într-o strategie care va servi numai țelurile britanice) doreau să amîne întîlnirea (după cum o vedesc o serie de ciorne de mesaje neexpediate), președintele a acceptat ca întîlnirea să aibă loc în decembrie, la Washington (se va desfășura între 22 decembrie 1941 și 14 ianuarie 1942).

¹ Este vorba despre deputata Jeanette Rankin, care a votat astfel din principiu. Ea votase și împotriva declarației de război din 1917, în singura legislatură cînd mai fusese membră a Congresului.

² Cooperarea științifică și tehnică anglo-americană începuse încă din vara anului 1940, ca urmare a unei propuneri britanice de a împărtăși americanilor cunoștințele britanice cu privire la radar. Ulterior, progresele realizate de Marea Britanie în domeniul fisiei nucleare l-au determinat pe Roosevelt să sugereze o cooperare între cele două țări și în acest domeniu. Mayson este unul din numele codificate ale proiectului anglo-american privind bomba atomică (Magazin istoric, nr. 8-9/1975).

După cum se știe, prima conferință de la Washington (nume codificat „Arcadia”) a fost consacrată în principal problemelor militare. În cadrul ei a fost adoptată „Declarația Națiunilor Unite”. Într-un memorandum conținînd principalele elemente ale poziției britanice, predat președintelui Roosevelt de către Churchill, primul ministru britanic caracteriza situația militară a momentului: „*Eșecul și pierderile suferite de Hitler în Rusia reprezintă elementul de primă importanță al războiului, în acest moment. Nici nu se poate spune cît de mare va fi dezastrul pentru armata germană și pentru regimul nazist. Acest regim a trăit pînă acum de pe urma unor succese obținute ușor și cu puțină cheltuială. În locul a ceea ce el a crezut că va fi o victorie rapidă și facilă, este confruntat acum cu șocul unei ierni de mîcel și de consumare pe scară largă a carburanților și echipamentului*».

Nici Marea Britanie și nici Statele Unite nu au de jucat vreun rol în aceste evenimente, cu excepția faptului de a asigura trimiterea, neabătută și punctuală, a furniturilor promise. Numai în acest fel ne vom menține influența asupra lui Stalin și vom fi în stare să încadrăm vigurosul efort militar al Rusiei în contextul general al războiului».

Caricatura din Miami Daily News

Conferința de la Washington a adoptat, de asemenea, măsuri pentru asigurarea unității de comandă pe diferitele teatre de război. Printre altele, s-a adoptat o hotărîre cu privire la comandamentul unificat americano-anglo-olandez-australian pentru Pacificul de sud-vest.

³ Declarația, care a fost semnată de reprezentanții a 26 state, inclusiv U.R.S.S., în ziua de Anul nou 1942, reafirma în general principiile Cartei Atlantice și, totodată, hotărîrea statelor semnatare de a înfrînge „hitlerismul” (Magazin istoric, nr. 6/1985).

Australia, care în repetate rânduri se plînsese că nu este tratată pe picior de egalitate de către S.U.A. și Marea Britanie, insistă ca publicarea știrii privind crearea acestui organism să se facă simultan cu crearea lui. Dar Churchill, care avea o teribilă înclinație spre a folosi presa ca o armă care să contribuie la impresiunea adversarilor coaliției antihitleriste, nu avea răbdare să păstreze secretul pînă la organizarea propriu-zisă.

Încă la Washington, la 3 ianuarie 1942, i-a trimis președintelui o notă scrisă de mînă care, deși se referea la o problemă relativ secundară, este totuși caracteristică pentru asperitățile dintre Australia (și alte puteri mai mici) și aliații săi mai puternici: „Mi se pare că această chestiune [comandamentul unificat americano-anglozo-olandez-australian] nu mai poate fi ținută în secret. Propun ca declarația alăturată să fie dată publicității în jurul orei 14.00, ceea ce va permite să fie prinsă în zădărnice de dimineață și de seară din Statele Unite și să o aibă și zădărnice britanice pentru dimineața dimineața.

Pentru ora Australiei, nu am soluție pentru că pămîntul continuă să se rotească”.

În timpul conferinței de la Washington, Churchill a aflat că guvernul S.U.A. a limitat vânzările de petrol pentru Spania. Primul ministru era îngrijorat că această măsură îl va împinge pe Franco la o cooperare mai strînsă cu Germania. În acest sens, el i-a trimis o notă lui Roosevelt, prin Harry Hopkins, redactată în termeni plastici:

„Vă rog să aveți amabilitatea de a examina posibilitatea să trimiteți ceva morcovi raționalizați¹ pentru uzul adonilor², ca să ajutați la prevenirea unor necazuri în Gibraltar. Fiecare zi în care putem folosi portul este un câștig, în special înînd seama de alte idei³ pe

care le-am discutat. Mi s-a spus că nu aveți decât să-i spuneți o vorbă lui Wallace⁴. WSC”. Tot în cursul Conferinței de la Washington, Churchill s-a deplasat la Palm Beach, statul Florida. În aparență, călătoria a fost programată pentru odihna primului ministru. De fapt, Churchill a considerat că este mai bine să nu stea prea mult pe capul lui Roosevelt. Deși vizita în Florida a fost ținută secretă, în ziua sosirii lui Churchill, într-un ziar local a apărut o caricatură, reprezentînd doi bărbați supraponderali și mai în vîrstă, care se prăjesc la soare pe plajă. Sub ea era publicat textul: „Numai prin muncă tenace se poate câștiga acest război. Să o ținem tot așa, zi și noapte”. Ca urmare, Churchill i-a scris lui Roosevelt din Florida: „Am fost salutați la sosire de un extras dintr-un ziar local (Miami Daily News, din 5 ianuarie 1942). Ceea ce arată că toate eforturile pe care le-ați făcut pentru menținerea secretului au fost în van”. În cursul convorbirilor de la Casa Albă, se pare că Roosevelt l-a rugat pe Churchill să-i dea autografe pe două dintre cărțile sale, aflate în biblioteca personală a președintelui. Prima — pe volumul *Arms and the Covenant: Speeches by the Right Hon. Winston S. Churchill, C.H.M.P.* (1938), a doua pe *The River War*, vol. I, (1900). La prima lucrare, Churchill a scris: „Dedicată de Winston S. Churchill, la 1 ianuarie 1942, în momentul semnării Declarației Națiunilor Unite”, iar pe cealaltă: „Dedicată președintelui Franklin D. Roosevelt de Winston S. Churchill. În momentele grele din ianuarie 1942”. ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

⁴ Henry Wallace, vicepreședintele american în al treilea mandat al lui Roosevelt, era și șeful Consiliului pentru război economic.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **DOCUMENTE DIN ISTORIA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE DE TÎNERET DIN ROMÂNIA. VOL. II (1922-1933)** (sub egida Institutului de studii istorice și sociopolitice de pe Îngăz C.C. al P.C.R.; C. Petculescu — coordonator, Gh. Sbirnă, Marin C. Stănescu, Gheorghe I. Bodea, Olimpiu Matichescu).

Editura politică, București, 1987. 364 pp., 21 lei; 165 acte și materiale de arhivă, în mare parte inedite.

● **Ștefan Lache, Gheorghe Tuțu — LA ROMANIA ET LA CONFERENCE DE LA PAIX DE PARIS (1946).**

Editura Academiei R.S.R., București, 1987, 245 pp., 23 lei; activitatea politică și diplomatică desfășurată de delegația română la Conferința de pace de la Paris, din 29 iulie-15 octombrie 1946. (Ediția în limba română a cărții a apărut la Editura Dacia, în anul 1978.)

● **Dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantin, dr. Mihai Ionescu — KETSZAZ NAPPAL KORABBAN. ROMANIA SZEREPE A MASODIK VILAGHABORN MEGROVIDITESBAN.**

Editura Kriterion, București, 1986, 248 pp., 19 lei; ediția în limba maghiară a cunoscutului monografii 200 zile mai devreme privind contribuția armatei și poporului român la grăbirea sfîrșitului războiului mondial (vezi și Magazin istoric, nr. 8/1981).

● **ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE. MEMORIILE SECȚIEI DE ȘTIINȚE ISTORICE. SERIA IV, TOMUL IX.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1987, 195 pp., 17 lei; studii și comunicări susținute în anul 1984 în cadrul acestei secții a celui mai înalt for științific al țării.

¹ În contextul englez, morcovii aveau sensul unui stimulent material.
² Particula de noblete a aristocrației spaniole.

³ Referire la proiectele de invazie în Africa de Nord, pentru realizarea cărora era necesară o atitudine spaniolă de neutralitate binevoitoare.

BORȘA — INCURSIUNE ISTORICĂ

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

De la Sighetul Marmației, de-a lungul liniei ferate, întretăiată deseori de încintătorul curs al râului Vișeu, înfilnești numeroase așezări cu nume ce amintesc de vremea voievodatului maramureșean al lui Bogdan. Ultima dintre ele pe firul acestei văi, dincolo de care se înalță munții acoperiți de codri seculari de brad, este orașelul Borșa, — cea mai importantă stațiune balneo-climaterică a Maramureșului. O stațiune tinărară, creată în anii orinduirii socialiste, când frumuseților dintotdeauna ale acestor locuri li s-au adăugat amenajări turistice moderne: hoteluri și vile, unități de alimentație publică și construcții destinate activităților cultural-sportive, asigurând — tot timpul anului — unui mare număr de vizitatori, de pe întregul cuprins al țării, excelente condiții de odihnă, recreere și tratament, ca și pentru practicarea sporturilor de sezon. Să notăm, de exemplu, că în ultimii ani, aici a fost amenajată, între alte dotări destinate schiorilor, o trambulină olimpică și este în curs de instalare o linie pentru transport pe cablu.

Situată la 850 m altitudine, între Munții Rodnei și Munții Maramureșului, Borșa beneficiază de un cadru natural deosebit de pitoresc, a cărui frumusețe a fost deseori subliniată, în relatări din diverse epoci. Călătorii au rămas impresionați cu deosebire de mărimea și frumusețea munților, pe care le-au consemnat în relatările lor. „Munții Maramureșului — scriau, în raportul lor, solii Michaly Bay și Gaspar Papay, trimiși ai lui Francisc II Rakóczy la hanul Crimeei Ghazi Ghiraf III — au, de la Borșa pînă la Cimpulung [Moldovenesc] 15 mile bune [o milă ungurească măsoară aproximativ 14 800 m]”. „Aceștia — nota un alt călător, care i-a străbătut, slovacul Daniel Krmann, trimis în solie la regele Suediei, Carol XII, aflat pe atunci în tabăra de la Tighina — sînt vestiții munți moldovenesti [adică făcînd legătura cu Moldova] ..., deseale torente deosebind văile lor, care

sînt vrednice de amintire nu numai pentru unda lor rece, dar și pentru mărimea apelor, ce curg între culmi foarte înalte”. „Noi — scria la începutul sec. XVIII Johann Wendell Bardili, ofițer suedez în armata lui Carol XII — am suit cîțiva munți de aceștia și ni se părea întotdeauna că unul e mai înalt, ca celălalt, pînă cînd pînă la amiază, iarăși am ajuns într-o vale fermecătoare, prin care curge un pîrîiaș frumos. Ne-am așezat sub umbra copacilor, ca să ne bucurăm de odihnă și să ne mai înviorăm puțin, și în această privință pîrîiașul plăcut a făcut minuni. Regiunea aceasta era atît de plăcută, încît am stat aici două ore și apoi cu părere de rău am părăsit acest loc încintător”.

Nu mai puțin a rămas impresionat călătorul suedez de Valea Izei, despărțită doar de o culme de munte de aceea a Vișeului: „Pe sub munte este o vale, care la început este largă de cîțiva pași abia; la capătul ei izvorăște un pîrîiaș, care în valea aceasta crește din ce în ce mai mult, pînă ajunge la urmă un rîu adevărat, pe care localnicii îl numesc Iza... În valea aceasta a trebuit să trecem peste Iza, cea amintită mai sus, de patruzeci de ori, adică de cîte ori își schimbă mersul... Este de mirare cît de mult crește apa aceasta într-un timp așa de scurt, căci la izvor nu-i mai lată de trei degete, iar după o oră ajunge la foalele calului”.

Vechi sat românesc, făcînd parte din cnezatul „de vale” al lui Bogdan, domni-torul descălecător al Moldovei, Borșa, amintită în anul 1365 împreună cu alte sate ce făceau parte din „moșia” Cuheia, aparținătoare voievodului ce lupta împotriva coroanei ungare, era încă din evul de mijloc renumită pentru împrejurimile sale frumoase și pentru „aerul ei sănătos” — cum remarcă Daniel Krmann. Acest călător este, de altfel, și cel dintîi „pacient” despre care știm, din izvoarele scrise, că a beneficiat de elementele curative ale aerului de la Borșa. Pe drumul întoarcerii din

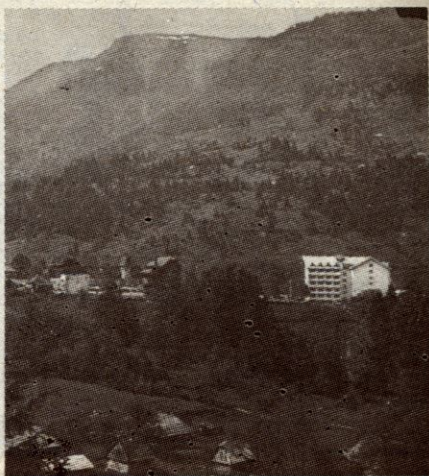
tabăra lui Carol XII, solul slovac se îmbolnăvise de dizenterie, suferință ce i s-a agravat prin „tratamentul” aplicat de însoțitorul său, Mayerfeld — tratament ce consta în cât mai multe ...zemuri dulci, zahăr și struguri uscați. Cașul fiert în lapte, ciorba pe care, cu dărnicie, i le-au oferit localnicii și „aerul sănătos” de care aminteam mai sus l-au vindecat de îndată, spre uimirea însoțitorului său.

Ospitalitatea a constituit, de altfel, dintotdeauna o trăsătură distinctă a oamenilor acestor locuri, cuvinte de laudă la adresa locuitorilor avînd și suedezul Bardili: „Seara am poposit într-un sat [Dragomirești, nu departe de Borșa], unde am fost tratați ca niște prinți”; „nu ne-am interesat de palate luxoase”, notează mai departe călătorul amintit, arătînd că s-a mulțumit cu adăpostul oferit de frumoasele case ale sătenilor. Dar ceea ce l-a impresionat cel mai mult pe ofiterul regelui, suedez a fost graiul românesc al localnicilor, atît de asemănător cu latina, încît și-a notat cîteva expresii: „formosa casa”, „lapte doltsche”, „apa de la Fontaine” (adică, „frumoasă casă”, „lapte dulce”, „apă de la fîntînă”).

La Borșa erau cunoscute, chiar din aceaștă perioadă, și izvoare de apă minerală. Un alt călător din epocă, ungurul Pál Raday, ieșind din Borșa pentru a se îndrepta spre pasul Prislop, și-a umplut, înainte de a începe traversarea muntelui, trei ulcioare cu apă minerală.

Un izvor, cu apă feruginoasă, carbogazoasă, se află la aproximativ doi kilometri de stațiune, punerea lui în valoare terapeutică urmînd să se facă în viitor.

Numărînd mai mult de șase veacuri de istorie, Borșa oferă numeroșilor turiști, veniți la odihnă, și obiective de interes istoric și cultural. Un emoționant monument se află la Moisei, localitate învecinată cu Borșa, fiind ridicat în memoria victimelor masacrului săvîrșit aici, în anul 1944, de horthyști, în timpul vremelnicei lor stăpîniri asupra nordului Transilvaniei. La răsărit de Borșa, chiar la intrarea în pasul Prislop, o placă memorială amintește că aici s-a desfășurat, în anul 1717, episodul eroic al luptei țărănilor maramureșeni, conduși de Popa Lupu din Borșa, împotriva năvălitorilor tătari — în ultima lor incursiune întreprinsă în Transilvania. Să amintim, totodată, că pasul Prislop a constituit din cele mai vechi timpuri o punte de legătură între românii maramureșeni și moldoveni: pe aici a trecut „Dragoș vodă și-a lui ceată” și tot pe aici, a pornit, un deceniu și jumătate mai tîrziu, Bogdan I, întemeietorul statului feudal de sine stătător Moldova. Anual, între 3 și 10 august, în acest decor natural deosebit, are loc festivalul folcloric

Moderne construcții turistice în străvechia țară românească a Maramureșului, finut renumit pentru ospitalitatea oamenilor săi

interjudețean „Hora de la Prislop” — manifestare de mare amploare, admirabilă sinteză a spiritualității populare maramureșene, simbolizînd întîlnirile și contactele neîntrerupte, de-a lungul timpului, între românii din toate provinciile carpatine. ■

Interiorul unei case dintr-un sat maramureșean

În fața cetății Kadeș

Ramses II urcă pe tronul Egiptului în anul 1298 î.e.n. Domnia lui, care durează 67 ani, este una dintre cele mai prestigioase din istoria văii Nilului. Sînt 67 ani de izbînză și de pace îndelungată. Ea rămîne un model în memoria egiptenilor. 140 ani mai tîrziu, Ramses IV va înscrie următoarele cuvinte pe o stelă din orașul Abidos, în Egiptul mijlociu, stelă dedicată zeului Osiris și datînd din al patrulea an al domniei lui: „Dăruiește-mi viață lungă și domnia strălucită pe care i le-ai merit lui” [Ramses II].

Ca un prim gest politic, Ramses II se instalează la fruntariile Asiei. Memfis și Teba erau capitalele de pînă atunci ale unui Egipt care anexase teritorii africane și asiatice, cu un statut înfructivă federal, sub hegemonia faraonului Ramses II. De acum, capitala va fi un nou oraș, situat la hotarele asiatice ale Egiptului, un oraș pe jumătate african, pe jumătate asiatic.

Noua capitală se va numi „Casa lui Ramses-cel-îubit-de-Amon” — izbînzile sale sînt mărețe, prescurtat deseori în Per-Ramses. În jurul palatului de vară construit de Ramses I, la începutul sec. XIV î.e.n., fostă reședință a lui Sethi I, Ramses II poruncește să se ridice o vastă așezare, cu vile și grădini, clădiri administrative și temple. Acolo vor fi cantonate armata de uscat și marina, aproape de zona de operații asiatice. Pămîntul Deltei Nilului este fertil, vînat și pește se găsesc din belșug, prin urmare aprovizionarea orașului se face cu ușurință.

Localizarea precisă a Per-Ramsesului a provocat numeroase discuții: să fi fost oare Tanis, Avaris, Pelusium, Goshen, El Kantara? În orice caz, așezarea nu se afla departe de Tanis, dacă avem în vedere numeroasele statui uriașe ale lui Ramses II, descoperite în acest oraș. Per-Ramses este o capitală politică, departe de Teba, care va deține de

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

ÎN EGIPTUL LUI RAMSES II

CLAIRE LALOUETTE

Multimilenara istorie a Egiptului antic a cunoscut 26 dinastii, despre care izvoarele documentare ne-au transmis liste amănunțite de faraoni. Pe temelul acestor izvoare s-a putut stabili că Ramses II făcea parte din dinastia XIX, denumită și tebană (după Teba, numele Capitalei), care vreme de peste un veac (1320-1200 î.e.n.) a dat țării regi de seamă. Cînd Ramses II s-a încoronat, la Teba, Egiptul parcursese aproape două milenii de viață statală. În fertila vale a Nilului, agricultura făcuse progrese remarcabile, piramidele și Sfinxul străluciau de peste 1 600 ani malurile bătrînului fluviu. Fiu al faraonului Sethi I, căruia i-a continuat politica, Ramses II a dat imperiului o nouă strălucire între statele Orientului Apropiat, ridicînd civilizația egipteană pe o treaptă și mai înaltă.

Reproducem în continuare, cu titlul și subtitlurile redacției noastre și într-o formă prescurtată, un fragment din lucrarea egiptologului francez Claire Lalouette, intitulată *L'Empire des Ramses* și apărută în 1985 în editura Fayard. Versiunea românească a cărții se află în pregătire la Editura Meridiane.

În imagine: trupă de arcași egipteni din vremea lui Ramses II.

acum înainte rolul de capitală religioasă. Îndepărtarea puterii regale de importantul cler al lui Amon constituie un gest pozitiv înfăptuit de Ramses, început însă de predecesorii lui, încă din vremea lui Horemheb (1320-1308 î.e.n.). În sfârșit, Per-Ramses asigură, cu vigilență, paza întregului imperiu și a văii Nilului. Este un oraș prosper, înconjurat la vest și la nord de „apele lui Re” (unul dintre brațele rășăritene ale Nilului), iar la sud și est de un canal denumit „apele lui Avaris”. În felul acesta, cetatea beneficiază de un sistem natural de apărare. La sud, portul, la care se ajunge cu ușurință din Mediterana (grație brațelor Nilului și canalelor), permite ancorarea navelor. Cantonamentele militare, repartizate în cele patru puncte cardinale, sînt gata să asigure o eventuală apărare, de oriunde ar fi venit primejdia. Spre nord-est se află palatul regal (mărit considerabil de Ramses II) și reședințele oficiale, iar spre sud-vest cartierul meșteșugarilor, restul orașului întinzându-se la sud și est.

În 1298 î.e.n., cînd Ramses II urcă pe tron, situația din Asia este amenințătoare. Regele hitit Muwatalli a încheiat alianțe cu popoarele din Asia Mică și din Siria de Nord, constituind astfel, în fața Egiptului, un redutabil bloc, supus hegemoniei sale politice. Pe de altă parte, statul hitit își întoarce tot mai des privirile spre mare, făcînd comerț cu popoarele de pe litoral și din insulele Mării Egee și rivalizînd astfel cu politica egipteană de hegemonie în Mediterana. Confruntarea dintre Egipt și hitiți devine inevitabilă. Cei doi suverani încep, prin urmare, să facă pregătiri în acest scop. Ramses își întărește armata, în vederea marii ofensive pe care o va declanșa.

În acest timp, Muwatalli organizează o foarte vastă coaliție cu prinții din Asia Mică și Siria de Nord. Mergînd uneori pînă la a cumpara alianțe, el grupează în jurul lui soldații a peste 20 semintii. Întîlnirea dintre cei

doi are loc în nord, în fața cetății Kades. Acolo Muwatalli se confruntă cu un prinț eroid: „Majestatea Sa e ca un zid ocrotitor pentru soldații săi, o pavăză în ziua bătăliei, e un arcaș fără pereche... Planurile pe care le întocmește duc la izbîndă, poruncile date sînt perfecte, iar cuvîntul lui este întotdeauna cel mai potrivit”. Astfel se exprimă scribul Pentaur, despre faraonul său, la începutul unui lung poem consacrat bătăliei. Uneori acesta pare să aibă accente homerice, însă Homer care, potrivit tradiției, ar fi trăit patru veacuri mai tîrziu, a putut cunoaște textele egiptene. Sau presupunem că le-a cunoscut.

Vicleșugul lui Muwatalli

Spre sfîrșitul lunii mai a anului 1294 î.e.n., se pare, Ramses II, cu infanteria și carele, legiunile și mercenarii săi, serviciile de inten-dență și aprovizionare, peste 20 000 oameni, își începe marșul spre nord. Întărirea lentă a celor patru divizii are loc fără probleme, pînă în împrejurimile Kadesului. Hitiții se află deja acolo ascunși, gata de luptă, la nord-vest de cetate: „o mulțime grozavă, nemaivăzută, acoperă colinele și văile; par ca lăcustele nesfîrșite la număr”.

Un vicleșug al lui Muwatalli este gata să producă pieirea Egiptului: doi beduini, soli secreți ai lui Muwatalli, care se dau drept transfugi, îl fac pe faraon să creadă că regele hitit se află încă lingă Alep. Fără să manifeste cea mai mică neîncredere, Ramses își instalează tabăra pe malul fluviului Oronte, unde ajunge cu una dintre diviziile sale; o alta se află la aproximativ șapte kilometri, încă nu a trecut fluviul prin vad. Încă două divizii sînt foarte în urmă. Regele se odihnește, așezat pe un tron de aur fin, cu un leu alături, „leul viu, tovarășul Majestății Sale, care

își înfrînge dușmanii”. La un moment dat, sînt aduși doi soldați hitiți, făcuți prizonieri de iscoadele egiptene și care, biciuiri cum se cuvine, „ca să spună unde se află mîrșava căpetenie hitită”, mărturisesc înșelătoria. În grabă, Ramses II ține un consiliu de război cu căpeteniile sale militare; vizirul primește porunca să grăbească spre nord marșul unei divizii. Însă un atac prin surprindere al hitiților previne această manevră. Dușmanii înfrîng două divizii de oșteni ai lui Ramses II și pătrund pînă în tabăra faraonului. Va cădea oare imperiul Egiptului?

„Atunci Majestatea Sa se ridică, după ce și-a pus poadoabele de război, își așază tunica peste armură; carul cel mare pe care se suie Majestatea Sa se cheamă «Victorie-in-Teba». El pornește în galop și pătrunde în mijlocul dușmanilor. Înaintea-ză, apoi privește în spate și vede atunci că 2 500 de care îl încercuiesc, tăindu-i calea de retragere, înfășate cu războinicii mirșavului dușman. În fiecare car sînt trei bărbați. Regele hitit privește lupta dusă de Majestatea Sa singur. Se uită descumpănit și înfricoșat. Pe înserat, cadavrele dușmanilor hitiți zac pe pămîntul Kadeșului. După o noapte de odihnă, la ivirea zorilor celei de a doua zi a bătăliei, faraonul își pregătește din nou războinicii de luptă”.

Acest poem constituie cel dintîi mare text liric din literatura faraonică. Epopeea de la Kadeș și bravura personală de care a dat dovadă Ramses II au marcat conștiința egipteană. Pe viitor, relatările războinice vor fi adesea concepute ca niște *chansons de geste* poetice.

Este vremea eroilor. Este vremea în care, la nord, flota aheeană, purtătoare a ambițiilor atrizilor, se îndreaptă spre Troia, condusă de Agamemnon și prinții cetăților Micene, Sparta și Pylos. Kadeș, Troia, locuri de singe și glorie în legendele omenirii. Ramses, Ahile, Ulise, eroi contemporani, ale căror fapte de vitejie sînt încă vii în memoria umanității, atunci cînd istoria înfîlnește legenda.

Regele hitit părăsește lupta. Victoria egipteană este sigură, dar poate mai puțin completă decît apare în transpunerea ei poetică. Cetatea Kadeș nu a fost cucerită. Toți adversarii se întorc la ei în țară, iar Ramses, triumfător, în fruntea unui șir lung de prizonieri și încărcat cu o pradă importantă, este întâmpinat în Egipt de populație, într-o atmosferă sărbătorească: la trecerea lui sînt scoase statuile zeilor, este puternic aclamat.

Din nou în Asia

Această pace este factice. Victoria de la Kadeș nu reprezintă decît o pauză în rivalitatea politică și economică ce confruntă Egiptul și statul hitit. Înfrînt la Kadeș, Muwatalli reia ofensiva, urzind noi intrigi. El organizează o revoltă în Canaan, la frontiera nord-estică a Egiptului. În același timp, două noi regate refuză să recunoască suzeranitatea egipteană: Moab, dincolo de Marea Moartă, și Edom, în sudul ei.

După moartea lui Muwatalli, prin 1288 î.e.n., certurile dinastice între cei doi fii ai regelui defunct slăbesc puterea regatului. Ramses II profită, firește, de dificultățile prin care trece puternicul său rival, sprijinind pretențiile unuia dintre fii. Domnia lui Ramses II este destul de întinsă în Orientul Apropiat asiatic, practic pînă la fluviul Oronte sau poate puțin mai la sud, Damascul reprezentînd, în vremea aceea, hotarul dintre cele două zone de influență, egipteană și hitită.

În acel moment, situația externă se agravează. Echilibrul internațional se rupe, o dată mai mult. Într-adevăr, în timp ce armata egipteană cucerește fortăreața Dapur, regele Asiriei, profitînd, la rîndul lui, de dificultățile interne ale regatului hitit și afirmîndu-se astfel drept a treia mare putere a lumii orientale, ajunge pînă la malurile Eufratului.

Dar Hattusili III, care îi urmează la domnie lui Muwatalli, se aliază cu Babilonul și pune capăt temporar pretențiilor asiriene, izgonind din statul Mitanni trupele regelui.

Cîtva timp, atenția lui Ramses II este îndreptată în altă direcție decît Asia, căci, între anii 15 și 18 ai domniei sale, în Sudan¹ iz-

bucnește o altă revoltă; cea dintîi a fost zdrobită de Sethi I, în anul opt al domniei acestuia, iar o a doua expediție victorioasă a fost condusă de prințul Ramses, pe atunci coregent.

Regele egiptean pornește cu oastea în ajutorul viceregelui, care pare să aibă unele dificultăți la stringerea tributurilor. Patru fii regali îl însoțesc, printre care Setemua (al optulea fiu) și Menep-tah (cel de-al treisprezecelea

Arhitectul May (cu soția sa), creatorul unei adevărate lumi în piatră în Delta Nilului

fiu al său, care îi va urma la domnie), ambii în vîrstă de 20 ani. Din această expediție sînt aduși 7 000 captivi, iar în noua capitală provincială, numită „Orașul-lui-Ramses”, la Amarah-vest, pe zidurile templului, sînt sculptate scene triumfale, reproduse și pe zidurile porții principale a orașului, vestind astfel puterea faraonului.

În al optsprezecelea an al domniei sale, Ramses II

Marea Roșie în est și desertul Libiei în vest. La începutul Imperiului mijlociu (2669-1786 î.e.n.), faraonii din dinastia XII au ocupat Nubia, pînă în dreptul celei de a doua cataractă a Nilului, în perioada următoare penetrația egiptenilor extinzîndu-se. În sec. XVI î.e.n., Egiptul și-a instalat un vicerreg în Nubia, acesta pînă la sfîrșit al secolului avînd un tribut anual în lemn, fildeș, corăbii, animale sălbatice.

¹ Regiunile care formează Sudanul de azi sînt erau cunoscute în antichitate sub numele de Nubia. Ea se întindea de o parte și de alta a actualei frontiere dintre Egipt și Sudan, de la prima cataractă a Nilului, cea de la Assuan, pînă la Khartum în sud,

este din nou în Asia. Dar, puțin după urcarea pe tron a lui Salmanassar I, în 1273 î.e.n., în Asiria, acesta atacă din nou statul Mitanni și își stabilește definitiv frontiera pe Eufrat. Față de noul pericol și poate obosiți după peste treisprezece ani de război, Egiptul și statul hitit vor încerca să încheie o alianță, pentru a păstra pacea. Ramses II salvează imperiul cu inteligența și curajul său personal.

Regele hitit Hattusili III (1282-1250 î.e.n.), cel mai direct amenințat de ambițiile asiriene, este acela care ia inițiativa unei apropieri de Egipt. Un proiect de tratat între cele două părți este redactat în limba akkadiană, pe o tabletă de argint.

Este cel dintâi tratat din istoria omenirii, al cărui text a parvenit până la noi¹. Preambulul admite oficial responsabilitatea lui Muwatalli în încălcarea acordului încheiat mai înainte între faraonul Amenofis IV (1361-1340 î.e.n.) și Suppiluliuma (1380-1340 î.e.n.), cel mai important suveran al statului hitit, acord reînnoit de Sethi I și Muwatalli însuși. Pentru prima dată, a-

cest text îi angajează și pe descendenții celor doi regi. Până atunci, alianțele se încheiau între suverani, fiind reînnoite, eventual, de către succesori.

Acest tratat comportă, în primul rând, clauza de non-agresiune și respectare a teritoriului celuilalt, o alianță defensivă reciprocă, ce asigură lupta comună împotriva rebelilor, făgăduiala de extrădare a refugiaților politici, împreună cu amnistierea acestora. Pacea va domni din nou în Orientul Apropiat, iar imperiul egiptean își va regăsi liniștea și prosperitatea. Egiptul, statul hitit și Babilonul vor străbate una dintre cele mai fericite perioade ale istoriei lor. Schimburile, numeroase, dintre cele două țări, Egipt și Hatti, sînt pașnice. Ramses trimite hitiților un arhitect egiptean, pe Perimahu, să construiască palatul unui prinț, vasal lui Hattusili². El îi cere acestuia să îi trimită fier; acest metal este tot mai utilizat pentru fabricarea armelor. Or, regii hitiți își constituie rezerve de fier în regatul Kizuwatna, aliatul lor; aici, minereul este prelucrat și sînt construite ateliere de arme, aparținînd regelui.

¹ Neobosit constructor, Ramses II a creat o adevărată lume în piatră. De la țărmurile Mediteranei pînă la cea de-a doua cataractă a Nilului, de la Per-Ramses pînă la Abu Simbel (*Magazin istoric*, nr. 6/1972), trecînd prin Teba, Abidos, Memfis, Heliopolis, pe o distanță de 2 000 km faraonul a semănat mările Nilului cu temple imense și palate luxoase, pline de statui. În echipa lui de constructori s-a distins arhitectul May, care a lucrat îndeosebi în Delta Nilului. Heliopolisul, orașul consacrat unuia dintre zeii cei mai semnificativi al panteonului egiptean, este în întregime opera lui May, ca și Per-Ramses, noua capitală imperială, ridicată la porunca faraonului. În 1937, în timpul unor săpături clandestine la Kom-el-Qala — după cum se arată într-un articol din revista *Historia y vida*, nr. 217 (aprilie 1986) —, s-a descoperit o statuie ce-l reprezenta pe May, unul dintre cele mai frumoase exemplare ale artei statuare egiptene din Imperiul nou (1552-1070 î.e.n.).

Căsătorie la Per-Ramses

Această durabilă prietenie este cimentată doisprezece ani mai tîrziu, în anul 34 al domniei lui Ramses II, printr-o alianță mai strînsă: în chip de fericit deznodămînt al unui îndelungat duel de influențe, Ramses o ia în căsătorie pe fiica regelui hitit. O minuoasă pregătire diplomatică, negocieri, o călătorie oficială și o ceremonie grandioasă subliniază caracterul excepțional al acestei uniuni.

Cam pe la sfîrșitul toamnei anului 1262 î.e.n., tînașă prințesă hitită, însoțită de o strălucitoare escortă de soldați, demnitari și ambasadori ai celor două țări, pornește spre capitala lui Ramses. Zestrea o precede: caravane cu bijuterii de preț și alte bogății. Mica prințesă străbate trecătorile munților Taurus și ajunge la Alep. Cheazăse vie a celei mai importante alianțe din istoria Orientului Apropiat, ea ajunge la Kadeș, frontiera dintre cele două state. Aici, mama ei, Puduhepa, o părăsește. Este întîmpinată de armata și demnitarii egipteni, veniți să o însoțească. Are loc o paradă comună a soldaților egipteni și hitiți, uniți de acum înainte. Prințesa, urmată de lunga ei escortă, străbate Canaanul, călătorește de-a lungul coastei Sinaului și ajunge, în sfîrșit, la Per-Ramses, unde o întîmpină logodnicul ei. Au loc festivități grandioase. Numeroase texte comentează acest important eveniment. „Astfel marele rege îngăduie să-i fie luată fiica cea mare, însoțită de tributuri multe la număr, conținînd aur, argint, mormane de bronz, slujitori, cai puzderie, vite, capre, berbeci nenumărați — tributuri aduse regelui Egiptului de Sus și de Jos.

Veniră să-i zică Majestații Sale spre a-i veseli inima: «Vezi, marele rege a îngăduit să fie adusă fiica lui Ramses și împreună cu ea tributuri fără număr și alte

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1967.

AGONIA UNUI IMPERIU (II)

(Urmare din p. 23)

daruri, atît de multe încît acoperă în întregime drumul; prințesa și înalții demnitari le aduc pe toate. Ei au străbătut munți nesfîrșiți și trecători primejdioase. Ei au ajuns acum la hotarele Majestății Sale. Îngăduie, prin urmare, ca oștirea și mai-marii țării să pornească la drum spre a-i întîmpina». Atunci Majestatea Sa se veselește și intră în palat cu inima voioasă, după ce auzi această veste [păstrată] tainică, de care nu se știuse pînă atunci în Egipt. El grăbi oastea și dregătorii să iasă de îndată în întîmpinare.

Cînd prințesa ajunsese în Egipt, pedestrașii, carele și demnitarii Majestății Sale o însoțiră, amestecîndu-se cu pedestrașii și carele hitite, alcătuiind o singură oștire, cu soldați asiatici și egipteni; ei se ospătau și beau împreună și în piept le bătea o singură inimă, precum la frați; nici unul nu-l înfrunța pe celălalt, pacea și frăția sălășluind între ei».

Alianța egipteano-hitită devine atît de strînsă, încît se pare că Hattusili III îi oferă lui Ramses II drept soție și pe o altă fiică a sa. De data aceasta, evenimentul stîrnește mai puțină vîlvă, intrînd aproape în obișnuință. În Egipt două stele îl atestă. „La porunca marelui rege hitit i-au fost aduse regeliu Egiptului de Sus și de Jos tributuri bogate și multe la număr, că nu puteau fi înscrise în scris, la fel ca și herghelii de cai, nenumărate turme de vite, multe turme de capre și alte animale mici; acestea soseau înaintea celorlalte fiice, adusă pentru Ramses în Egipt; era pentru a doua oară».

Imperiul Egiptului cunoștea o perioadă prosperă, de pace, guvernat de un suveran viteaz și orgolios. ■

În românește de
Maria BERZA

Își susțin cu multă fermitate și claritate punctul de vedere: guvernul Statelor Unite [ale Americii] nu poate admite să fie sacrificată viața cetățenilor americani, pentru că Germania să-și poată desfășura vîntoarea submarină contra Angliei, făcînd o mulțime de victime nevinovate, fără nici un avertisment, fără o inspecție prealabilă pentru a se asigura dacă navele pe care vrea să le torpileze au sau nu au la bord marfă de contrabandă; este un lucru atroc și inadmisibil, se scrie în notă. Explozie de furie din partea presei austro-ungare și mai ales germane, care declară că Germania este pe deplin îndreptățită să procedeze astfel și ea nu va renunța numai pentru a fi pe placul Americii.

Tot presa germană găsește timp ca să tîne și să fulgere și contra României, acuzînd-o de trădare față de aceea care de atîta timp îi este prietenă și protectoare. Evident se are în vedere pe sine, Germania.

28 iulie. Nemaștiind cum să se apere de acuzația de a fi dezlănțuit această oribilă catastrofă în complicitate cu aliata ei, Austro-Ungaria, Germania nu pierde nici un prilej ca să vorbească de „acest război care ne-a fost impus”, iar Austria, la rîndul ei, își pune mereu oamenii de stat să publice sau să facă declarații despre „războiul acesta pe care nu l-am dorit” etc...

29 iulie. Care nu mi-au fost emoții și durerea cînd, întorcîndu-mă azi dimineată de la spital, am văzut mai multe unități de ostași români, cu scumpele noastre culori naționale pe drapelele fluturînd în frunte și pe cocardele prinse la fiecare baionetă, cum mărșăluiau, mîndre, spre gară, trimise contra Rusiei, unde vor fi silite să lupte împotriva aspirațiilor lor...

4 august. Azi dimineată, la spitalul meu am auzit o întîmplare care m-a mișcat pînă la lacrimi. Un biet țărăn român din Ungaria, izolat ca suspect

de tifos, mi-a destăinuit durerea lui, pentru că numai eu îi cunoșteam graiul și puteam încerca să-i aduc puțină alinare. Simțînd că-l compătimesc și că mă interesează, mi-a istorisit cu neagră disperare cum își pierduse fiica, adică pe cea mai mare dintre cei trei copii ai lui, după ce plecase pe front acum șapte luni. Mititica murise de dor și deznădejde la gîndul că tăcutul ei, pe care-l adora, trece prin asemenea pericole. În primele două săptămîni după plecarea lui, a slăbit vînd cu ochii și tot timpul își chema tătuțul. Biata mamă încerca să-i ogoiască durerea, îi făgăduia că tatăl se va întoarce cînd, o povătuia cum se pricepea mai bine, dar degeaba. Suferința bietului copil era atît de mare, încît, în a cincisprezecea zi, ajunsese o jălnică umbră. În ziua aceea, i-a spus mamei: „Simt eu că taica se bate azi și n-o să se mai întoarcă niciodată, dă-mi, te rog, straietele lui, ca să le pun pe mine și să-mi alin durul”. Maică-sa o acoperi cu straietele părintești și pe dată fețița își dădu sufletul. Nu pot să descriu ce citeam în ochii sărmanului tată cît timp mi-a istorisit toate acestea! Nevasta se pare că nu i-a scris din ce cauză murise copila și că el aflate, cu toate amănuntele sfîșietoare, de la niște consăteni...

14 august. În timp ce presa austriacă ne ignorează, cea germană copleșește cu injurii și amenințări România și guvernul ei. Se pretinde că de vreme ce nemții sînt atît de furioși din cauza refuzului guvernului român de a permite tranzitul munițiilor, am fi pe punctul de a ne vedea bruscați și că, în orice caz, Bulgaria este flatăată și curtată spre a o cîștiga de partea Puterilor Centrale, a o determina să atace Serbia sau să-i preîntîndă acesteia din urmă să nu mai mineze Dunărea. ■

(Va urma)

Secleție, traducere, prezentare
și note,
Mircea SPIRIDONEANU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

CUVINTE DIN INIMĂ DIN ȚARA SILVANIEI

Elevii CERCULUI DE ISTORIE „SIMION BĂRNUTIU” de la Liceul industrial din Jibou, jud. Sălaj (Ioana Mihaela Bălan, Corina Herje, Daniela Sabadus, Dan Claudiu Cornel, Szekér Elemér, Alin-Nicolae Iankis, Radu Mot, Augustin Teglas, Dana Duca, Monica Daniela Musat) ne trimit o scurtă scrisoare, asigurându-ne că jubileul Magazinului istoric este un eveniment și pentru tinerii prieteni ai revistei din această școală.

Alăturăm cuvintelor un modest dar făcut cu minile noastre (vezi imaginea de mai sus).

Gestul vostru ne emoționează și ne pune sufletele de încredere că marea carte de istorie a patriei este înțeleasă, prețuită și urmată așa cum merită.

MONOGRAFIE

VASILE NEAGU, frezor de la înțepinderea „Romlux”, din Tirgoviște, după ce ne adresează o succintă urare de La mulți ani, Magazin istoric 20! (pentru care îl mulțumim), ne relatează despre o apariție editorială (din 1983), sub egida Muzeului Județean Dimbovița: monografia comunei Bărbulea, realizată de muzeograful Cleopatra Ionescu și Gabriel Marinescu.

Dintre atestările documentare menționate în monografie, cea mai veche este a satului Pietrari, din 25 ianuarie 1542, când „Radu Paisie voievod întărește jupanului Dragul Clucer moșie în Pietrari”.

ABREVIERE

TUDOR DENECTIN, doctor în științe filologice, din București, ne semnalează că în nr. 8/1985, în cadrul rubricii, semnătura l-a fost desecrată eronat, nota Pytheas și nu Pitel apărând semnătura Tudor Denectin și nu Denectin, cum este corect.

Facem cavenita rectificare, reproducând și acest fragment din scrisoarea sa: De prisos să mai precizez că mă număr — de altă dată — printre cititorii constanți ai revistei Magazin istoric, cu mult beneficiu pentru mine și noțiunile mele de istorie, și că fac și pe alții să citească interesantă și foarte utilă dumneavoastră revistă.

CĂRȚI

TIBERIU HERTIOAGĂ, din Tirgu Mures; VASILE STANCIU, din Craiova; AURORA PETRE, din Iași: După cum am precizat și în alte rânduri, nu avem posibilitatea de a pune la dispoziția cititorilor cărțile pe care aceștia ni le solicită în urma prezentării lor în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție. Pentru procurarea lucrărilor respective, vă sugerăm să vă adresați librăriei „Cartea prin poștă”, din București, str. Pitar Moș, nr. 5.

SĂRMAȘU, NU SĂRMAȘ!

DANDU AUREL, din Toplita, IOAN L. COTFAȘ, din com. Gălbăntas, jud. Harghita și IOAN CÂNDĂLEZ din com. Sărmașu, jud. Mures: Observațiile dv. la legenda fotografiei publicate în numărul 5/1987, la pagina 73 sînt întemeiate. Victimele locuiau în Sărmașu, pe atunci în raza județului Cluj, iar acum aparținând de județul Mures. Masacrul horthyst s-a săvîrșit pe o colină în apropierea acestei localități.

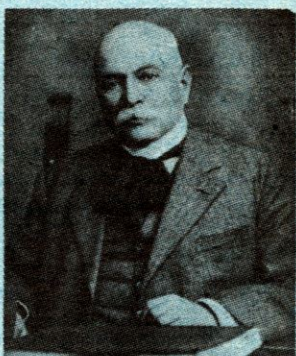
MILITANT

Citesc cu interes rubrica în București, acum 50 ani — ne scrie IOANA STAIU, din București. În nr. 8/1985 am văzut că l-ați evocat pe C.Gh. Costa-Foru, stîns din viață în august 1935. Vă trimit și eu o fotografie a celui ce-a fost un luptător pentru drepturi cetățenești, pentru democrație și progres. În vara anului 1935, a fost desemnat președintele Biocului

pentru apărarea libertăților democratice, organizație condusă de P.C.R.

A înflințat și condus — continuă cititoarea noastră — ziarul Epoca și București, revistele Scrisoarea săptămîinii, Părerile unui spectator și Revista copiilor și tinerimii.

În 1923 a întemeiat Liga drepturilor omului împreună cu N.D. Cocea, Camil Ressu, Z. Arbore, Victor Eftimiu, C. Mille, Dem. I. Dobrescu, C. Medrea, Radu Rosetti. Cinci ani mai

trziu, în 1928, C.Gh. Costa-Foru, sub îndrumarea P.C.R., a pus bazele Comitetului Central de inițiativă pentru acordarea amnistiei generale. Din comitet mai făceau parte C.I. Parhon, St. Ciobanu, Gala Galaction, St. Voitec, P. Constantinescu-Iași, L. Ghelester, C. Titel-Petrescu și alții.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

NECULAI NEGOITĂ, B-dul Vasile Pârvan, nr. 14, Timișoara, solicită: nr. 3/1967; oferă: nr.6/1967. CRISTEA BACIU, B-dul Munchi, nr. 478, bl. G - 40, sc. 1, et. VI, ap. 27, București, oferă colecția completă.

GEORGE NICOLAU, B-dul 1818, nr. 5, et. VI, ap. 25, București, oferă colecția completă.

DAN STĂNESCU, str. Cameliei, bl. 113, ap. 27, Ploiești, solicită nr.1/1967.

DUCU GH. FLORIAN, com. Brastavău, jud. Olt, solicită nr. 10/1984; 4/1986.

C. BRATU, str. Independenței, nr. 51, ap. 25, Giurgiu, oferă colecția completă.

AURELIA V. PETRESCU, str. Pușkin, nr. 24 C, bl. H - 3, ap. 3, Iași, solicită: nr. 1-5, 7-8/1967; 1-8/1968; 12/1969; 2/1970; 1,11, 12/1971; 1-3, 7, 9/1972; oferă: nr. 6, 10/1969; 1-6, 8-12/1973; 1-12/1974; 1-12/1975; 1-12/1976; 11/1979; 1-9/1984.

GHEORGHE CĂLAN, str. Republicii, nr. 19, Breaza, solicită: nr. 1-9/1967; oferă: nr. 7/1977; 8/1978; 9/1981; 9,11/1982; 10/1983; 11/1985.

CONTENTS (Romanian History) Beginning of an Era: The Ninth Congress of the Romanian Communist Party ● I. Coman Mărăști, Mărășești, Oltuz in the Romanian People's Perception of History ● N. Costăchescu 1916: Campaign Diary ● E. Preda The Revolution of August 1944: Diplomatic Reports on the Events ● I. C. Chițimia Chroniqueur Radu Greceanu (17th-18th Centuries) ● I. Mavrocordat In Vienna, during the Years of the First World War ● I. Ardeleanu, O. Lustig, M. Fătu 1940-1944. The Horthyist Responsibility for the Savage Terror in Northwestern Romania ● E. Bădescu Nineteenth-century Photographic Documents ● I. Popescu-Puțuri Ancient Pontic States (XX) ● In Bucharest, 50 Years ago ● V. Smărăndescu Borșa, a Historical Insight

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Début d'époque — Le Neuvième Congrès du Parti Communiste Roumain ● I. Coman Mărăști, Mărășești, Oltuz dans la conscience historique du peuple ● N. Costăchescu 1916: Journal de campagne ● E. Preda La révolution d'août 1944: témoignages extraits de rapports diplomatiques ● I. C. Chițimia Le chroniqueur Radu Greceanu (XVII-XVIII siècle) ● I. Mavrocordat A Vienne, pendant la première guerre mondiale ● I. Ardeleanu, O. Lustig, M. Fătu 1940-1944. Le régime Horthyiste responsable de la terreur sauvage exercée dans la nord-ouest de la Roumanie ● E. Bădescu Photos-document du XIXe siècle ● I. Popescu-Puțuri Les états Pontiques dans l'Antiquité (XX) ● A Bucarest il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Borșa, incursion historique

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Начало эпохи — девятый съезд Румынской коммунистической партии ● И. Коман Мэрэшти, Мэрэшешти, Олтуз в историческом сознании народа ● Н. Костэческу 1916. Боевой дневник ● Е. Предэ Революция августа 1944 г. Показания дипломатических докладов ● И.К. Кицимия Летописец Раду Гречану (XVII-XVIII вв.) ● И. Маврокордат В Вене, в годы Первой мировой войны ● И. Арделяну, О. Лустиг, М. Фату 1940-1944 гг. Ответственность хортистов за зверский террор в северо-западной Румынии ● Е. Бадеску Фотодокументы XIX-го века ● И. Попеску-Пуцурь Понтийские государства древних времён (XX) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смэрэндеску Борша, исторический экскурс

INHALT (Rumänische Geschichte) Beginn der Epoche — Der IX. Parteitag der Rumänischen Kommunistischen Partei ● I. Coman Mărăști, Mărășești, Oltuz im historischen Bewusstsein des Volkes ● N. Costăchescu 1916. Kriegtagebuch ● E. Preda Die Revolution vom August 1944: Belege aus den diplomatischen Berichten ● I. C. Chițimia Der Chronist Radu Greceanu (17.-18. Jahrhundert) ● I. Mavrocordat In Wien, während des ersten Weltkriegs ● I. Ardeleanu, O. Lustig, M. Fătu 1940-1944. Die horthyistische Verantwortlichkeit für den grausamen Terror im Nord-Westen Rumäniens ● E. Bădescu Fotografien mit dokumentarischem Wert aus dem 19. Jh. ● I. Popescu-Puțuri Die pontischen Staaten des Altertums (XX) ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Borșa, geschichtlicher Auszug

SUMARIO (Historia rumana) Comienzos de época — El IX Congreso del Partido Comunista Rumano ● I. Coman Mărăști, Mărășești, Oltuz, en la conciencia histórica del pueblo ● N. Costăchescu 1916: Diario de campaña ● E. Preda La Revolución de Agosto de 1944: testimonios de los informes diplomáticos ● I. C. Chițimia El cronista Radu Greceanu (s. XVII-XVIII) ● I. Mavrocordat En Viena, durante los años de la primera guerra mundial ● I. Ardeleanu, O. Lustig, M. Fătu 1940-1944. La responsabilidad de los adeptos de Horthy por el salvaje terror del noroeste de Rumania ● E. Bădescu Fotografías-documento del siglo XIX ● I. Popescu-Puțuri Los Estados pónicos en la Antigüedad (XX) ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Borșa, incursión histórica

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

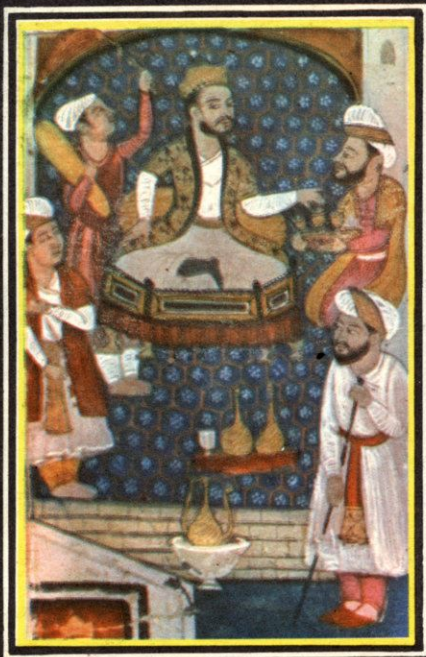
REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăgel, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

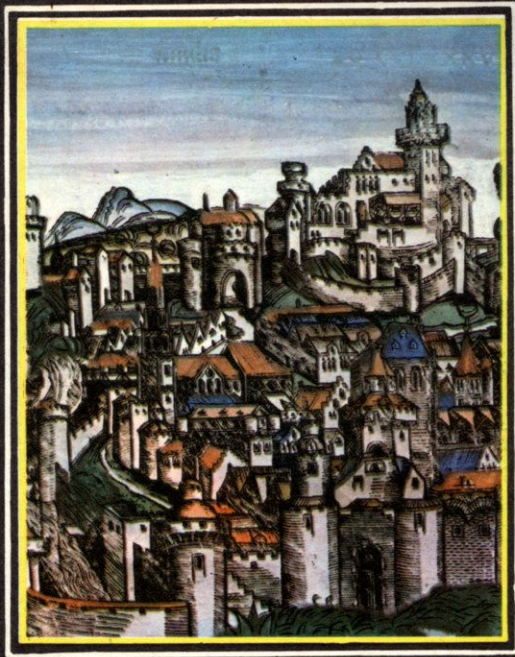
Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

a

b

c

